

SCIENTIFIC CONFERENCE

INNOVATIONS AND PROSPECTS FOR
THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND
TECHNOLOGY IN THE 21ST CENTURY:
CHALLENGES OF THE FUTURE

**OPEN
ACCESS**

ISBN: 868-326-4708-32-7

Poland, Lodz, STEFANA ŻEROMSKIEGO street 53, 90-625,
info@futuraity-publishing.com

Innovations and Prospects for the Development of Science and Technology in the 21st Century: Challenges of the Future

Materials

International scientific conference

(December 25, 2022, Poland)

*The collection includes materials of scientific works (abstracts, articles),
submitted in accordance with the requirements of the conference.*

*The papers are printed in the author's edition, in the original language.
The authors take full responsibility for the content of the submitted materials.
Claims to the organizers are not accepted.*

Poland, Lodz, STEFANA ŻEROMSKIEGO street 53, 90-625,
info@futuraity-publishing.com

**Futuraity
Publishing**

Innowacje i perspektywy rozwoju nauki i techniki w XXI wieku: Wyzwania przyszłości

Materiały

Międzynarodowa konferencja naukowa

(25 grudnia 2022 r., Polska)

*Kolekcja zawiera materiały prac naukowych (abstrakty, artykuły),
złożone zgodnie z wymaganiami dotyczącymi konferencji.*

*Prace drukowane są w wydaniu autorskim, w oryginalnym języku.
Autorzy biorą pełną odpowiedzialność za treść nadesłanych materiałów.
Nie będą przyjmowane żadne roszczenia wobec organizatorów.*

CONTENT

Chapter 1. EDUCATION. PEDAGOGY. Część 1. EDUKACJA. PEDAGOGIA.....	8
Губарь А. О. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД	8
Разводова М.В. ТАНЦЮВАЛЬНИЙ РУХ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЗАСІБ ХОРЕОГРАФІЇ	10
Рибачик Н.О. ОСВІТНІ ТРЕНДИ 2022 РОКУ	14
Михнюк О.В., Шалаєв В. О. ДИНАМІКА РОЗУМОВИХ ПРОЦЕСІВ У КУРСАНТІВ ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ СПОРТИВНИМ ОРІЄНТУВАННЯМ	17
Соколюк О.В., Дуда О.В. ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ	22
Рида Н.В. ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ЗАСАДАХ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВНОСТІ	24
Пономаренко Ю. В. ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ : АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	27
Джулай Н.І., Пецун А.Ю. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІРТУАЛЬНОЇ ДОШКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ОНЛАЙН НАВЧАННЯ.....	32
Щавінська Л.С. УРОКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДИСТАНЦІЙНО: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	35
Ніколенко Л.М., Поліщук Ю.В., ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З НЕМОВЛЕННЄВИМИ ДІТЬМИ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ.....	37
Тіماشова О.А. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА НА ЗАНЯТТЯХ ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ	41
Баган С.О., Красніков О.Є. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	43
Білай Д.В. ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ПОСЛУГ	45
Самойленко Н.І., Калюжка Н. С. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	48
Синиця А.О. СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ	52
Horodetska N.THE IMPACT OF HIGH-INTENSITY ABACUS TRAINING ON THE STRUCTURAL ORGANIZATION OF NEURAL NETWORKS IN THE CHILDREN'S BRAIN.....	59

Chapter 2. PSYCHOLOGICAL SCIENCES. Część 2. NAUKI PSYCHOLOGICZNE.....	66
Сліченко А.М. «ФЕНОМЕН ПОКОЛІНЬ В СІМ'ЯХ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН».....	66
Chapter 3. SOCIAL COMMUNICATIONS. Część 3. KOMUNIKACJA SPOŁECZNA	70
Відоменко А.Р. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФЛЮЄНС МАРКЕТИНГУ З РОЗВИТКОМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	70
Забора В.А. КІНЕТИЧНИЙ І ВЕРБАЛЬНИЙ ІМІДЖ: ДО ПИТАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ВИБОРУ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ.....	73
Кулик Ю.В. РЕКЛАМНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКИ.....	76
Chapter 4. ART HISTORY. Część 4. HISTORIA SZTUKI.....	80
Курик О.Д. ПРИЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ВІЗУАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ ОРНАМЕНТУ РІЗЬБЛЕННЯ ПО ДЕРЕВУ	80
Жаворонкова М.І. ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕКОРУ ВБРАННЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	82
Курик М.Ф. ЛЕМКІВЩИНА, ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАГОМІШИХ ГІЛОК У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОСТІ.....	88
Бьокштайнер Т. А. ХОРОВИЙ ТВОРЧИЙ ПРОЄКТ: МІЖ БІЗНЕСОМ І МИСТЕЦТВОМ....	91
Chapter 5. PHILOLOGICAL SCIENCES. Część 5. NAUKI FILOLOGICZNE	96
Ліннікова В.О. ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ «АГРЕСІЯ» Г.КЛІНТОН	96
Вільчинська Т.П. ЕТНОЛІНГВІСТИЧНЕ КОДУВАННЯ ДЕМОНОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ	100
Омельченко А. Г. БЕЗОСОБОВІ ФОРМИ НА –НО, -ТО В УКРАЇНСЬКОМУ	104
Ніколаєва А. А. ВПЛИВ АСЕРТИВНОСТІ НА ДОСЯГНЕННЯ МАКСИМАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	107
Калінюк О.О., Кашуба М.В. ЛЕКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОМАНІ ГЕНРІ ДЖЕЙМСА «THE PORTRAIT OF A LADY»	110
Bublyk T.Ye. SPACE-TIME CONTINUUM OF MEDITATIVE PARABLES	114
Chapter 6. HISTORICAL SCIENCES. Część 6. NAUKI HISTORYCZNE	118
Мурмила Н.І. РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ –ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	118
Кошматий В.С. НАЛАГОДЖЕННЯ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА КРИВОРІЖЖІ В РОКИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НА ШПАЛЬТАХ МІСЦЕВОЇ ПЕРІОДИКИ.....	120

Chapter 7. POLITICAL SCIENCES. Część 7. NAUKI POLITYCZNE	126
Кухоцька Т.Г. ВПЛИВ ВІЙНИ ТА ПОСИЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ НА ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ	126
Chapter 8. PUBLIC ADMINISTRATION. Część 8	
ADMINISTRACJA PUBLICZNA	130
Кіт А.А. Тімченко О.В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	130
Chapter 9. ECONOMIC SCIENCES. Część 9. NAUKI EKONOMICZNE	134
Піскова С.П., Руденко А.Ю. ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГІСТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС	134
Сас Н. М. ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ КЛАСИФІКАЦІЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ ДО НОВОГО НА ОСНОВІ ВИОКРЕМЛЕНИХ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ОЗНАК	137
Pashchuk L. V., Krotevych V. A. PECULIARITIES OF EXPORT ACTIVITY OF UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES DURING THE WAR.....	140
Єфіменко А.А., Діденко І.В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЮ ПОЛІТИКОЮ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	143
Redko K. A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF JAPAN'S ENERGY SECTOR AND THE FUKUSHIMA DISASTER	148
Sonntag R., Dobrovolska O. REFORMING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT PARADIGM IN THE CONTEXT OF GLOBAL DEVELOPMENT TRENDS	152
Bannikov V. REGARDING THE DEVELOPMENT OF COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN IT ENTERPRISES IN THE GLOBAL SPACE: NEW OPPORTUNITIES AND CHALLENGES OF FORESIGHT IMPLEMENTATION.....	156
Marchenko S. INNOVATIVE STRATEGIC DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF RELATIONSHIP MARKETING IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES.....	160
Худавердієва В. А. СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СУБ'ЄКТІВ НА РИНКУ ПОСЛУГ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ	166
Chapter 10. LAW SCIENCES. PUBLIC ADMINISTRATION. Część 10. NAUKI PRAWNE. ADMINISTRACJA PUBLICZNA	171
Лаврьонов Р. П. ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПОРЯДКУ КОРИСТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ І ЙОГО ЗБЕРІГАННЯ	171
Сезонов В. С. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЇВ ІНФОРМАЦІЇ)	175
Казанчук І. Д. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЬОВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	179
Олійник В. В. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО	

САМОВРЯДУВАННЯ.....	182
CHAPTER 11. MEDICAL SCIENCES. Część 11. NAUKI MEDYCZNE.....	186
Дюдіна І. Л., Томілін В. Г., Погоріла А. В., Мовчан О. В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ РЕАБІЛІТАЦІЇ РЕЦЕПТОРНОГО АПАРАТУ ПУЛЬПИ НА ЕТАПАХ ЛІКУВАННЯ НЕЗНІМНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ ПРОТЕЗІВ	186
Бєлова О.Г. ІНДЕКС МАСИ ТІЛА ЯК ФАКТОР РИЗИКУ РОЗВИТКУ ГЕСТАЦІЙНОГО ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ В ГРУПІ ЖІНОК, ВАГІТНІСТЬ ЯКИХ НАСТАЛА ШЛЯХОМ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	189
Косьяненко С. М., Кливак В. В. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ	194
ВОЛОШЕНЮК Т. В. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД, ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ	197
CHAPTER 12. AGRICULTURAL SCIENCES. VETERINARY SCIENCES. Część 12. NAUKI ROLNICZE NAUKI WETERYNARYJNE	201
Скрипка Г.А. Найдіч О.В. ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛИШКОВИХ КІЛЬКОСТЕЙ ХЛОРООРГАНІЧНИХ ПЕСТИЦИДІВ У МЕДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ	201
Статкевич О.І., Статкевич А.О., СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ	204
CHAPTER 13. CHEMICAL SCIENCES. Część 12. NAUKI CHEMICZNE.....	209
Різак Г. В. СИНТЕЗ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОХІДНИХ [2,3- d]ТІЄНОПРИМИДИНІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ.....	209
CHAPTER 14. ENGINEERING SCIENCES. CZĘŚĆ 14. NAUKI INŻYNIERSKIE.....	213
Nikulin A. DEVELOPMENT OF ENERGY-EFFICIENT DRIVE SYSTEMS FOR INDUSTRIAL EQUIPMENT	213

Chapter 1. EDUCATION. PEDAGOGY. Część 1. EDUKACJA. PEDAGOGIA

УДК 37.014.6:005.6-047.36

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Губарь А. О.

кандидат медичних наук, доцент кафедри урології

Запорізького державного медичного університету, м. Запоріжжя, Україна

Анотація: За останні кілька років людство зробило великий стрибок у розвитку комп'ютерних технологій. Це не могло не позначитися на інших сферах життя суспільства, таких як: медицина, політика, наука, виробництво, навчання, мистецтво та багато інших. У цій статті розглянемо доцільність використання дистанційних інформаційних технологій (ДІТ) освіти.

Ключові слова: дистанційні інформаційні технології, інтерактивне середовище, програми дистанційного навчання.

Вступ. У наші дні вже важко уявити освіту без використання ДІТ. Застосування їх в освіті дозволяє мотивувати студентів до процесу навчання. Також, використовуючи комп'ютерні технології, викладачі можуть задовольнити запит кожного студента, що позитивно впливає на динаміку навчання покоління майбутніх лікарів.

Якість проведення занять у вищому навчальному закладі залежить від способу викладу та його наочності, від уміння вчителя піднести матеріал, що вивчається, за допомогою спеціальної апаратури, яка повинна мати такі дидактичні характеристики: бути джерелом інформації; раціонально подавати як матеріал, що вивчається, так і будь-яку інформацію в цілому; повністю розкривати тему, що вивчається, відповідаючи науковим інтересам студентів; активізувати пізнавальну діяльність учнів, сприяючи свідомому засвоєнню

матеріалу, розвитку мислення, просторової уяви, спостережливості; економити навчальний час, а також енергію викладача та учнів за допомогою ущільнення навчальної інформації та прискорення темпу. Останній пункт досягається шляхом перекладу на апаратуру тих функцій, що вона виконує краще, ніж викладач (Селезньова, 2012).

Всі перелічені вимоги можуть бути здійснені завдяки деяким особливостям технічних засобів навчання, таким як: інформаційна змістовність; можливість долати просторові та тимчасові перешкоди; здатність глибоко проникати у сутність досліджуваного процесу чи явища; можливість показу досліджуваних процесів та явищ у русі; дійсність відображуваної реальності; багатство та яскравість образотворчих прийомів.

Результати дослідження. Інформаційні технології дозволяють зробити інтерактивне освітнє середовище яскравішим та цікавішим, завдяки чому перед студентом та викладачем відкриваються безмежні можливості. Вживання інформаційних технологій в освіті дозволяє не лише дати учню величезний обсяг знань, а й розвинути творчі та розумові здібності, уміння самостійно вивчати новий матеріал, навчитися використовувати різні джерела інформації (Фішман, 2014).

Працюючи з навчальним матеріалом за допомогою інформаційних технологій викладачеві доступні різноманітні види допомоги, які спрощують пошук необхідних відомостей для створення нових навчальних матеріалів за рахунок використання довідково-інформаційних систем та оформлення матеріалу для навчання, а також аналізу вже існуючих розробок. Автоматичний аналіз, ретельний відбір та прогнозування ефективності навчального матеріалу є важливими напрямками використання сучасних технологій як інструмент інформаційної підтримки діяльності навчального. На думку методистів, викладач може не лише аналізувати тексти та цілі навчальні посібники, а й проводити добір матеріалів для навчання. Крім розробки друкованих навчальних матеріалів, сучасні комп'ютерні засоби дозволяють викладачам, не займаючись програмуванням, самостійно створювати нові комп'ютерні навчальні програми (КНП), такі програми для самостійного навчання можна знайти на сайті університету.

Доречно підкреслити, що впровадження у навчальний процес інформаційних технологій зовсім не виключає традиційних методів навчання, вони повинні гармонійно поєднуватися на всіх етапах навчання: ознайомлення, тренування, застосування та контроль. Враховуючи, що використання інформаційних технологій дозволяє не тільки підвищити ефективність навчання, а й стимулювати учнів до подальшого самостійного вивчення предметів, навряд чи можна розглядати ідею повної автоматизації навчання як практично

гуманну та реалізовану. Навчання неможливо уявити без впливу особистості викладача на учнів, а для цього необхідний їх безпосередній контакт.

Висновки. Таким чином, застосування електронних освітніх ресурсів впливає на зміну діяльності вчителя, його професійно-особистісний розвиток, сприяють якісній взаємодії педагогів та учнів та появі нових моделей навчання, що ґрунтуються на самостійній діяльності та сприяють досягненню максимального результату, та дозволяють провести рефлексію знань.

Список використаних джерел:

1. Селезньова, Н.А. (2012). *Якість вищої освіти як об'єкт системного дослідження*. Лекція-доповідь. вид. 2-е, доповнене. Київ: Дослідницький центр проблем якості підготовки фахівців.
2. Фішман, Б.Є. (2014). Відкритість і якість професійної освіти: грані проблеми. *Відкриті еволюціонуючі системи: Матеріали II науково-практичної конференції*. Київ, 216-224.

УДК 792.83

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ РУХ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЗАСІБ ХОРЕОГРАФІЇ

Разводова М.В.

викладач хореографії,

КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж»

м. Балта, Україна

Анотація: Визначено та проаналізовано засоби хореографічної виразності: танцювальний рух — один із основних виразних засобів хореографічного мистецтва. Окремо розглядається створення та розвиток хореографічного образу в танці. Досліджено, що художній образ у хореографії є формою відображення об'єктивної дійсності з позиції певного естетичного ідеалу.

Ключові слова: хореографічне мистецтво, танець, засоби виразності, рух, художній образ.

Вступ. В контексті реформування мистецької освіти в Україні та внаслідок викликів, пов'язаних зі світовими культурними тенденціями, змін сьогодні знає і сфера хореографії. Реформаційні процеси в сучасній хореографічній освіті України зумовлюють необхідність збагачення її теорії і практики, розширення та оновлення спектра фахових дисциплін, інноваційних методик і технологій, які репрезентують навчання «мистецтва руху» в різних соціальних інституціях (освітніх і культурних) задля формування високоосвіченої, творчої особистості майбутнього фахівця.

Огляд літератури. Методологічну цінність у розвитку хореографічної культури й освіти становлять праці вітчизняних теоретиків-мистецтвознавців (Загайкевич, 1978; Павлюк, 2017; Станішевський, 2003) та мистецько-педагогічні здобутки видатних українських хореографів-практиків, а саме: (Зайцев, & Колесниченко, 2007; Роговик, 2007; Литвиненко, 2017; Кривохижа, 2005 та ін.

Результати дослідження. Хореографія – самобутній вид творчої діяльності, підпорядкований закономірностям розвитку культури суспільства. Танець зображає дійсність в усіх її проявах. З часом кожен вид мистецтва, у тому числі й хореографічне, набуває нових форм, частково втрачає свої початкові функції. Сьогодні сучасне хореографічне мистецтво активно розвиває нову концепцію сприйняття руху, яка будується на синтезі побутових рухів із танцювальною пластикою задля підкреслення краси природності в хореографії. Активне використання імпровізаційних властивостей хореографії призводить до творення нових просторово-пластичних форм.

Реальна дійсність в образно-узагальненому баченні відбивається усіма видами мистецтва, і кожна з них має свої виразні засоби. Виразними засобами хореографії є: рухи рук, ніг, голови, корпусу, тобто танцювальна лексика, мова. До виразних засобів також відносяться міміка обличчя, жести, які фіксуються в танцювальних позах.

Позаяк відомо, що танцювальний рух— це один із основних виразних засобів хореографічного мистецтва і засіб естетико-фізичного тренування людського тіла. Дефініцію «танцювальний рух» можна визначити як цілісність гармонійно узгоджених, послідовно поєднаних елементів позицій, положень і рухів ніг, рук, голови, тулуба, а також міміку. Як наголошує, Роговик (2007) в єдності вони виражають образ, дію, емоції, почуття.

Переглядаючи танець, ми сприймаємо його як художнє ціле. Можемо визначити ідейно-тематичні спрямування твору, сюжет, виділити якусь думку, виходячи зі своїх естетичних смаків, уподобань, обізнаності. У нашій уяві виникають окремі лексичні знахідки, цікаві опозиційні побудови, їхні вдалі зв'язки з музичним зводом (Станішевський, 2003). У

хореографічному творі рух має напрям, швидкість, ритм та пластичну виразність. У танці темпоритм не тільки художньо організовує рух, а й передає емоційні характеристики хореографічних образів.

Зародження танцювальних рухів сягає в сиву давнину. Виконання одного руху обумовлюється формою іншого, у свою чергу передає естафету наступному, таким чином, будується чітка ритмічна зміна систематизованих виразів людського тіла. Рухи тіла мають безмежні властивості вдосконалення грації та ліній. Сутність танцю ґрунтується на різних функціях – виховній, комунікативній, гедоністичній, психологічній, розвивальній та ін., кожна з яких несе за собою суворо індивідуальний відтінок і народжує певні типи «танцювальної експресії». Органічні та багатогранні зв'язки між ними, жестами, позами підпорядковуються, матеріалу, який поєднується з художнім замислом балетмейстера. Саме ці непомітні на перший погляд, зв'язки, що ґрунтуються і міцно засвоєні мистецтвом того чи іншого народу специфічної будови руху, жесту, пози, їхнього органічного поєднання іншими виражально-зображувальними засобами, притаманним не тільки певній хореографічній культурі, але й окремому жанру, виду, в новому напрямку, ведуть створення чітких лексико-синтаксичних та композиційних сполучень, з яких і складається хореографічний твір. (Кривохижа, 2005).

Будь-які рухи людського тіла, чи спортивно-акробатичні, чи трудові або емоційно-побутові можуть стати основою для створення хореографічного образу, танцювальної дії, якщо хореограф за допомогою фантазії та уяви зуміє розвинути отримане значення та драматургічно зв'язати в нерозривне ціле. Обраний пластичний мотив залежно від його хореографічного тлумачення, стає або виразним засобом танцю, або зображальним (Роговик, 2007).

Танець розпочинається там, де рух народжує образ, а образ є емоції і думки, де усвідомлене чергування пластичних створює зміну емоційних станів і призводить до розвитку образу.

Хореографічний образ - явище складне. Його зримі компоненти (рух, міміка, пози) виступають лише матеріалом для створення внутрішньої структури, у якій головну роль відіграють емоційність, чуттєве сприйняття тієї чи іншої життєвої ситуації, дії. У хореографічному мистецтві має бути злиття віртуозного володіння технікою з внутрішнім змістом музики виконуваного твору.

У хореографічному мистецтві основним матеріалом для створення образу слугує лексика танцю. Однак, образність лексики залежить не тільки від якості. Лексика стає образною лише у цілісній

побудові хореографічного твору, в якому розкривається тема, ідея. Образність лексики – категорія стилістична, вона створюється за допомогою об'єднання серії своєрідних рухів, поз, жестів, міміки, засобів, виконання та ін. Хореографічний образ – категорія естетична, під якою розуміємо конкретні чи узагальнені сцени життя, природи, створені балетмейстером за допомогою вигадки, асоціативного бачення і та. ін., які мають певну естетичну цінність. Це сукупність типових рис, у яких найбільш точно і яскраво відображене певне життєве явище. В хореографічному мистецтві все несуттєве, другорядне при втіленні ідеї автора відкидається (Литвиненко, 2017).

Без урахування відмінностей двох понять «образність» і «образ», їх істотних можливостей важко зрозуміти художню структуру танцю, його складові, здійснити його аналіз. Однак не слід забувати про інтегрованість образу, його цілісність, нерозривність змісту і форми. Ядро образу, його суть – явище не лексичне, але потребує переходу від змісту образу до його формотворчої структури.

Танцювальна мова складається з танцювальних комбінацій - сполучень декількох танцювальних рухів, які розкривають характер виконавця. Танцювальні комбінації шикуються в танцювальну фразу, відповідну музичній фразі, яка має хореографічний образ (Павлюк, 2017).

Танцювальний етюд складається з декількох танцювальних фраз, має на меті вироблення технічних навичок виконання. Хореографічний номер має ідею, зміст, дію, підпорядковані законам драматургії, розкривають хореографічний образ. Хореографічне полотно - це хореографічний твір великої форми, поставлений балетмейстером за всіма канонами сценічної дії. (Зайцев, & Колесниченко, 2007).

Активним, творчим має бути й сам процес навчання танцю. Освоюючи танцювальну лексику, людина не просто пасивно сприймає красиве, вона долає певні труднощі, виконує чималу роботу для того, щоб ця краса стала їй доступна. Пізнавши красу в процесі творчості, людина глибше відчуває прекрасне в усіх його проявах: і в мистецтві, і в житті. Її художній смак стає більш вишуканим, естетичні оцінки явищ життя і мистецтва - більш зрілими. Танець розвивається разом з життям. Оновлюється, збагачується, модифікується, трансформується існуюча лексика, змінюється структура руху. До лексичних новоутворень відносяться рухи, які не існували в традиційній хореографії, а виникли внаслідок поєднання,

ускладнення існуючих форм рухів або модифікації окремих елементів, а також тих па, що вперше створені балетмейстерами з ресурсів народно-сценічного танцю.

Висновки. Отже, танцювальне мистецтво через зміст і форму хореографічного твору чинить широкий виховний вплив, задовольняє естетичні, пізнавальні, наслідувальні, творчі потреби дітей, забезпечує різнобічну культурну орієнтацію у навколишньому світі.

Список використаних джерел:

1. Загайкевич, М. П. (1978). *Драматургія балету*. Київ: Наукова думка.
2. Зайцев, Є.В., Колесниченко, Ю. В. (2007). *Основи народно-сценічного танцю*. Вінниця: НОВА КНИГА.
3. Кривохижа, А.М. (2005). *Гармонія танцю : навч.-метод. посіб. для студ. пед.навч. закл.* Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка.
4. Литвиненко, В.А. (2017). *Трансформація української народної хореографії та її концептуалізація в Театрі танцю Павла Вірського : дис... канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури»*. Київ: НАКККиМ.
5. Павлюк, Т. С. (2017). *Українське балетмейстерське мистецтво (II половина XX ст.)*. Київ: Вид. центр КНУКиМ.
6. Роговик, Л. (2007). *Психологія танцю*. Главник
7. Станішевський, Ю. О. (2003). *Балетний театр України: 225 років історії*. Київ: Музична Україна.

УДК 371

ОСВІТНІ ТРЕНДИ 2022 РОКУ

*Рибачик Н.О., к.г.н., вчитель географії
Політехнічного ліцею НТУУ «КПІ» м. Києва, Україна*

Анотація: Автор у роботі описує основні тенденції та навички, які є невід'ємною складовою професійного зростання в умовах особистісно-орієнтованої концепції освіти.

Ключові слова: освіта, навчання, тренди, освітній процес, сучасна освіта.

Вступ. У 2022 році триває глобальна цифровізація освітнього процесу. Самореалізація вчителя в сучасних умовах значною мірою залежить від вмінь та навичок, якими він користується (Дмитренко, 2020). Ба більше, важливим є те, що навчання набуває якісно нової форми та спрямоване на підтримку індивідуальності як учня, так і вчителя.

Результати дослідження. Отже, серед фундаментальних освітніх трендів, доречно виділити наступні (рис.1.)

1. *Проектна, науково-дослідна робота.* Практичні навички, які отримують діти під час проектної роботи, стають в нагоді у майбутньому. Досить ефективним є такий підхід у груповому навчанні. Учні навчаються конструктивно та критично мислити, шукають креативні рішення проблемних завдань, освоюють навички спілкування, розуміють сенс навчання та знаходять застосування своїм знанням.

2. *Цифровізація навчального процесу.* Онлайн-навчання увійшло в освітню сферу достатньо швидко. Через глобалізацію, інформатизацію, пізніше через пандемію, а зараз і через військовий стан в Україні, вчителі та учні освоїли базові технології дистанційного навчання. Але мобільні технології дають безмежний простір для творчості. Застосування цифрових інструментів в процесі навчання – це важлива перевага сучасного вчителя.

Рис.1. Головні освітні тренди 2022 року

Джерело: Власна розробка автора

3. *Гейміфікація*. Це найбільш природній спосіб сприйняття нової інформації дитиною. Освоєння вчителем технологій гейміфікації дозволить значно покращити атмосферу в класі, зацікавити учнів матеріалом та мотивувати до навчання. «Вчитися граючи» означає інтегрування в урок елементів гри: вебквестів, вікторин, створення презентаційних плакатів з різних тем чи креативних командних фреймів в Jamboard тощо. Якщо є можливість, можна використовувати театральну-ігрову діяльність для формування різних аспектів соціальної компетентності учнів (Шахрай, 2021).

4. *Мультимедійність*. Подання інформації комбінованим способом: текстовим, графічним, звуковим, відео, анімацію. Мультимедійність стає можливою завдяки смарт-дошкам, електронним підручникам, онлайн-посібникам, гейміфікованим навчальним платформам.

5. *Візуалізація*. Для того, щоб утримати увагу учнів та витримати конкуренцію з гаджетами вчителю дійсно потрібно постаратися. Мобільні телефони, друзі, навколишнє середовище відволікають дітей та заважають їм концентруватися на навчальному матеріалі. Саме тому зображення, інфографіки, картосхеми, таблиці, діаграми дозволяють полегшити сприйняття та засвоєння нового матеріалу.

6. *Динамічність викладення матеріалу*. Лекції у вигляді монологу не сприймаються учнями шкіл. Вони швидко втрачають цікавість до матеріалу та не завжди можуть структурно сприймати матеріал. Контрольні точки, рефлексія, чітка структура та логіка викладання матеріалу вчителем допоможуть учню у вивченні предмету.

7. *Застосування антропоспектив*. Робота, спрямована на розвиток у учнів розуміння самих себе. Самопізнання та передбачувана рефлексія на події – це крок до розкриття особистості, усвідомлення можливостей свого організму, формування відчуття безпеки та довіри. Допомогти учню розкрити свій потенціал – це ще одне з завдань сучасного вчителя.

8. *Мікронавчання*. Мається на увазі отримання нової інформації невеликими порціями. Учні краще засвоюють матеріал, якщо він розбитий на логічні частини. Таким чином дитина не відчуває відторгнення. Головна теза мікронавчання: один модуль – одна думка. Після чого доречно дати учню можливість застосувати отримані знання чи розвинути отриману навичку.

9. *Асинхронне навчання*. Цей підхід передбачає організацію навчання таким чином, щоб учень самостійно опанував матеріал, а вже після цього отримав консультацію вчителя з незрозумілих питань. Таке навчання дає більше свободи, але потребує ретельної самоорганізації.

10. *Soft skills* – універсальні якості, які допомагають взаємодіяти та досягати результату незалежно від сфери діяльності. Ці навички дають можливість швидко адаптуватися до змін у середовищі.

Висновки. Отож, нині рівень успіху залежить не стільки від знань та вміння виконувати поставлені задачі, а від гнучкості, вміння комунікувати та працювати в команді, вміння навчатися, критично мислити, креативно підходити до виконання завдань (Хижняк, Ворожбіт-Горбатюк, 2021). Важливими також є стресостійкість та емоційний інтелект. Одне з завдань вчителя - навчити учнів аналізувати, ставити запитання, висувати гіпотези, робити свідомий вибір, бачити в змінах не проблему, а можливості розвитку.

Виклики, які постають перед вчителем в останні кілька років, стають тим стимулом, завдяки якому формуються нові навички, вбачаються можливості й розкривається потенціал освітньої сфери та всіх учасників навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко, Г. Помиткін, Е., Головач, Н. (2020). Формування здатних до самореалізації здобувачів освіти в умовах глобалізованого світу. *Молодь і ринок*, 1, 12-18.
2. Хижняк, І.А., Ворожбіт-Горбатюк, В.В. (2021). Міжуніверситетські комунікаційні заходи як спосіб формування регіонального дослідницького середовища. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 5–18.
3. Шахрай, В. М. (2021). Організація театральної-ігрової діяльності школярів з метою розвитку їхньої соціальної компетентності. *Педагогіка ХХІ століття: сучасний стан та тенденції розвитку*: колективна монографія: у 2 ч.; відп. за випуск О. Є. Карпенко. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 675-700.

УДК 796.5:612.8355.1

ДИНАМІКА РОЗУМОВИХ ПРОЦЕСІВ У КУРСАНТІВ ПІД ВПЛИВОМ ЗАНЯТЬ СПОРТИВНИМ ОРІЄНТУВАННЯМ

Михнюк О.В.,

курсний офіцер навчального курсу

факультету охорони державної таємниці та

інформаційного протидорства

Житомирський військовий інститут імені Сергія Павловича Корольова

м. Житомир, Україна

Шалаєв В. О.,

начальник навчального курсу

факультету охорони державної таємниці та

інформаційного протидорства

Житомирський військовий інститут імені Сергія Павловича Корольова

м. Житомир, Україна

Анотація: У статті досліджено динаміку розумової працездатності курсантів – майбутніх офіцерів Збройних Сил України під впливом занять зі спортивного орієнтування. Дослідження проводилося на базі Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова. Було сформовано експериментальну групу (ЕГ) – курсанти, які під час навчання займалися у секції інституту зі спортивного орієнтування (n=12), та контрольну групу (КГ) – курсанти, які виключно займалися за чинною програмою з фізичної підготовки (n=12). Динаміка перебігу розумових процесів курсантів досліджувалася за допомогою коректурних таблиць Анфімова. Встановлено, що заняття зі спортивного орієнтування більш ефективно, порівняно із чинною програмою занять з фізичної підготовки, сприяють покращанню перебігу розумових процесів у курсантів.

Ключові слова: спортивне орієнтування, розумові процеси, розумова працездатність, курсанти.

Вступ. Сучасний навчальний процес у вищих навчальних закладах висуває підвищені вимоги до вдосконалення розумової і фізичної працездатності студентів (курсантів). Успішність навчання, як відомо, є показником розумової працездатності (РП) і залежить від багатьох аспектів: стану здоров'я, фізичного розвитку, особистих психологічних якостей та ін. (Петренко, 2012).

Огляд літератури. Аналіз літературних джерел (Prontenko et. al., 2019; Prontenko et al., 2020) свідчить, що систематичні заняття фізичними вправами та спортом позитивно впливають на психологічні якості курсантів та покращують працездатність головного мозку. Враховуючи те, що серед багатьох видів діяльності, навчальна діяльність курсантів вищих військових навчальних закладів є окремим видом інтелектуальної та творчої праці, то залишається важливим вивчення розумової працездатності у курсантів.

Результати дослідження. Сучасний освітній процес у Житомирському військовому інституті характеризується значним психологічним навантаженням, пов'язаним зі збільшенням обсягу навчального процесу, ускладненням і постійним оновленням інформації, зростанням частки самостійної роботи курсантів. Враховуючи високий рівень розумового навантаження за умов постійного зростання обсягу науково-технічної інформації у процесі навчання та подальшій військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів Збройних Сил України (ЗСУ), зростають вимоги до активного функціонування стану психіки (розумової працездатності), що відображає основні її складові: сприйняття, увагу, мислення, пам'ять та ін.

Метою роботи є дослідження динаміки розумової працездатності курсантів під впливом занять зі спортивного орієнтування.

Для досягнення мети роботи, авторами було організовано та проведено дослідження на кафедрі фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова за допомогою коректурних таблиць Анфімова, що передбачало обробку коректурної таблиці літер, зокрема закреслюючи одну з них протягом двох хвилин з максимально можливою для них швидкістю. Було сформовано дві групи: експериментальну (ЕГ, n=12), курсанти якої займалися в секції зі спортивного орієнтування, та контрольну групу (КГ, n=12), де курсанти виключно займалися за чинною програмою з фізичної підготовки та вдосконалювали свої навички згідно інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України. Дослідження проводилося під час години спортивно-масової роботи (18.10-19.10) у визначені дні тижня (понеділок, середа, п'ятниця). На основі кількості переглянутих знаків та кількості помилок визначалися точність, продуктивність та швидкість роботи.

Грунтовний аналіз динаміки розумових процесів обох груп показав, що заняття у секції зі спортивного орієнтування, порівняно з чинною програмою занять з фізичної підготовки наприкінці дослідження є достовірно вищим ніж у КГ ($P < 0,05$), що свідчить про позитивний ефект від занять зі спортивного орієнтування (табл. 1).

Порівняльна характеристика показників розумової працездатності у курсантів ЕГ та КГ засобами спортивного орієнтування протягом дослідження

Групи дослідження	Дні тижня	Коефіцієнт точності виконан. завдання (А)	Коефіцієнт розумової продуктивності (Р)	Швидкість переробки інформації (W)	Рівень значущості
ЕГ (n=12)	Понеділок	0,91±0,11	95,01±11,53	5,15±0,49	p<0,05
	Середа	0,93±0,12	94,43±11,48	5,19±0,53	p<0,05
	П'ятниця	0,89±0,10	96,10±12,07	5,16±0,52	p<0,05
КГ (n=12)	Понеділок	0,81±0,11	90,84±11,28	4,79±0,58	p>0,05
	Середа	0,80±0,09	90,76±11,38	4,81±0,57	p>0,05
	П'ятниця	0,78±0,10	90,68±11,41	4,71±0,61	p>0,05

Джерело: власна розробка авторів

Якісні показники РП обох груп курсантів змінювалися протягом тижня за класичною схемою – поліпшувалися до середини тижня і погіршувалися у другій її частині. Дана динаміка РП у середині навчального тижня обумовлювалася менш вираженим стомленням, що може зумовлюватися як нижчими обсягами навчального навантаження, так і меншою складністю навчального процесу в цій частині робочого тижня (рис. 1).

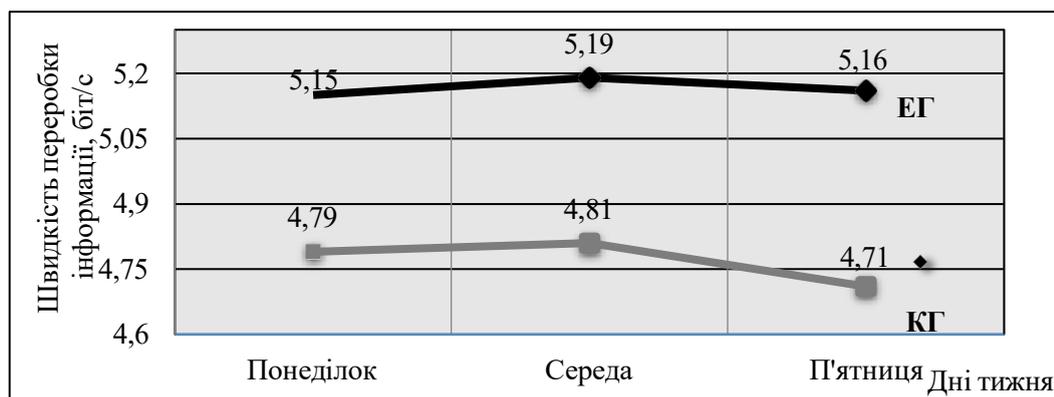

Рис. 1. Динаміка показників розумової працездатності (W) у курсантів ЕГ та КГ засобами спортивного орієнтування протягом дослідження

Джерело: власна розробка авторів

Аналіз показників РП засвідчив, що курсанти ЕГ, які систематично займаються у секції зі спортивного орієнтування, відрізняються високими показниками концентрації уваги та розумової працездатності, стійкості нервової системи до зовнішніх подразників. Крім того, недостатній рівень продуктивності праці у курсантів КГ свідчить про складність швидкого включення в роботу, а значні проміжки спадання графіка порівняно з ЕГ наприкінці тесту говорять про швидке стомлення курсантів та зниження розумової працездатності.

За результатами дослідження підтверджено позитивний вплив занять зі спортивного орієнтування, оскільки під час проходження дистанцій зі спортивного орієнтування необхідно вибирати шлях для переміщення, запам'ятовувати його і реалізовувати, а в разі потреби коригувати. Відтак, цей військово-прикладний вид спорту вплинув на розвиток розумових процесів у курсантів – майбутніх офіцерів ЗСУ, формуючи у них високі показники РП, та уміння швидко опановувати навчальний та службовий процес.

Список використаних джерел:

1. Петренко, Н.В. (2012, квітень, 19-20). Вивчення фізичної та розумової працездатності студентів: теоретичний аспект проблеми. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України* : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених з міжнародною участю. Суми : СДПУ ім. А.С.Макаренка, 179-182. [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/58465/7/Petrenko_Physical%20and%20mental%20health.pdf](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/58465/7/Petrenko_Physical%20and%20mental%20health.pdf)
2. Prontenko, K., Griban, G., Okhrimenko, I., Bondarenko, V., Bezpaliy, S., Dikhtiarenko, Z., et al. (2019). *Academic performance and mental capacity of cadets engaged in sports during studies. Revista Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valores. Año: VII, Número: Edición Especial, 23.* <http://eprints.zu.edu.ua/31164/1/1152-Texto%20del%20artículo-24-1-10-20200310.pdf>
3. Prontenko, K., Bondarenko, V., Bezpaliy, S., Kyslenko, D., Lisnichenko, Y., Ollo, V., Alohyna, A., Bychuk, O., & Smirnov, V. (2020). Physical training as the basis of professional activities of patrol policemen. *Baltic Journal of Health and Physical Activity, 12(1)*, 41–53. <https://doi.org/10.29359/bjhpa.12.1.05>

ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Соколюк О.В., викладач фізичного виховання

ВСП «Дубенський педагогічний фаховий коледж РДГУ»

м. Дубно, Україна

Дуда О.В., викладач фізичного виховання

ВСП "Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій ЗУНУ»

м. Тернопіль, Україна

Анотація: Розглянуто педагогічні методи відновлення психоемоційного стану студентів засобами фізичних вправ. Висвітлено чинники, що призводять до порушення адаптації особистості в соціокультурному середовищі.

Ключові слова: психоемоційний стан, студенти, відновлення, фізичні вправи.

Вступ. У найскладніший для України час кожен із нас переживає зміни настрою та поведінки під час спричинених воєнними подіями ситуацій. Безперечно, психічні стани впливають на процес і результат навчально-професійної діяльності студентів, успішність навчання, якість засвоєння знань, умінь та навичок. Недостатній за часом відпочинок, або ж надмірне робоче навантаження протягом навчання нерідко призводять до виникнення перевтоми, ознаками якої є головна біль, неухважність, зниження пам'яті, порушення сну. Не є винятком і навчально-професійна діяльність студентів, яка пов'язана з різноманітними стресогенними ситуаціями, в контексті яких студенти повинні проявляти здатність розуміти власні емоції та керувати ними. Всі ці соціальні зміни та умови навчання спричиняють низку емоційних розладів, внутрішньо-особистісних конфліктів та призводять до погіршення емоційного самопочуття студентів.

Огляд літератури. Стрес може викликати й позитивні зміни. Тому студенти можуть демонструвати вищий, ніж звичайно, рівень працездатності, відповідальності, витривалості. Але організм не може весь час знаходитися у стані мобілізації, його ресурси обмежені, тож незалежно від того, відчуває він тривогу чи піднесення, через якийсь час настане спустошення. Бо теперішня стресова ситуація довготривала. Тож стани апатії, розчарування, безсилля, беззмістовності, провини майже неминучі (Гордієвський, 2022).

Якщо організм студента систематично не отримує можливості відновити свої сили під час сну, активного відпочинку на свіжому повітрі, під час самостійних занять фізичними вправами, то втома відновляється і проявляється ще в більш чіткій формі, ускладнює роботу нервової системи і в підсумку негативно впливає на стан здоров'я, а відповідно, і на результати навчання студентів (Чикун, 2022).

Тобто, лише правильно організований режим навчального дня студентів, заняття фізичними вправами, спортивні захоплення суттєво допомагають позбавитися втоми, психоемоційного напруження, профілактики невротичних і психологічних захворювань.

Результати досліджень. Методика використання засобів фізичних вправ, що основана на самодіагностиці виникнення втоми, дозволяє студентам індивідуально і диференційовано проводити комплексну профілактику втоми, як в процесі, так і після навчання.

Практичний досвід переконливо показав, що ефективне впровадження засобів фізичних вправ в навчальному процесі, забезпечує тривале збереження працездатності в навчальній діяльності, прискорює відновлення, емоційну і вольову стійкість.

Найбільш ефективним для відпочинку нервової системи є таке фізичне навантаження, що не призводить до крайнього ступеня втоми, включає в роботу різні групи м'язів та передбачає їх поперемінну діяльність.

Вважаємо, що до фізичних вправ, які у найбільшому ступені стимулюють психоемоційний стан організму студентів та забезпечують його готовність до виконання навчальної діяльності, належать:

- вправи на потягування – вони відрізняються меншою втомою та здатністю викликати потужні потоки імпульсів від напружених великих груп м'язів;
- вправи для м'язів шиї – нахили, повороти, оберти головою, які здійснюють кровообіг у судинах, що живлять головний мозок і, таким чином, покращують функціональний стан працюючих нервових клітин. Вправи для м'язів шиї викликають подразнення вестибулярного апарату, який регулює положення тіла у просторі. Імпульси, які виникають при цьому, є додатковим стимулятором ЦНС;
- вправа на зміну положення тіла – такі вправи супроводжуються подразненням чутливих нервових закінчень, які знаходяться на стінках судин, змінюючи кровонаповнення різних ділянок тіла. Серед цих вправ особливо корисні нахили тулуба, стійка на лопатках, що забезпечує посилений приплив крові до голови, що сприяє зниженню втоми у нервових клітинах головного мозку; дихальні вправи – це природній спосіб впливу на організм з метою

оздоровлення та відмінний індикатор змін емоційного стану людини. Спокійне упорядковане дихання сприяє емоційному вирівнюванню.

Висновки. Отже, фізична активність є найкращими ліками для зняття психоемоційного напруження, подолання стресу, профілактики захворювань. Фізичні вправи допомагають покращити настрій, здобути відчуття впевненості, привести до оптимального рівня функціональний стан організму студентів.

Список використаних джерел:

1. Гордієвський, Д. Є. (2022). *Опанування почуття тривоги і невизначеності, розвиток навичок саморегуляції*. Щербані.
<https://drive.google.com/drive/folders/1h8UZUMHnqGhcHtnTYxWHGVpCHN3IOXsE?usp=sharing>
2. Чикун, Л. М. (2022). *Психологічне забезпечення впровадження відновних практик у закладі освіти*. Піщане.
<https://drive.google.com/drive/folders/1h8UZUMHnqGhcHtnTYxWHGVpCHN3IOXsE?usp=sharing>

УДК 373.2

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ЗАСАДАХ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВНОСТІ

Рида Н.В.,

вихователь-методист

*комунальний заклад «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 223
комбінованого типу Харківської міської ради», м. Харків, Україна*

Анотація: У статті визначено сутність принципів наступності та перспективності у процесі підготовки вихователів до розробки навчальних матеріалів та етапи розробки навчальних матеріалів. Обґрунтовано етапи розробки навчальних матеріалів, а саме вибір підручника, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів, відбір змісту навчального матеріалу, розробка робочої програми навчального матеріалу, підготовка тематичного плану занять, самостійної роботи дітей дошкільного віку, планування індивідуальних занять

і складання конспекті, розробка опитувальника для оцінки результативності дошкільників з курсу навчального матеріалу.

Ключові слова: принцип, перспективність, наступність, навчальний матеріал, вихователь.

В умовах сьогодення, дошкільна освіта вимагає гуманістичний та особистісно-орієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу, однією з актуальних є забезпечення наступності та перспективності в навчанні. Дослідники зазначають, що освіти повинна не тільки озброювати людину знаннями, а й щохвилинно та швидко оновлювати знання, формувати потребу в неперервному самостійному оволодінні ними.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема наступності та перспективності в системі освіти є актуальною. Проблеми принципам перспективності та наступності в навчанні та вихованні підростаючого покоління великого значення надають відомі дидакти Плиско К.М., Львов М.Р. та Глазкова О.П. Зокрема у їхніх працях зазначено, що: – «ці принципи передбачають раціональне використання набутих раніше знань і навичок при вивченні нового матеріалу з мови і підготовку до свідомого сприйняття наступних тем, ... повністю відповідають загальнодидактичним вимогам про необхідність опори наступного на попереднє, а також про обов'язкове врахування логіки предмета» (Плиско, 1995); – «дотримання наступності й перспективності вимагає єдиного принципового підходу до навчання, єдиних вихідних позицій» (Львов, 1988); – «перспективність і наступність є основними умовами функціонування будь-якої системи навчання і виховання – сутність наступності полягає у встановленні закономірних зв'язків між етапами розвитку особистості і в створенні психолого-педагогічних умов для діяльності різних ланок освіти, які забезпечували б достатній рівень розвитку учнів, оволодіння ними знаннями й уміннями, а також нормами й правилами поведінки» (Глазова, 1999).

У термінологічному словнику поняття «наступність» трактується як зв'язок між явищами в процесі розвитку в природі, суспільстві й пізнанні, «коли нове, змінюючи старе, зберігає в собі деякі його елементи»; об'єктивний, необхідний «зв'язок між різними етапами чи ступенями розвитку, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого чи окремих його характеристик при переході до нового стану» (Ильичев, 1983).

У педагогічній теорії наступність та перспективність вважається універсальною педагогічною категорією, в якій відображається взаємозв'язок паралельних ланок, стадій та етапів педагогічної діяльності, що й забезпечує безперервність системи освіти.

Як один із принципів дидактики наступність та перспективність вимагає формування знань, умінь і навичок у певній послідовності, з урахуванням того, що кожен елемент навчального матеріалу логічно пов'язаний між собою, наступний опирається на попередній і готує основу для засвоєння нового. Крім цього, принцип наступності та перспективність потребує дотримання певного логічного зв'язку між вивченням теорії і практичним завданням, між формами навчання і формами контролю за навчальною діяльністю. Успіх у навчально-виховній роботі досягається завдяки наявності тісного зв'язку між окремими ланками освіти, що сприяє переходу від нижчого ступеня освіти до вищого.

Нові сучасні вимоги до професіоналізації педагога, до підготовки нового типу фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, диктують нагальну потребу в зміні погляду на проблему професіоналізму в цілому та на педагогічну проблему наступності та перспективності в професійній діяльності вихователів закладів дошкільної освіти.

Підготовка вихователів закладів дошкільної освіти до розробки навчальних матеріалів на засадах принципу наступності та перспективності передбачає створення навчально-методичного забезпечення до навчальних матеріалів, критеріїв для вибору навчальних посібників з курсу матеріалу, визначення змісту матеріалу, урахування формально-логічного та діалектичного підходів.

Розробка навчальних матеріалів збігається з однією з вимог принципу наступності та перспективності – рухом від простого до складного та орієнтується на такі етапи:

1. Вибір підручника, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів.
2. Відбір змісту навчального матеріалу.
3. Розробка робочої програми навчального матеріалу.
4. Підготовка тематичного плану занять, самостійної роботи дітей дошкільного віку.
5. Планування індивідуальних занять і складання конспектів.
6. Розробка опитувальника для оцінки результативності дошкільників з курсу навчального матеріалу.

Отже, під час підготовки вихователів до розробки навчальних матеріалів принцип наступності та перспективності лишається одним із найголовніших, він вимагає від вихователя виваженого підходу й методично грамотного узгодження не лише змісту навчального матеріалу, а й узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу. Реалізація принципу наступності й перспективності в підготовці вихователів до розробки навчальних матеріалів характеризується об'єктивним і загальним характером, має своє відображення в процесі становлення та розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Глазова О. П. Перспективність і наступність у формуванні текстотворчих умінь в учнів початкових і 5 класів загальноосвітньої школи : автореф. дис.... канд. пед. наук : спец. 13.00.02. Київ, 1999. 18 с.
2. Ильичев Л. Ф. Философский энциклопедический словарь. Москва : Сов.энциклопедия, 1983. 840 с.
3. Львов М. Р. Словарь-справочник по методике русского языка. Москва : Просвещение, 1988. 240 с.
4. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект). Харків : Основа, 1995. 240 с.

УДК 373.5.016.091.313–047.22:53:51(477)

**ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ : АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ
В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ**

Пономаренко Ю. В.,

вчитель математики Харківської гімназії № 152 Харківської міської ради Харківської області, м. Харків, Україна

Анотація: Сучасна Нова українська школа покликана забезпечити досягнення в розвитку особистості. Впровадження компетентнісного підходу в практику роботи закладів загальної середньої освіти дає змогу вирішити проблему. Відтак, підготовка компетентного випускника – ключовий результат, критерій ефективності освітньої діяльності навчального закладу, його впливу на соціальне життя. Автором наголошено що, проблема компетентнісного підходу до управління освітнім процесом є надзвичайно актуальною. Тому, важливість проблеми формування компетентностей школяра і актуальність підготовки вчителя до уроку на основі дослідницького підходу є обов'язковою задачею суспільства.

Ключові слова: Нова українська школа, компетентнісний підхід, навчання, математика.

Вступ. Досягненню таких освітніх результатів, які б відповідали цілям розвитку особистості й сучасним вимогам суспільства покликана забезпечити сучасна Нова українська школа. Поняття «компетентність» у соціально-педагогічному аспекті трактують як здатність індивіда ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних стосунків.

Позаяк відомо, що дефініція «компетентність» є інтегративним поняттям, все ж воно визначає не стільки сукупність елементів тієї чи іншої компетентності, скільки зв'язок між ними (Прус & Фонарюк, 2022).

Тобто, всі вони є компонентами життєвої компетентності особистості, яка і визначає її життєву позицію. Як слушно зауважує Кондрашова (2004) «впровадження компетентнісного підходу в практику роботи закладів загальної середньої освіти дає змогу вирішити проблему, коли здобувачі освіти, опановують значний обсяг теоретичних знань, але відчувають суттєві труднощі в діяльності, що потребує застосування цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань та / або дилемних ситуацій. Саме тому його впровадження в освітню практику розглядають як найважливішу передумову розбудови в Україні постіндустріального суспільства».

Результати дослідження. Доречно наголосити, що компетентнісний підхід має виражену практичну спрямованість, враховує життєві потреби особистості, та сприяє подолання прірви між освітою й життям загалом. Головним результатом, критерієм ефективності освітньої діяльності навчального закладу, його впливу на соціальне життя, - є підготовка компетентного випускника. Тобто, набуття компетенцій відбувається поступово в процесі навчання, рівень компетентності здобувача освіти на різних етапах навчання буде зрозуміло що різним (Хом'юк & Кирилашук, 2021).

Таке бачення свідчить про рівневий характер компетентнісного підходу в навчанні, та про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів. Важливим є також те, що періодичний контроль за його досягненням на певних етапах цього процесу є запорукою отримання позитивного кінцевого результату в навчанні (рис.1).

Єфремова (2001) акцентує, саме використання міжпредметних зв'язків. що однією із можливостей реалізації компетентнісного підходу в навчанні. Комплексні знання стануть дороговказом для розуміння навколишнього світу. До прикладу, наведемо фрагменти використання міжпредметних зв'язків математики з фізикою, біологією, екологією, літературою, інформатикою, правознавством. Приклади задач, що можна запропонувати учням 9 класів при вивченні теми «Вектори» (рис. 2. а, b).

Рис.1. Навички до науково-педагогічного працівника для реалізації прагнення проведення основної форма організації освітнього процесу вдалого уроку.

Джерело: власна розробка автора

Раков (2005) зазначає, що «математика та система математичних знань посідають особливе місце у загальнолюдській системі знань, виконуючи роль мови науки, мови наукових досліджень. Вищезазначене обумовлює суттєвість проблеми формування компетентностей школяра та актуальність підготовки науково-педагогічного працівника до уроку на основі дослідницького підходу в навчанні з використанням інформаційних

технологій, цілей, змісту, форм, методів і засобів їх навчання вимогам нового інформаційного суспільства, яке прямує до суспільства знань».

<p>1. По дорозі в одному напрямі їдуть велосипедист та автомобіліст зі швидкістю 15 км/год та 65 км/год відповідно. Автомобіль наздоганяє велосипедиста. З якою швидкістю вони зближуються?</p>	<p>3. На Новій пошті, при розвантаженні машини з посылками, одну із посилок масою 30 кг, протягнули на відстань 10 м, прикладаючи силу $F=30$ Н під кутом 30 градусів до горизонту. Яку роботу з переміщення посылки виконує сила F, якщо коефіцієнт тертя ковзання 0,5? Яку роботу виконує сила тертя?</p>
Приклади задач (а)	
<p>2. До нерухомого об'єкту прив'язані іграшковий гелікоптер та іграшкова машинка. Вони одночасно почали прямолінійно рухатися так, що між їх векторами утворився кут в 60 градусів. Якою буде сума їх векторів, якщо їх сили дорівнюють 7 Н кожна?</p>	<p>4. Автомобіль протягом хвилини рухався рівномірно на південь зі швидкістю 36 км/год і повернувши на схід, їхав рівномірно зі швидкістю 20 м/с ще 1/20 год. Визначте шлях та модуль переміщення автомобіля?</p>

<p>5. Гелікоптер зі швидкістю 180 км/год відносно повітря тримає курс на захід. У цей час дме дуже сильний південний вітер, його швидкість 37,5 м/с. Визначте модуль переміщення гелікоптера відносно землі за 1 хв. 20 с його польоту</p>	<p>6. Дитяча гойдалка підвішена до гілок дерева на мотузках. Кожна з мотузок діє на сидіння гойдалки, яке має форму чотирикутника, із силою 70 Н, а кут між мотузками 60 градусів. Визначити силу, з якою сидіння діє на гілку дерева.</p>
Приклади задач (б)	

Рис. 2. Приклади задач, що можна запропонувати учням 9 класів при вивченні теми «Вектори»

Джерело: Узагальнено автором на основі (Раков, 2005).

Приклади задач, які можна запропонувати учням 10 - 11 класів екологічного спрямування наведені на рис. 3.

<p>«1. Обчислити, скільки кубічних метрів повітря очистить від автомобільних викидних газів 25 каштанів, посаджених вздовж дороги, якщо одне дерево очищує зону довжиною 100м, шириною 20 м, висотою 10 м без шкоди для себе.</p> <p>2. Загальні запаси води на планеті 1800 млн. км³. На світовий океан припадає 98%. Прісна вода становить 2%, з них тільки 1% перебуває в рідкому стані. Скільки прісної води на планеті?</p>	<p>3. Щоб зібрати 1 кг меду, бджола робить 50 тисяч вильотів і відвідує 10 млн. квітів. Скільки вильотів вона зробить і на скількох квітах побуває, щоб зібрати 5 кг меду?</p> <p>4. Із 264г листя сухої кропиви можна виготовити 8 порцій ліків для зупинки кровотечі. Скільком хворим може допомогти хлопчик, що заготовив 1485 г листя?</p>
<p>Приклади задач</p>	
<p>5. Територія України поділяється на такі ботаніко-географічні зони Полісся, Лісостеп, Степ, Карпати, Крим, у яких площа лісів становить відповідно: 40%, 25%, 10%, 22%, 3%. Побудувати діаграму розміщення лісів у порядку зростання. Скільки людей забезпечує киснем кожна ботаніко-географічна зона, якщо лісовий фонд становить 96862 тисяч га?</p>	<p>6. Ліси Карпат складаються з таких порід дерев: ялина – 41,2%, бук – 34,9%, дуб – 9,8%, сосна – 5,9%, ясен, явір, клен – 5,2%. Зобразити залежність діаграмою і зробити свої висновки щодо відсоткового розподілу лісонасаджень»</p>

Рис. 3. Приклади задач, які можна запропонувати учням 10 - 11 класів екологічного спрямування

Джерело: Узагальнено автором на основі (Раков, 2005).

Висновки. Отож, нині головним завданням сучасної української освіти є навчання здобувачів освіти творчо та плідно взаємодіяти із суспільством. Все вищеперелічене сприятиме досягненню статусу повноправних і компетентних громадян, послідовно та поетапно будуть створюватися умови для набуття необхідних компетентностей впродовж життя.

Список використаних джерел:

1. Єфремова, О.І. (2001). *Міжпредметні зв'язки фізики і математики у 9 - 11 класах середньої загальноосвітньої школи*. Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ.
2. Прус, А. В., Фонарюк, О. В. (2022). *Окремі питання методики реалізації компетентнісного підходу до навчання математики в основній школі. Частина 1*. ЖДУ імені Івана Франка.
3. Раков, С.А. (2005). *Математична освіта: компетентнісний підхід з*

використанням ІКТ. Харків: Факт.

4. Савченко, О. (2011). Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*, 8-9, 4.

5. Хом'юк, В. В., & Кирилащук, С. А. (2021). Формування базового рівня математичної компетентності на уроках математики в контексті розвивального навчання. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors*, 2, 302-321.

УДК 373.5.016.091.313:53:51

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІРТУАЛЬНОЇ ДОШКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ОНЛАЙН НАВЧАННЯ

Джулай Н.І.,

кандидат педагогічних наук;

Пецун А.Ю.,

вчитель математики

Капітанівського ліцею Новомиргородської міської ради

Анотація: у роботі розглядаються переваги та можливості використання віртуальної дошки Google Jamboard на уроках математики та англійської мови під час онлайн навчання.

Ключові слова: віртуальна дошка, онлайн навчання, Google Jamboard.

Вступ. Українська система освіти постійно впроваджує інтерактивні інновації, це стосується й використання віртуальних інтерактивних дошок. Проблему окремих аспектів інтерактивного навчання іноземної мови та математики досліджували такі вчені, як Костікова (2018), Морська & Сабат (2019), та ін.

Мета дослідження – охарактеризувати місце та можливості застосування віртуальної дошки на уроках англійської мови та математики.

Використання інтерактивної віртуальної дошки *Google Jamboard* під час дистанційного навчання дає безліч переваг, ніж звична для всіх дошка в класній кімнаті. Користуватися нею можна з будь-яких гаджетів. Під час проведення уроків у *Google Meet* є можливість відкрити дошку для коференцій, одночасно в чаті автоматично з'явиться посилання на неї. Перший раз

потрібно створити та назвати курс (наприклад, Алгебра 7-А, Англійська мова 6-А,...), потім обирати необхідний з Диска. Якщо заняття відбуваються через Zoom, то *Google Jamboard* можна знайти в *Додатках Google* або створити на *Google Диску*. В такому випадку потрібно надати доступ з правом редагування, наприклад, відправивши посилання в чат. Однією з переваг використання *Google Jamboard* є можливість залучати багатьох учасників освітнього процесу.

В одній віртуальній дошці можна створювати 20 фреймів. Також запропоновано встановлення різних фонів на кожній чи зробити копії одного аркуша. Тлом можуть бути крапки, синя лінія, синій графік, сірий графік, синя дошка. Фоном може бути власне зображення. Наприклад, як фон можна встановити білу картинку з потрібними формулами, а при здійсненні чистки аркуша формули будуть залишатися перед очима здобувачів освіти.

Використовуючи інструмент пензлик (ручка, фломастер, пензель, маркер) можна писати по сторінках, особливої уваги заслуговує графічний планшет. Досить часто на уроках геометрії потрібно виділяти певні частини фігури, або ж на уроках англійської мови виділити слово чи словосполучення у тексті. Це можна зробити елементом пензель.

На *Google Jamboard* можна вставити як збережені картинки, так і скопійовані. Доцільно копіювати потрібні вправи за допомогою будь-якого засобу захоплення фрагментів та вставлення за допомогою комбінації **Ctrl+V** (див. рис. 1).

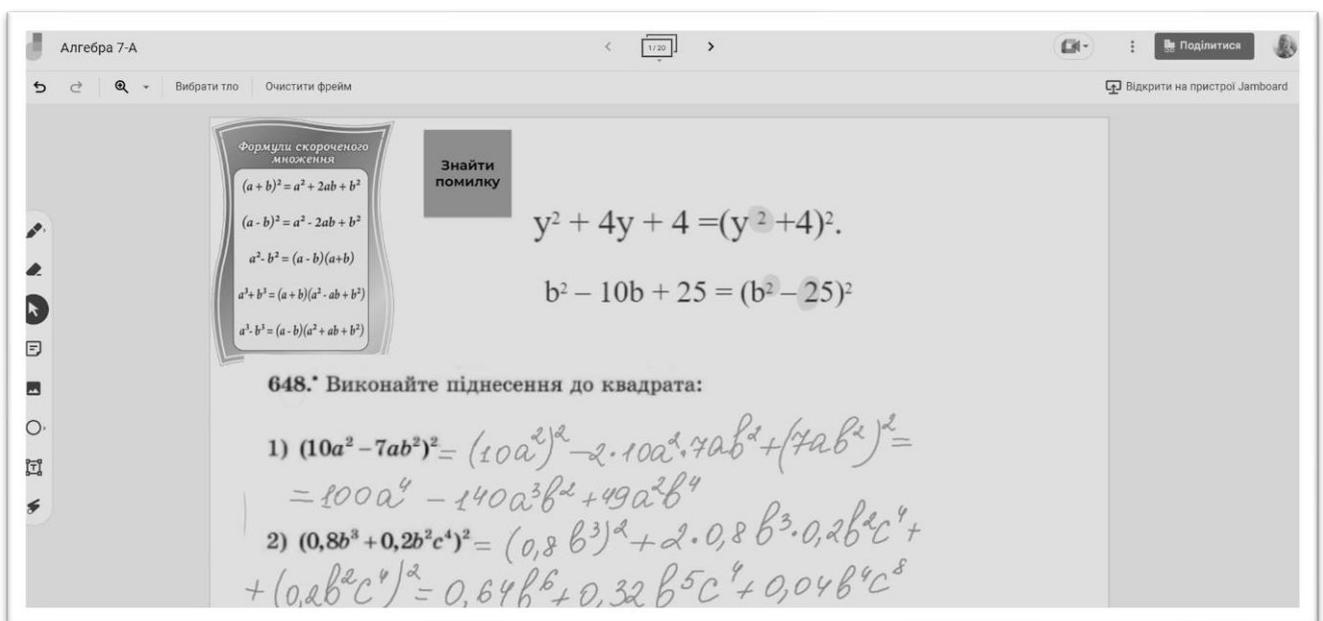

Рис. 1. Можливості *Google Jamboard*

Джерело : власна розробка авторів

Фіксувати увагу учнів на потрібних елементах допоможе інструмент лазерна вказівка. Різнобарвні стікери на уроках можна використати при мозковому штурмі, рефлексії (Google Jamboard: можливості для дистанційного навчання, n.d.).

Не викликає сумніву, що віртуальна дошка є центром уваги для всієї групи, тому можна виділити наступні види навчальної діяльності, доступні при використанні віртуальної дошки на уроках англійської мови: робота з англійським текстом і зображеннями; написання ключових слів за допомогою електронних чорнил; зберігання зроблених заміток та подальше використання або друк; створення за допомогою зображень завдань для заняття; демонстрація і нанесення заміток зверху навчального матеріалу; виконання тестових завдань; демонстрація матеріалу, розміщеного на різних фреймах, створених здобувачами освіти (див. рис.2).

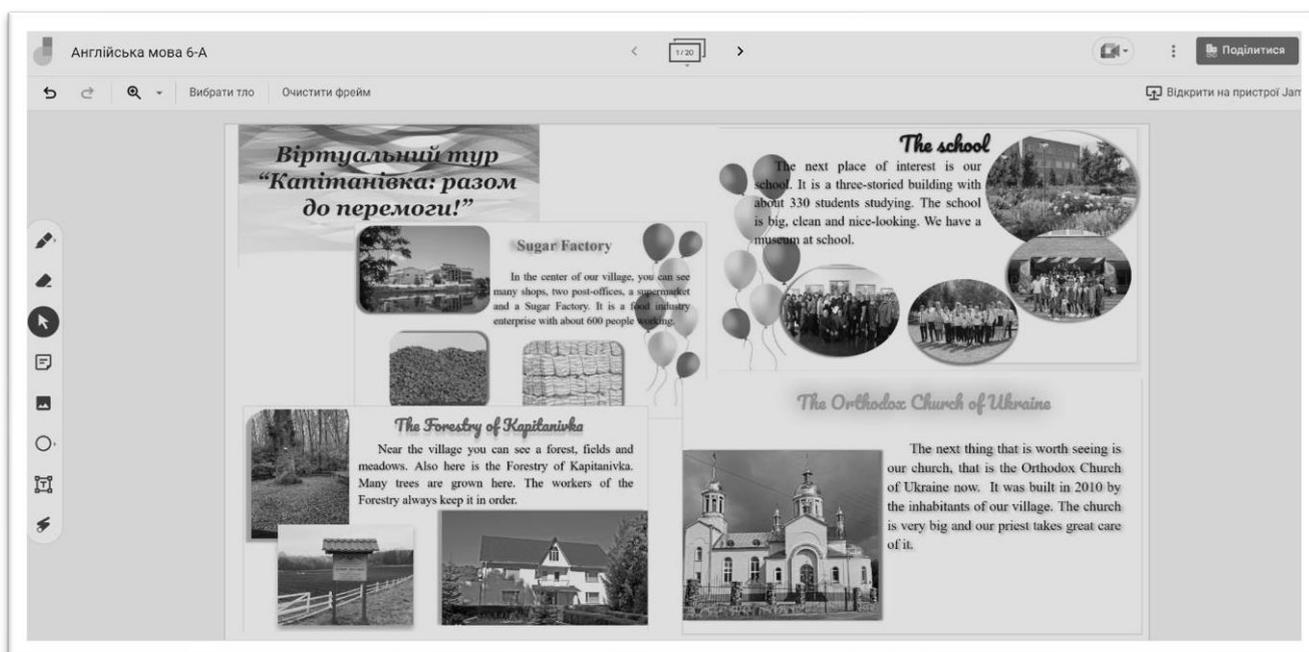

Рис.2. Деякі аспекти використання віртуальної дошки на заняттях з математики та англійської мови

Джерело : власна розробка авторів

Отже, використання віртуальної дошки на заняттях з математики та англійської мови дозволяє викладачу збільшити кількість сприйнятого навчального матеріалу під час пояснення за рахунок збільшення кількості наочності на занятті; дошка надає викладачу можливість створювати корегування в наявному методичному матеріалі на занятті, адаптуючи його під конкретний колектив здобувачів освіти, під конкретні завдання, які поставлені на занятті. Інтерактивні можливості дошки дозволяють зняти труднощі в процесі роботи з формулами,

фонетикою, лексикою, граматику, сприяють розвитку монологічного та діалогічного мовлення тощо.

Список використаних джерел:

1. Google Jamboard: можливості для дистанційного навчання (n.d.). Vseosvita.Ua. Retrieved December 25, 2022, from <https://vseosvita.ua/news/google-jamboard-mozhlyvosti-dlia-dystantsiinoho-navchannia-36229.html>
2. Костікова, І. (2018). Впровадження електронних словників у процесі навчання англійської мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (2 (76)), 3–13.
3. Морська, Л., & Сабат, Н. (2019). Didactic potential of training technology in developing english-speaking strategic competence of future translators. *Proceedings of the National Aviation University. Series: Pedagogy, Psychology*, (14). <https://doi.org/10.18372/2411-264x.14.13716>

УДК 372.881.1:81'243(477)

УРОКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДИСТАНЦІЙНО: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Щавінська Л.С. вчитель англійської мови Хмельницької середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів, імені Олега Ольжича, Хмельницький, Україна

Анотація: Тези присвячені розгляду переваг та недоліків дистанційного навчання іноземної мови, аналізу основних дилем створення дистанційного курсу та зміна ролі вчителя у системі дистанційної освіти. Автором наголошено, що ефективно дистанційне навчання іноземної мови має базуватися на засадах певних віртуальних мовних середовищ, що включає комплекс електронних освітніх та комунікаційних засобів, які дозволяють організувати повноцінну навчальну взаємодію розділених простором та часом суб'єктів навчального процесу.

Ключові слова: дистанційна освіта, іноземна мова, здобувачі освіти.

Вступ. Страшним випробуванням для всіх нас стала збройна агресія РФ та введення воєнного стану на території нашої країни. І, звісно, ці події мають величезний вплив на

учасників освітнього процесу і на освітній процес загалом. На превеликий жаль, нині поняття «Війна і навчання» - це реальність.

Навчальний заклад відіграє важливу роль для здобувачів освіти. Вчителі дають не лише знання, але й психологічно підтримують учнів, зберігаючи при цьому спокій і рівновагу.

Результати дослідження. Уроки іноземної мови в Україні проводяться в дистанційному або змішаному режимах.

У дистанційному режимі викладання іноземної мови є свої переваги і недоліки. Вважаю, однією з переваг є те, що учні за умови правильно організованої роботи вчителем розвивають свої навички саме самостійної освіти. Також дистанційна робота дає змогу більш об'єктивно оцінювати учнів, оскільки перевірка знань стала автоматизованою і більш прозорою (учень виконує тести, а батьки одразу бачать статистику). Позитивною стороною є й те, що якщо учень щось не зрозумів на уроці, то в онлайні це не проблема: учень може прослухати урок чи його частину стільки раз, скільки потрібно, щоб закріпити знання. Тести, які можна проходити кілька разів, чудово працюють на закріплення. А також учні мають унікальну можливість підлаштовувати час під себе (Андрющенко, 2014).

В таких умовах, необхідно більше розвивати комунікативні навички (діалогічне, монологічне мовлення). Надавати інформацію про традиції, історію, культуру країни, мову якої вивчаємо, порівнюючи їх з нашою країною. Це дає можливість формуванню уявлень учнів про особливості життя у глобальному світі та систему загальнолюдських і національних цінностей.

Дотепер учні стали очевидцями подій, які не можна ігнорувати і приховувати. Тому вчителю іноземної мови для формування та розвитку громадської компетентності необхідно під час уроку обговорювати військову тематику: враховувати реалії сьогодення при розробці дидактичних матеріалів, познайомити учнів із новою лексикою. Також пропоную теми, які можуть стати предметом спілкування: особиста історія, робота волонтерів, майбутнє України, особиста безпека, участь видатних осіб в російсько-українській війні. Власні висловлювання щодо окремих тем доречно презентувати у вигляді відеороликів, новин, інтерв'ю, проєктів. Перш ніж обговорювати з учнями такі питання, учителям варто проаналізувати психологічну готовність учнів. Рефлексуючи на подібні теми, отримуючи психологічну підтримку від вчителя, учні можуть по-іншому сприймати події та усвідомити, що війна закінчиться і всі зможуть повернутись до мирного життя.

Але у дистанційному навчанні є і ряд своїх недоліків. Перш за все важливою складовою становлення для учнів є відчуття приналежності до соціальної групи. Робота онлайн неначе позбавляє цього. Працюючи офлайн учні вчаться командної роботи, вирішенню

конфліктних ситуацій та ефективно взаємодіють один з одним. Отже, навчаючись дистанційно в учнів не так багато можливостей здобути soft skills, які на першому місці серед навичок XXI століття.

Другим вагомим недоліком на мою думку є гаджиталізація. Учні проводять у гаджетах ледь не весь час, що погано впливає на їхній зір. А також самоорганізація учнів проходить доволі важко. Адже навколо них нічого не змінюється: в одній і тій самій кімнаті вони сплять вночі, навчаються вдень. Щоб навчатись дистанційно, учні мають бути свідомими, вміти планувати день та керувати своїм часом (Пасіхов, 2011)

Всі люди по різному сприймають інформацію. Є аудіали, візуали, дискрети, кінестетики. Дослідження довели, що більшість дітей – кінестетики, оскільки пізнають світ через практичний досвід. У дистанційному навчанні здебільшого не існує практики - самі лише дані, які потрібно якось переробити та вивчити (Якубов, 2013).

Висновки. Отже, щоб провести якісний урок дистанційно, необхідно заздалегідь виробити власну стратегію з урахуванням всіх можливостей, а також можливостей інтересів та потреб учнів. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, комунікувати з учнями на відстані, надихати та мотивувати їх до навчання.

Список використаних джерел:

1. Андрющенко, Н. (2014). Дистанційне навчання в Україні: експерименти, напрацювання, перспективи. *Вища школа*, 5/6, 60-63.
2. Пасіхов, Ю.Я. (2011). Ресурс організації дистанційного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. *Комп'ютер в школі та сім'ї*, 2, 37-39.
3. Якубов, С. (2013). Упровадження елементів дистанційного навчання школярів. *Школа*, 2, 2-6.

УДК 37.013.77(477)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З
НЕМОВЛЕНІСВИМИ ДІТЬМИ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

Ніколенко Л.М., канд. пед. наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Поліщук Ю.В., старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Анотація: Розглянуто досвід співпраці громадянського об'єднання з державним університетом для складання сприятливих умов, що до ділового спілкування та організації корекційної роботи з немовленнєвими дітьми, як нова ступень розвитку корекційної роботи в Україні.

Ключові слова: немовленнєві діти, ділове спілкування, спеціальна освіта, фахівці, які працюють з немовленнєвими дітьми.

Вступ. За останні 10-15 років у світі суттєво збільшилася кількість дітей, що не говорять. Вони, як правило, не почали говорити у сприятливий та нормотиповий для розвитку мовлення віковий період. Такі діти не гуляють, у них відсутній лепет, хоча деякі з них все ж починають вимовляти окремі слова, проте до 1,5-2 років втрачають цю здатність. Вони часто не розуміють зверненого до них мовлення, не граються в ігри, не використовують іграшки за призначенням (Кочерга, 2012).

Постановка проблеми. Якщо в родині виховується така дитина, батьки повинні своєчасно отримати знання з питання обстеження немовленнєвої дитини та її спеціального корекційного розвитку. Дотепер фахівцям спеціальної педагогіки та психології добре відомо, щодо розвитку конкретної дитини неможливо рівнятися на розвиток оточуючих дітей. До того ж, не можна чекати та відкладати на довготривалий термін вирішення мовленнєвих проблем, тому що, по-перше, кожна дитина особлива, по-друге, у кожної дитини є сприятливий віковий період для розвитку мовлення, і по-третє, якщо проблема існує, необхідно її вирішувати, а не уникати її.

Фахівці, які взаємодіють із батьками немовленнєвих дітей (а це можуть бути сімейні лікарі, вихователі, вчителі, психологи, логопеди, дефектологи, асистенти, волонтери та інші) можуть надати дуже важливу, корисну та своєчасну допомогу. Своєчасне втручання дає можливість скорегувати розвиток дитини і підвищити відсоток дітей, які можуть досягти норми у розвитку і в майбутньому успішно подолати етап своєї соціалізації.

Результати дослідження. Безумовно, небезпечні військові дії, що мають місце в теперішній час в Україні, дуже важко відображується на розвитку дітей, у тому числі й на становленні та розвитку мовлення. Основними чинниками, які ускладнюють розвиток дитини, стали в наш час стресові стани як власне дітей так і їх батьків. До того ж, в результаті

вимушеного масового виїзду родин за кордон діти потрапляють в іншомовне середовище, що дуже небезпечно для періоду становлення та розвитку їх мовлення. У період проживання за кордоном такі родини позбавлені можливістю спілкуватися з відповідними фахівцями та своєчасно отримувати необхідну інформацію щодо створення саме в родині сприятливих умов для розвитку мовлення дітей.

Але авторський практичний досвід роботи з немовленнєвими дітьми свідчить, що проблему порушень розвитку та подолання затримок в мовленнєвій сфері дітей можливо в значній мірі скорегувати на базі комплексного підходу шляхом створення єдиної тимчасової команди «ДИТИНА – БАТЬКИ – ФАХІВЦІ». В якій: «ДИТИНА» – об'єкт, який потребує допомоги; «БАТЬКИ» – суб'єкти, які виховують дитину, підтримують стан її здоров'я, сприяють розвитку та задовольняють потреби дитини; «ФАХІВЦІ» – висококваліфіковані спеціалісти, які за необхідністю можуть надавати корекційні послуги щодо розвитку пізнавальних процесів дитини та її мовлення. Саме від взаєморозуміння та єдиної стратегії батьків та фахівців, від своєчасного впливу на дитину та наполегливих, цілеспрямованих дій батьків та фахівців залежить успіх розвитку немовленнєвої дитини (Рібцун, 2019).

Згідно авторської позиції, значні можливості щодо налагодження взаємодії у цій тріаді мають спеціалізовані громадські організації, які займаються безпосередньо дітьми з особливими освітніми потребами, а також центри розвитку дитини та сім'ї та інші об'єднання, діяльність котрих присвячена сприянню розвитку дітей з психофізичними порушеннями. До того ж суспільство в цілому зобов'язано все більшу увагу звертати на таких дітей та дорослих, упроваджуючи в життя ідеї інклюзії та безбар'єрності.

Безумовно, ухвалення Кабінетом Міністрів України Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки стало новим етапом розвитку громадянського суспільства та завершення процесу взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства (Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, n.d.).

Що в свою чергу відкриває нові можливості щодо підвищення ефективності роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Розуміючи важливість та необхідність діяльності в означених напрямках, громадська організація «Територія розвитку» (м. Дніпро) у співпраці з кафедрою педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара на протязі кількох років здійснюють різноманітні заходи (вебінари, онлайн зустрічі, конференції) щодо просвітницької та навчально-ознайомлювальної діяльності для фахівців психолого-педагогічних

(допомагаючих) професій сфери загальної і спеціальної освіти та батьків немовленнєвих дітей. Серед цих заходів доречно відзначати наступні:

- вебінари: *«Арт-терапія у корекції мовленнєвих порушень у дітей»*, *«Чим загрожує ігнорування аксіом розвитку дитини»*;

- *«Промовлення: які фахівці потрібні дитині, що не говорить»*, *«Ігрова пісочниця для фахівців допомагаючих професій»*, *«Виховання дитини з особливими потребами»*;

- онлайн інтенсив-зустрічі: *«Найкращі методики та техніки в роботі з дітьми та батьками»*, *«Найкращі методики та техніки в роботі з дітьми та дорослими»*;

- I Міжнародна онлайн конференція *«Сучасні уявлення про порушення мовлення дітей»*.

Як свідчать відгуки учасників цих заходів, останні сприяли налагодженню ділового спілкування фахівців допомагаючих професій, а також обміну їх знаннями та надали можливість побачити свою діяльність під різними кутами зору, у різних класичних та новітніх галузях розвитку спеціальної освіти. У той же час участь батьків на онлайн заходах проведених авторами сприяла розвитку їх знань щодо надання допомоги немовленнєвим дітям та появи розуміння, що необхідно всіляко підтримувати фахівців, які надають корекційні послуги їхнім дітям і впроваджувати їх поради в побутовому житті немовленнєвих дітей.

Висновки

1. Спільна праця громадських об'єднань з державними освітніми установами, які готують фахівців сфери спеціальної освіти та психології, сприяє ефективній взаємодії з родинами з немовленнєвими дітьми.

2. Онлайн заходи дозволяють створити платформу щодо обміну знаннями між відповідними фахівцями, як різних регіонів України, так і їх закордонними колегами, що в свою чергу сприяє розвитку наукових досліджень в галузі спеціальної освіти.

3. Батьки немовленнєвих дітей єдиної тимчасової команди «ДИТИНА – БАТЬКІ – ФАХІВЦІ» отримують можливість спілкування з досвідченими спеціалістами, що сприяє осмисленню проблем їх дітей, а також складанню та реалізації ефективної стратегії корекційної роботи з дитиною.

4. Ділове спілкування спеціалістів між собою та залучання до спілкування батьків немовленнєвих дітей сприяє саме своєчасній та необхідній корекції розвитку таких дітей в сприятливий для розвитку мовлення період.

5. Вивчення на науковому рівні досвіду впливу онлайн заходів спільної праці громадських об'єднань з державними освітніми установами в галузі спеціальної освіти є перспективним та необхідним в реаліях сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки (n.d.).

https://docs.google.com/document/d/1N9y3XeZ_W5eFE3aKNTm5KHTS2FEmqd8h/edit

2. Кочерга, О.В. (2012). *Психофізіологія дітей з особливими потребами*. Київ: Редакція газет з дошкільної та початкової освіти.

3. Рібцун, Ю. В. (2019). *Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку*. - Київ: Кенгуру.

УДК 378.027.7

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА НА ЗАНЯТТЯХ ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ

Тімашова О.А.

викладач-методист КЗФПО «Новобузький фаховий педагогічний коледж»

м. Новий Буг, Україна

Анотація: У роботі представлена організація роботи викладача української філології з обдарованими студентами у фаховому педагогічному коледжі. Наголошено, що перед педагогами закладів фахової передвищої освіти одним із завдань залишається розвиток обдарованості майбутнього педагога та збереження індивідуальності за будь-яких обставин.

Ключові слова: творча особистість, креативність, майбутній педагог, міні проєкт.

Вступ. Система фахової передвищої освіти ставить одним з головних завдань – створення умов для творчої самореалізації, особистісного розвитку здобувача освіти, що навчається протягом життя, створює і розвиває цінності громадянського суспільства.

Дотепер, ми констатуємо, що сучасний студент здатний до творчості – креативний. В умовах сучасних викликів може працювати творчий педагог, креативний, гнучкий, яка генерує і використовує нові ідеї, задуми, рішення, підходи. Розвивати творчу особистість студента – це формувати інтерес до знань, самостійність у навчанні, розширювати світогляд, виховувати наполегливість. Обдаровані студенти мають високий розвиток мислення, стале запам'ятовування навчального матеріалу, розвинуті навички самоконтролю; високу розумову активність, підвищену схильність до розумової діяльності, свободу самовираження, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, наукове осмислення явищ, стереотипів (Майбородюк, 2010).

З метою формування творчої особистості студента в навчальному процесі сучасна дидактика пропонує збагачувати традиційні методи навчання такими прийомами і способами, які б сприяли формуванню у студентів мотивації до майбутньої професійної діяльності та змістових життєвих настанов, високого рівня активності, створенню умов для активного набуття загальнонаукових та професійних знань, навичок та умінь (Пашнєв, 2007; Фурман, n.d.).

Результати дослідження. Щоб розвивати у майбутнього педагога творчість, пізнавальну діяльність та комунікативні здібності на заняттях філологічного циклу створюємо певні умови: використовуємо різні форми та методи навчальної діяльності засобами ZOOM, Google Meet, Padlet, PowerPoint; атмосферу зацікавленості; впроваджуємо групові форми роботи; використовуємо презентації, інтелект-карти, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу та дає змогу оцінювати остаточний результат засвоєння знань.

На заняттях з української філології найбільш ефективною формою роботи з обдарованими студентами є евристична технологія, яка реалізується у формі міні проекту. Під час підготовки проекту студенти опрацьовують наукову літературу, отримують нові знання, аналізують, класифікують, систематизують, використовують здобути знання у практичній діяльності. Студенти мають можливість презентувати відеоряд, тести, творчі вправи, інтелектуальні ігри. Власне такі завдання допомагають створенню комунікації у межах міні груп: показують рівень творчості та оригінальності, ступінь володіння інформацією, вміння з риторики.

Тільки продумане керівництво з боку викладача допоможе студентів розвинути власний творчий потенціал. Підготовка викладача вимагає змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різні види пошукової, розвиваючої, творчої діяльності. У кінці року в коледжі проходить науково-практична конференція, де студенти презентують найбільш вдалі проекти чи пошуково-дослідницькі роботи.

Висновки. Отож, перед педагогами закладів фахової передвищої освіти одним із завдань залишається розвиток обдарованості майбутнього педагога та збереження індивідуальності за будь-яких обставин.

Список використаних джерел:

1. Майбородюк, Н.Д. (2010). Саморозвиток в особистісно орієнтованому просторі. *Педагогіка вищ та серед. шк., 29*, 167-172.
2. Пашнев, Б.К. (2007). *Психодіагностика обдарованості*. Харків : Вид. група «Основа».
3. Полінок, О. (2017). Проєктна діяльність як ефективний засіб навчання старшокласників української мови: теоретичний аспект. *Українська мова і література в школах України, 4*, 11-14.
4. Фурман, О.А. (n.d.). *Методи, прийоми та організаційні форми активного навчання*. <https://sj.npu.edu.ua/index.php/kosn/article/download/667/566/1898>

УДК 378.147:681.3

**ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ
ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Баган С.О.,

кандидат технічних наук, начальник ЦДТН ІПКСФ НФаУ, м. Харків, Україна

Красніков О.Є.

вчитель трудового навчання КЗ «Подвірський ліцей», м. Харків, Україна

Анотація: Незважаючи на воєнний стан в країні, одним із пріоритетних напрямків державної політики України в сфері освіти є використання інноваційних технологій в процесі покращення якості освіти та ефективна інтеграція у світовий та європейський освітній простір. В умовах воєнного стану заклад загальної середньої освіти стає осередком, який дає змогу здобувачам освіти отримувати якісні знання та потребує певних налаштувань, щоб освітній процес був комфортним, безпечним та спонукав до самостійної творчої й розумової діяльності.

Ключові слова: *контроль, тестування, структура, завдання.*

Вступ. Організація освітнього процесу у воєнний час потребує зовсім іншого підходу, коригування цілей та очікувань. Головним аспектом, на який повинен звернути увагу педагогічний працівник є те, що нові умови навчального процесу є важелем продуктивності, як педагога так і здобувача освіти. Недоречними стають високі вимоги до себе та до здобувачів освіти. Пріоритетне місце посідають засоби та методи навчання, які урізноманітнюють процес та знімають напруження та стрес.

Метою роботи виступила оптимізація конструювання тестів за рахунок використання латентно-структурного аналізу тестування під час вивчення тем з предмету «Трудове навчання» в процесі освіти школярів.

Результати дослідження. Для успішного активного засвоєння здобувачами освіти знань, умінь, навичок придатні не всі форми педагогічного інструментарію, а лише ті, які в поєднанні з традиційними, з одного боку, створюють дидактичні й психологічні умови для спонукання до самостійної творчої й розумової діяльності, а з іншого боку – моделюють предметний зміст певного завдання. В пригоді як вдалий інструмент в педагогічній практиці стають завдання з тестового контролю знань.

Комп'ютерне тестування здатне надати адекватну інформацію про якість навчання та характеризується чітким алгоритмом дій, високим рівнем технологічності, можливістю єдиного підходу до проведення контролю і оцінці результатів. Тестові завдання повинні відповідати певним вимогам щодо інформативності та придатності для контролю (Баган, Музика, 2018, 92).

Від мети тестової перевірки знань залежить структура тесту. Правильно розроблені завдання для тестового контролю здобувачів освіти дозволяють перевірити весь спектр пізнавальної сфери, яка містить: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання (Deryhlazazov et.al., 2017, 79).

Використовуючи технологію концентрованого навчання під час вивчення матеріалу з предмету «Трудове навчання» було запропоновано підсумкове тестування – тестування налаштовано на основі випадкового методу відбору питань з банку тестових питань, який містить питання по кожній розглянутій темі у першому семестрі у процентному співвідношенні згідно методичних рекомендацій до проведення підсумкового модульного контролю. Результати статистичних показників тестування наглядно відображають якість поданого матеріалу у розглянутих темах з предмету «Трудове навчання», які були опрацьовані

дистанційно, виходячи з того що в Україні наразі воєнний стан і школярі в деяких регіонах не мають можливості навчатись за очною формою.

Розкид балів по відношенню до середньої величини становить 14.67 % свідчить про те, що у підсумковому контрольному тестуванні нормальний очікуваний розкид балів по відношенню до середньої величини. Показник асиметрії розподілу дорівнює 3.245, що свідчить про не велику складність тестових завдань. Значення ексцесу розподілу – визначає міру скупчення результатів учасників тестування й “крутизну” кривої розподілу і дорівнює – 0.15, що свідчить про нормальний розподіл кривої результатів. Однією з найважливіших характеристик тесту є параметр «Внутрішня узгодженість тесту», який вказує на ступінь однорідності завдань тесту і становить 97.34%, що дозволяє дійти висновку, що тестування складено з урахуванням всіх показників якості оцінки знань.

Статистичний аналіз дозволив проаналізувати контрольне тестування з метою апробації тесту та дозволяє дійти висновку, що контрольне тестування, яке було складено за результатами підготовленого контенту згідно навчальної програми, має валідний стан та дозволяє оцінити якість отриманих знань.

Висновки. Система дистанційної освіти в Україні в умовах воєнного стану займає гідне місце в системі освіти. При грамотній організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти вона може забезпечити якісну освіту, що відповідає вимогам сучасного суспільства сьогодні і виконує вирішальну роль в таких умовах навчання, з якими зіткнулися українці в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Баган, С. О., Музика, Т. Ф. (2020). Основні аспекти застосування латентно-структурного аналізу під час конструювання тестів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 17. <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2020-17-6457>
2. Deryhlazov, L. V., Kukhareno, V. M., Perkhun, L. P., & Tovmachenko, N. M. (2017). The models of distance forms of learning in National academy of statistics, accounting and audit. *Scientific bulletin of the National academy of statistics, accounting and audit = Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*, 3, 79-90.

УДК 377.04:687.53

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Білай Д.В.

аспірант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту

імені І.А. Зязюна,

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Анотація: Розглядаються особливості загальнокультурної компетентності як однієї з умов успішної професійної діяльності працівника сфери послуг. На прикладі вимог до перукаря доводиться значущість її формування в професійному (професійно-технічному) закладі освіти і робиться висновок, що це завдання може бути вирішене тільки поєднанням зусиль викладачів усіх навчальних дисциплін, а також завдяки відповідним особистісно-формувальним характеристикам середовища закладу освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, сфера послуг, майбутній перукар, загальнокультурна компетентність.

Сучасні уявлення про діяльність у будь-якій галузі так чи інакше відображають явище культури як певного рівня досягнень людини в ході її цивілізаційного поступу. Як відзначає Вознюк (2016), «культура є умовою суспільного буття людини, а суспільство – поле культурної діяльності людини». У певному розумінні, зауважує вчений, «культура – це догляд, поліпшення, ушляхетнення тілесно-душевно-духовних нахилів та здібностей людини. Відповідно, існує культура тіла, душі і духовна культура» (с. 9).

З наведених позицій сфера послуг має розглядатися як така, що не лише здійснює забезпечення побутових потреб індивіда, але й сприяє їхньому задоволенню у суспільно прийнятний спосіб, на достатньо високому культурному рівні. Фактично, ця сфера є породженням культурного розвитку суспільства, невіддільним супутником цього розвитку і одним із найпоширеніших і найдоступніших його засобів.

У цьому контексті не можна обминути увагою характеристик суб'єкта сфери послуг – офіціанта, кравця, кухаря та ін., але насамперед – перукаря як фахівця, до якого кожна людина – чоловік чи жінка, в міській чи сільській місцевості, з дитинства і до старості звертається досить часто і результати праці якого є, з одного боку, дуже очевидними, а з іншого – складають вагоме підґрунтя іміджу клієнта, сприяють формуванню його репутації в сенсі культури тіла, естетичної культури, при тому, що, окрім його особистого вибору, презентують

не лише професійну майстерність, а й загальнокультурну компетентність майстра, що надав послугу.

Ми не протиставляємо загальнокультурну компетентність фахівця його професійній майстерності, як це бачимо у деяких дослідників так, Дубасенюк (2013), говорить про таку компетентність саме по відношенню до ситуацій, що не входять безпосередньо до професійної сфери працівника). Проте ми погоджуємося з ученою, що загальнокультурна компетентність виявляє себе у вигляді трьох аспектів: «змістовий (осмислення ситуації у контексті культурних зразків, розуміння, відношення, оцінки); проблемно-практичний (адекватність розпізнавання ситуації, постановки і виконання цілей, завдань, норм за певних обставин); комунікативний (адекватне спілкування в ситуаціях культурного контексту)» (Дубасенюк, 2013). Саме сфера послуг видається нам тим полем діяльності, де фахівець має бути достатньо компетентним не лише щодо безпосередніх завдань його діяльності, а й щодо згаданого вище «ушляхетнення тілесно-душевно-духовних нахилів і здібностей» як по відношенню до споживача, так і своїх власних.

Заклад професійної (професійно-технічної) освіти за самою своєю сутністю насамперед зорієнтований на технологічну підготовку майбутнього фахівця, формування в нього системи відповідних знань, умінь, навичок, але водночас – і «рис творчої діяльності світоглядних і поведінкових якостей особистості, які зумовлені вимогами суспільства до робітників відповідної кваліфікації та профілю» (Грищук, 2014, с. 17). Компетентнісний підхід в освіті передбачає, що «студент повинен вміти формулювати проблему і вирішувати її, вміти вчитися, отримувати знання постійно з будь-якого джерела. Тобто повинен навчитися бачити проблему, ставити мету, підбирати способи отримання інформації, джерела, а також самостійно оцінювати результати праці (тобто проводити самоаналіз)» (Панфілов & Фурманець, 2017, с. 59).

«Такий фахівець завжди знайде своє місце в житті та буде затребуваний в будь-якій професії», – резюмують учені. Ми ж вважаємо, що загальнокультурна компетентність фахівця сфери послуг є запорукою його затребуваності насамперед у власній професії, з урахуванням змін, що постійно відбуваються в довколишньому світі і водночас із ним самим. При тій мірі фізичного контакту, що її передбачають перукарські послуги, майстер повинен стежити не тільки за естетикою свого зовнішнього вигляду, що є безумовним, оскільки він має асоціюватися в споживача послуг з такими рисами, як смак та доглянутість. Перукар повинен мати стійкі й різнобічні гігієнічні навички, що, поруч з іншим, передбачають освоєння і застосування сучасних засобів догляду за собою, досягнення постійно охайного вигляду та ін. Він повинен бути обізнаний із основами власного здоров'язбереження, дотримуватися

відповідних вимог та рекомендацій, що дозволить не тільки надовго зберегти працездатність, а й уникнути появи неприємних зовнішніх рис.

Окрім усього іншого, від перукаря часто очікуються такі послуги, які не можна однозначно віднести до передбачених вимогами професії: релаксаційні, що передбачають психоемоційний і фізичний комфорт при отриманні послуги; комунікативні, що почасти пов'язані з релаксаційними, але відображають також очікування клієнта безпосередньо щодо обміну інформацією різного змісту; консультаційні, пов'язані з формуванням стилю і коригуванням цілісного образу клієнта, тощо.

Отже, формування загальнокультурної компетентності майбутнього фахівця сфери послуг не може бути пов'язане з вивченням конкретної дисципліни професійної підготовки. Воно повинне в різних своїх аспектах передбачатися всією системою дисциплін, що вивчаються. Водночас, його завдання мають відображатися стратегією і тактикою розвитку освітнього середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти, його особистісно-формувальними чинниками, що ми маємо намір зробити предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Возний, І.П. (2016). *Вступ до спеціальності культурологія. Конспект лекцій*. Частина 2. Теорія культури. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т.
2. Грищук, Ю.В. (2014). Визначення професійної освіти і навчання: сучасні акценти. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 4(1), 17-22.
3. Дубасенюк, О.А. (2013). Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 5-10.
4. Панфілов, Ю., Фурманець, Б. (2017). Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 3, 55-67.

УДК 37.011.31

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Самойленко Н.І.,

Кандидат історичних наук, доцент кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Калюжка Н. С.,

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, теорії і методики початкової освіти

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Анотація: Соціальне замовлення на майбутнього викладача закладу вищої освіти, зорієнтоване на підготовку толерантного, компетентного фахівця сфери міжкультурної комунікації, який прагне до особистісного й професійного самовдосконалення, конкурентоспроможного на ринку праці, що увиразнює важливість особистісного потенціалу педагога, пов'язаного з його професійним іміджем. В статті уточнено зміст поняття «педагогічний імідж», досліджено стан вивчення проблеми формування педагогічного іміджу майбутнього викладача закладу вищої освіти.

Ключові слова: викладач, заклад вищої освіти, імідж, педагогічний імідж, освіта.

Вступ. Достеменно відомо, що у вітчизняній та зарубіжній науці дилема іміджу має різнопланову інтерпретацію, позаяк дефініція «імідж» міждисциплінарна і застосовується в професійній педагогіці та різних галузях знань.

Огляд літератури. Скорик (2014) кваліфікує педагогічний імідж як «самооформлення» викладача, що сприймається в єдності з його характером, стилем спілкування, професійною імайстерністю, виокремлюючи три компоненти іміджу: візуальний образ, івнутрішній образ (голос, темперамент, настрої), самопрезентацію, ісамовизначення. За висловом Навроцької (2018), імідж педагога – мислення, дії, вчинки, комунікативна здатність, прояв ісвоєї індивідуальності. Саме від іміджу залежить те, як викладача сприймає оточення. Створення особистого образу іта професійного педагогічного іміджу, дає змогу бути прикладом ідля наслідування. Євтушенко (2016) трактує педагогічний імідж викладача як емоційний образ, що складається з багатьох компонентів, які впливають на відповідність особисті викладача стандартам і вимогамі його професії в баченні суспільства.

Тимошенко (2016) переконаний, що педагогічний професійний іміджі викладача вищої школи – це образ професійної ролі, яка вибудувана викладачем та доповненаі власним іміджем

у процесі взаємодії з колегами та здобувачами вищої освіти.

Сучасна наука диференціює кілька можливих варіантів іпедагогічного іміджу: дзеркальний, іпоточний, бажаний, корпоративний і множинний (рис. 1).

Із позицій *культурологічного* підходу іпедагогічний імідж майбутнього викладача закладу освіти й особливості його формування був досліджений у праці Тарасенко (2002), де явище іпотрактоване як система особистісних якостей (толерантність, тактовність, доброзичливість, ірефлексивність, іемпатія тощо) і психологічних засобів (вербальні й іневербальні способи спілкування, позиції, ролі), до яких і цілеспрямовано звертається викладач закладу вищої освіти для досягнення високого рівня культури іпедагогічної діяльності

	<i>Дзеркальний</i> – це іімідж, властивий нашому уявленню про себе. <i>Поточний</i> – варіант іміджу, характерний для іоцінювання збоку.
тип	
іміджу	<i>Множинний</i> – варіант іміджу, що утворюється в разі наявності низки незалежних структур замість ієдиної корпорації. <i>Бажаний</i> – тип іміджу, що відображає те, до чого ми прагнемо, особливо важливий для створюваних і структур. <i>Корпоративний</i> – імідж організації ізагалом, а не окремих підрозділів або результатів її роботи.

Рис. 1 Варіанти іпедагогічного іміджу

Джерело : власна розробка автора

Педагогічний імідж – це вигляд особистості, невід’ємний атрибут суб’єкта спілкування, який складається з двох взаємопов’язаних складників:

- 1) ядро – порівняно статичний складник, де відображені знання, цінності, іустановки, уміння;
- 2) зовнішній складник, що іоперативно змінюється залежно від середовища,

ікультури.

Особливу роль у процесі істворення педагогічного іміджу відіграє духовна наповненість іособистості, її внутрішня культура. Виокремлюють такі структурні ікомпоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, а також і етапи формування внутрішньої культури (мотиваційно-цільовий, івласне формування індивідуального іміджу, результативно-оцінювальний). Формування педагогічного іміджу досліджувала Атаманська (2012) Нею було виокремлено чинники, що і впливають на формування педагогічного іміджу: об'єктивні (педагогічна громадськість, сім'я, національність, соціальні очікування) і суб'єктивні (професійна запотребованість, імораль, компетентність), сфокусовано увагу на проблемі формування іміджу майбутнього викладача які візуально-аудіального вигляду, що дає змогу виявляти найкращі іособистісно-ділові якості. До пріоритетних умов формування іпедагогічного іміджу належать такі: педагогічна діяльність, наявність іпевних особистісно-ділових якостей і володіння технікою самопрезентації. Зовнішній вигляд, за висловом і авторки, являє собою візуальний знак, що інтерпретований студентами як «хороший» чи «поганий», такий, що об'єднує знаки габітуса, ікінестетики й соціального оформлення зовнішності, корелює з професійними іміджем.

Структуру педагогічного іміджуй викладача вищої школи досліджувала Колодяжна (2020), зауважуючи, що педагогічний імідж викладача – це гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх особистісних, індивідуальних та професійних якостей педагога, покликаних і продемонструвати його бажання, готовність і здатність до суб'єкт-суб'єктного спілкування з учасниками освітнього процесу.

Формування педагогічного іміджу викладача – багатоетапний процес екстеріоризації, тобто перенесення до зовнішнього плану результатів роботи особистості над собою як синтезу професійного й особистісного самопізнання, самовизначення та ісамоіміджування. Підсумовуючи виклад, ізначимо, що педагогічний імідж викладача безпосередньо залежить від і характеру педагогічної діяльності, предметної спеціалізації, які ірегламентують певний набір його професійно значущих якостей і функцій. Залежної від специфіки предмета викладання, структурні компоненти професійного іміджу набувають у процесі ранжування різноїактуальності.

Список використаних джерел

1. Атаманська, К. (2012). Теоретичні аспекти поняття іміджу в наукових дослідженнях. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*, (37), 28–32.

2. Євтушенко, Г. (2016). Імідж сучасного викладача: сутність та особливості формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*, (11), 630–634.
3. Колодяжна, А., (2020). Імідж педагога як психологічна проблема. *Fundamental and applied research in the modern world : abstracts of III International Scientific and Practical Conference* (p. 363–370). Boston: BoScience Publisher.
4. Скорик Ю. (2014). Імідж педагога як формуючий чинник стійкості до професійного вигорання майбутніх викладачів вищої школи. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*, (4), 144–147.
5. Тимошенко, В., (2016). Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, (2), 196–200.
6. Навроцька, М., (2018). Аналіз експериментального дослідження розвитку професійного іміджу педагога у післядипломній освіті. *Педагогічний альманах*, (39), 159–164.
7. Тарасенко, Н. А. (2002). Формирование индивидуального имиджа будущего учителя. <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-individualnogo-imidzha-budushchego-uchitelya>

УДК 376-056.264-053.2-056.29/.34-0

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

Синиця А.О.

старший викладач кафедри прикладної психології та логопедії

аспірант кафедри логопедії та логопсихології Бердянського педагогічного університету, Українського державного університету ім. М. П. Драгоманова

Анотація : У роботі обґрунтовано специфіку вивчення дітей раннього віку з церебральним паралічем. Що полягає у застосуванні мультидисциплінарного підходу у вивченні дітей раннього віку з церебральним паралічем. З'ясовано, що лише досліджуваний підхід у контексті вивчення розвитку дітей з церебральним паралічем дає шанс глибше розуміти етіопатогенез таких дітей, і відповідно мати змогу в медико-психолого-логопедичній та соціальній площині організувати корекційно-абілітаційну роботу та отримувати максимальні результати. Доведено необхідність застосування мультидисциплінарного підходу при вивченні дітей раннього віку з церебральним

паралічем. Наголошено, що такий підхід найбільш доцільним, при вивченні дітей раннього віку з церебральним паралічем.

Ключові слова: *специфіка вивчення, мультидисциплінарний підхід, діти з церебральним паралічем.*

Вступ. З кожним роком кількість новонароджених дітей «групи ризику» невпинно зростає. Це обумовлено багатьма негативними факторами, які впливають на жінку та дитину у пренатальний та постнатальний періоди.

Огляд літератури. Проблема виходжування та розвитку таких дітей є однією з фундаментальних для сучасної педіатрії, спеціальній освіті (логопедія) та інших суміжних наук.

Згідно даних клінічних досліджень різних поколінь Бадалян (2012), Мартинюк & Зінченко (2011), Мастюкова (1972), Семенова (1972) та ін., перше місце серед дитячої інвалідності за неврологічним профілем займає церебральний параліч (далі ЦП) (Мартинюк, 2011).

Значна кількість вітчизняних та зарубіжних наукових праць висвітлює питання симптоматики, механізмів, структури рухових й супутніх розладів та пошуку ефективних технологій абілітації і методів лікування церебрального паралічу. Представники різних наукових шкіл (клінічний, педагогічний, психологічний напрям та ін.) визначають широкий спектр проблем розвитку цієї категорії дітей. Тому зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи проблему церебрального паралічу, вважають, що такі діти потребують одночасно спеціальної уваги таких галузей науки, як медицина, педагогіка, соціологія, психологія, логопедія. Специфіка вивчення дітей раннього віку з ЦП полягає у здійсненні сучасного підходу до визначення актуального стану та реальних труднощів розвитку.

Згідно авторської позиції, саме через призму сучасного розуміння проблем таких дітей, тобто застосування мультидисциплінарного підходу при вивченні особливостей розвитку дітей раннього віку з ЦП можна досягнути максимального результату. Так як, мультидисциплінарний підхід у контексті розвитку дітей з ЦП дає шанс всебічно, глибоко розуміти етіопатогенез таких дітей і відповідно мати змогу в медико-психолого-логопедичній та соціальній площині організувати корекційно-абілітаційну роботу та отримувати максимальні результати.

Метою наукового дослідження є обґрунтування специфіки вивчення дітей раннього віку з ЦП.

Результати дослідження. Для розуміння багатовекторності проблеми розвитку дітей з ЦП через призму мультидисциплінарного підходу, доречно за необхідне на основі теоретико-методологічного підґрунтя методології мультидисциплінарності здійснити науково-теоретичний аналіз однієї з найскладніших категорій дітей з порушеннями розвитку, власне йдеться про дітей раннього віку вищезазначеної категорії.

Сучасні дослідники розглядають мультидисциплінарність як методологічний принцип сучасного наукового пошуку, що передбачає широке використання наукової інформації незалежно від її дисциплінарної приналежності, тобто є методологічним оформленням синтезу наукових досягнень із різних дисциплін у наукових дослідженнях. Пошук особливостей розвитку дітей з ЦП раннього віку має бути мультидисциплінарним, незалежно від того, якою ми вважаємо цю проблему (клінічна, психологічна, логопедична) (Шевцов, 2013).

За визначенням більшості вітчизняних та зарубіжних дослідників, дитячий церебральний параліч поєднує у собі складний термін, який об'єднує групу непрогресуючих станів, розладів моторики (паралічі, гіперкінези, тремор тощо), у складі яких є порушення психіки, мовлення, сенсорних систем, епілептичні напади Архіпова (2015), Бадалян (2012), Гуровець (2004), Зінченко (2011), Мартинюк (2011), Семенова (1972), Приходько (2008), Вах (2005), Nelson (1986) та ін.

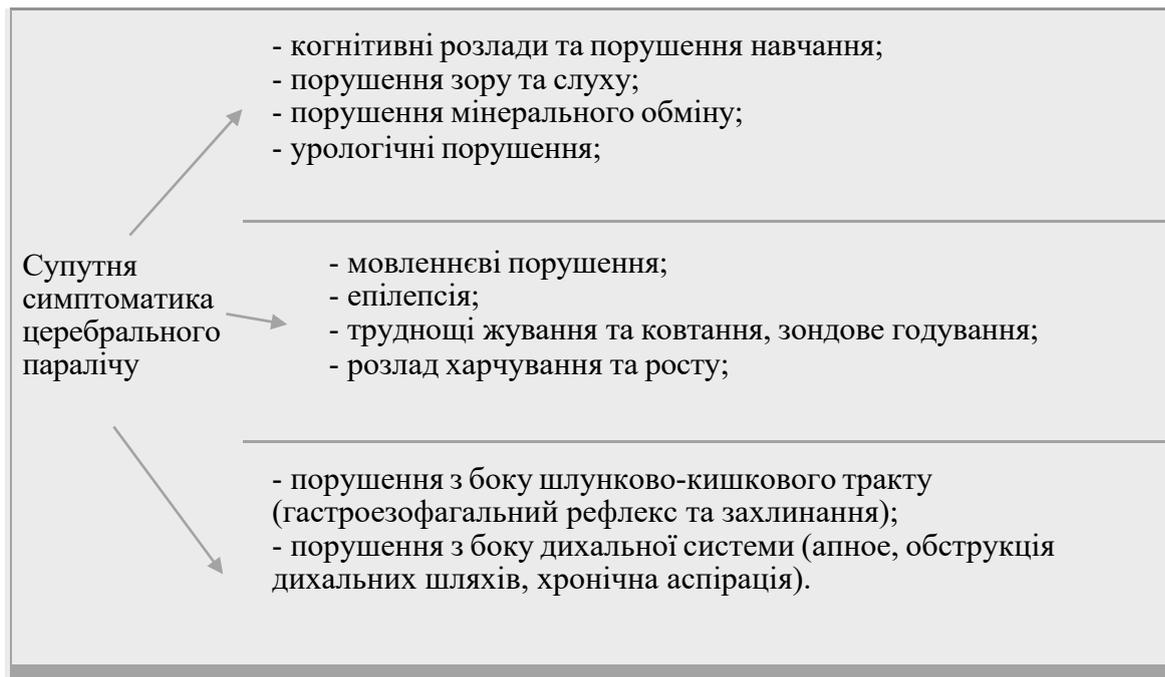
Дитячий церебральний параліч є предметом вивчення таких наук, як медицина (педіатрія (неонатологія), невропатологія, реабілітологія тощо), педагогіка (спеціальна дошкільна педагогіка, корекційна педагогіка, логопедія тощо), психологія, логопсихологія, соціологія тощо. Отже з вище зазначеного, слушним є те, що досліджувана патологія розвитку є мультидисциплінарною проблемою, тобто потребує ґрунтового вивчення.

Згідно сучасним результатам клінічних досліджень здійснених групою медичних фахівців (Мартинюк та ін., 2011), підтверджено факт мультидисциплінарного вивчення дітей раннього віку з ЦП. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах «Церебральний параліч та інші органічні ураження головного мозку у дітей, які супроводжуються руховими порушеннями» (2013), створена на основі розробки уніфікованого клінічного протоколу медичної допомоги (УКПМД) по реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи, що затверджується МОЗ України.

Отже, метою створення цієї клінічної настанови було зменшення ступеня рухових порушень, підвищення функціональної активності дитини, зменшення больових відчуттів, полегшення догляду за дитиною та попередження ортопедичних ускладнень, в комбінації з іншими втручаннями, які спрямовані на корекцію асоціативних порушень та супутньої

симптоматики, сприяння незалежності та досягнення найбільш повної соціальної інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я (Церебральний параліч та інші органічні ураження головного мозку у дітей, які супроводжуються руховими порушеннями, 2013).

У настанові автори описують багатогранність природи порушеного розвитку дітей з ЦП. До супутньої симптоматики, яка може виникати при рухових порушеннях у дітей з ЦП, відносять (рис.1):

Джерело: узагальнено автором на основі (Церебральний параліч та інші органічні ураження головного мозку у дітей, які супроводжуються руховими порушеннями, 2013).

Збагнути багатшаровість розвитку дітей раннього віку з ЦП, нашарування клінічних факторів, які впливають на організм та стають причиною спотвореного розвитку дитини, можливо лише через застосування мультидисциплінарного підходу. Тим більше, мультифакторна природа порушеного розвитку розкривається результатами клінічних, психологічних, логопедичних та соціальних досліджень. Згідно з цими даними розкривається багатоваріативність причин, проявів порушень, які характеризують клінічну сторону, психологія дає розуміння інтелектуального розвитку, особистісний статусу, особливості такої дитини. Однією з найтяжчих проблем є мовленнєва – саме комунікація об'єднує дитину із соціумом, що розкриває наука логопедія.

Таким чином, здійснений науково-теоретичний аналіз багатоваріативної природи розвитку дітей раннього віку з ЦП доводить необхідність застосування

мультидисциплінарного підходу, що забезпечить багатовекторне розуміння цієї категорії дітей.

Специфіка вивчення полягає у тому, що мультидисциплінарний підхід, видається як спосіб взаємодії між тими науковими галузями, які дотичні до такої категорії дітей для поєднання зусиль окремих наукових галузей для забезпечення раннього системного супроводу такої дитини та її родини. Відтак, мультидисциплінарний підхід вирішує існуючі складні у предметній системі навчання протиріччя між розрізненим засвоєнням конкретних знань та необхідністю їх синтезу з метою цілісного та комплексного застосування на практиці, у діяльності та житті зазначеної категорії дітей.

Можна бути абсолютно впевненими, начебто нічого нового, а втім, епістемологічні виміри мультидисциплінарності набувають вирішального значення в процесі утвердження нових підходів у навчанні та в наукових дослідженнях. Мультидисциплінарність, ширше і глибше поняття ніж міждисциплінарність (Роменська, 2015). Підтвердження знаходимо в працях сучасного вітчизняного науковця Корнева (2006), який наголошує на використанні мультидисциплінарного підходу в роботі зі складними порушеннями розвитку в дітей, у тому числі й дітьми раннього віку з ЦП, та називає його найвдалішим дотепер.

Висновки. Здійснивши науково-теоретичний аналіз специфіки вивчення дітей раннього віку з ЦП, робимо висновок, що мультидисциплінарний підхід у їх вивченні передбачає одночасний перехресний розгляд проблем зі своєї науково-методологічної позиції різних наукових шкіл. Нами обґрунтовано специфіку вивчення дітей раннього віку з ЦП, який вимагає застосування мультидисциплінарного підходу, багатовекторне розуміння проблем розвитку таких дітей (у клініко-психолого-логопедичній та соціальній площині). Лише такий науковий підхід дає впевненість мати шанс максимального вивчення та розвитку дитини з ЦП, ураховуючи весь спектр мультифакторної природи розвитку її в сучасному соціумі.

Список використаних джерел:

1. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах. (2013) Церебральний параліч та інші органічні ураження головного мозку у дітей, які супроводжуються руховими порушеннями: наказ Міністерства охорони здоров'я 09.04.2013 р. № 286. 2013 р. 121 с.
2. Бадалян, Л. О. (2012). *Невропатология*. Москва: Академия.
3. Гуровець Г. В. (2004) *Детская невропатология. Естественно-научные основы специальной дошкольной психологии и педагогики*. Москва: Гуманитарное издание центр ВЛАДОС.

4. Журба, Л. Т., Мастюкова, Е. А. (1981). *Нарушение психомоторного развития детей первого года жизни*. Москва: Медицина.
5. Козьявкин, В. И., Шестопалова, Л. Ф., Подкорытов, В. С. (2014). *Детские церебральные параличи. Медико-психологические проблемы*. Львів: НВФ «Укр. технології».
6. Корнев, А. Н. (2006). *Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты*. Санкт-Петербург: Речь.
7. Мартинюк, В. Ю., Зінченко, С. М. (2011). *Мінімальна мозкова дисфункція*. Київ: Інтермед.
8. Приходько, О. Г., Левченко, И. Ю. (2008) *Актуальные проблемы непрерывного специального образования детей с церебральным параличом на современном этапе. Проектирование модели «Школа будущего для детей, нуждающихся в особом внимании»:* матер. городского круглого стола. Москва.
9. Romenska, T.G. (2015) Problem of formation of social and living skills by preschool children with infantile cerebral paralysis: theoretical aspect. *Actual problems of the correctional education*: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University; edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov, 5, 261–273.
10. Семенова, К. С., Мастюкова, Е. М., & Смуглий М. В. (1972) *Клиника и реабилитационная терапия детских церебральных параличей*. Москва: Медицина.
11. Шевцов, А. Г., Хворова, Г. М. (2013) Сучасні міждисциплінарні підходи до етапної комплексної реабілітації дітей із церебральним паралічем. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 23. http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17118/Chevtsov_Khvorova.pdf?sequence=1
12. Вах, М., Goldstein, M., Rosenbaum, P., Leviton, A., Paneth, N., Dan, B., ... & Damiano, D. (2005). Proposed definition and classification of cerebral palsy, April 2005. *Developmental medicine and child neurology*, 47(8), 571–576.

THE IMPACT OF HIGH-INTENSITY ABACUS TRAINING ON THE STRUCTURAL ORGANIZATION OF NEURAL NETWORKS IN THE CHILDREN'S BRAIN

Natella Horodetska

Master of Pedagogy, Leading Expert in Mental Arithmetic, Director of LLC "SMARTUM UKRAINE INTELLIGENCE DEVELOPMENT ACADEMY", Kyiv, Ukraine

Abstract: This study examines how remedial mental arithmetic training influences children's cognitive abilities and the structural organization of brain neural networks. The work synthesizes findings from Ukrainian and international scholarship and experimental observations involving regular mental arithmetic practice. Results indicate that training activates neural pathways linked to parietal, occipital, and frontal regions, supports more efficient numerical information processing strategies, and increases the stability of neural connections. The abacus provides visuospatial scaffolding for calculation and, consequently, strengthens working memory. In addition, the method enhances attention and concentration, promotes rapid decision making, and improves academic performance across subjects. Overall, findings support this intervention.

Keywords: neural connections, thinking, cognitive skills, working memory, remedial methods.

Introduction. Research on child brain development draws on the concept of neuroplasticity, which holds that neural networks can modify their structure and functional specialization in response to learning experiences. These processes are most pronounced in childhood because the formation of neural connections depends on core cognitive functions, including attention, memory, logical mathematical reasoning, and spatial thinking. In this context, it is important to identify educational and remedial approaches that not only enhance academic outcomes but also support balanced neurocognitive development. One promising approach is abacus-based remedial training, which integrates sensorimotor activity, visuospatial representations, and numerical operations. Pedagogical observations and assessments link this practice to improved accuracy and working memory; however, these findings are not consistently supported by neuroimaging evidence. Accordingly, existing results require systematic synthesis and rigorous verification. Specifically, future work should evaluate how such training influences the structural reorganization of

children's neural networks while accounting for neuroplastic mechanisms and long-term cognitive outcomes. Therefore, further interdisciplinary research is warranted.

The aim of the study is to comprehensively study the impact of corrective training using the abacus on the structural reorganization of children's brain neural networks, taking into account the mechanisms of neuroplasticity and long-term cognitive effects.

Research results. Within the framework of current educational technologies, the priority is the development of children's cognitive abilities based on innovative teaching methods. In this context, mental arithmetic is considered as a method that combines the formation of mathematical skills with the activation of cognitive and neurofunctional processes in the child's brain. In particular, this approach is based on systematic work with an abacus, which integrates sensorimotor actions, visual-spatial representations, and the performance of numerical operations. In view of this, the technique has become widespread, as its use is associated with memory training, the development of concentration, the formation of analytical thinking, and an increase in the speed of information processing.

At the same time, despite the positive results, the empirical research base has certain limitations. First of all, there is a lack of systematic and critical comparison of different approaches to teaching with the abacus, taking into account traditional and alternative experiences of mastering mental arithmetic. In addition, there is limited data on the impact of these methods on the structural organization of neural networks in children's brains, as well as on the role of age and individual characteristics of students, particularly in the context of long-term learning.

Given the above, an urgent task for pedagogical practice is to create conditions for the development of children's intellectual potential and the formation of their ability to solve complex educational tasks. As the amount of information that needs to be learned is constantly growing, there is a need for effective strategies for memorizing and applying it in the educational process. In this regard, it is advisable to train cognitive functions through the interaction of imagination, thinking, and memory, since the combination of figurative and logical thinking contributes to the development of attention and mnemonic processes. Thus, mental arithmetic can be seen as an approach that supports the formation of children's ability to manage mental operations, accelerates the acquisition of new information, and contributes to the development of creative abilities and the performance of oral calculations without the use of a calculator (Kaliuzhna, 2020).

Mental arithmetic classes are associated with the development of a child's intellectual and creative abilities. In this context, the method has become widespread in the Middle East, Japan, China, the United States, and Canada; in a number of countries, it has been integrated into compulsory general education programs (Hryhorieva, 2020). With this in mind, mental arithmetic training includes a system of exercises aimed at developing the ability to perform calculations by

simultaneously moving the abacus beads with both hands. Such sensorimotor activity ensures the uniform functional involvement of both hemispheres of the brain, activates interhemispheric interaction, and, in particular, can contribute to the acceleration of mental operations.

In addition, mental arithmetic is defined as a method of performing mathematical calculations orally without the use of a calculator or written tools. It is based on the step-by-step mastery of counting on an abacus (counting frame) with a subsequent transition to imaginary counting, when the child recreates the image of the abacus in their mind and performs the necessary calculations. Thus, the use of this technique contributes to the training of both hemispheres of the brain, the development of visual memory, concentration, and imagination (Holiak, 2021).

Improving students' mathematical skills is possible provided that the educational process is consistent and continuous at all stages. In this context, the school mathematics course is characterized by close intra-subject connections, so the quality of knowledge acquisition, as well as the development of skills and abilities within each topic, depends on the level of mastery of material from other interrelated sections. In view of this, untimely identification of gaps in knowledge and failure to correct them reduce the effectiveness of schoolchildren's mathematical training.

Accordingly, corrective measures should be aimed at mastering basic concepts and their properties, mathematical statements and algorithms, as well as at developing the ability to apply the acquired knowledge in practical situations. Thus, such work creates the basis for the successful mastery of not only mathematics but also other academic disciplines (Cherkaska, Moskalenko, & Kovalenko, 2020).

In particular, the abacus is a tool designed for performing arithmetic operations. Training computational skills using it is primarily associated with the activation of cognitive processes that ensure the performance of arithmetic operations. In addition, the development of mental skills in the process of such activities may be accompanied by an increase in brain neuroplasticity, particularly at the level of functional activation, neural connections, and anatomical characteristics.

As one of the common approaches to preschool mathematics education in Asian countries, the abacus is considered an early calculation mechanism used to perform both basic and more complex arithmetic operations, including addition, subtraction, multiplication, division, and finding square and cube roots. Its design involves placing numbers in the form of beads in columns, each of which reflects a positional value that increases from right to left (León et al., 2021).

Given the above, long-term training in abacus-oriented mental arithmetic can contribute to improving children's computational skills and developing visual-spatial working memory, accompanied by changes in the functional organization of the brain. In addition, systematic abacus training can initiate processes of neuroplasticity and reorganization of neural networks in the

child's brain, which strengthens the argument in favor of using the abacus as a corrective tool to influence the structural and functional mechanisms of cognition (Wang et al., 2019).

At the same time, experienced abacus users perform calculations quickly and accurately not only using a physical instrument, but also by manipulating its mental image. This ability is commonly referred to as mental arithmetic. It is formed as a result of systematic and intensive training, organized according to a step-by-step logic. First, students are introduced to the verbal rules for working with the abacus, after which they practice computational actions by manipulating beads on a real instrument. At the next stage, after prolonged practice, the physical abacus is gradually replaced by an imaginary one: calculations are performed by mentally reproducing the movement of the beads, sometimes accompanied by movements of the fingers in the air. Eventually, arithmetic operations are performed entirely internally, without motor support, ensuring maximum speed and accuracy of mental calculation.

In addition, abacus-based instruction is adaptive because the complexity of arithmetic tasks increases gradually in accordance with students' preparedness. In this context, beginners developing abacus-mental calculation skills (AMC) typically practice basic operations, such as adding or subtracting several single-digit numbers, whereas more advanced learners work with complex sequences of multi-digit numbers. With this in mind, a stepwise and flexible instructional design promotes the systematic engagement of cognitive processes including attention, working memory, visuospatial reasoning, and executive functions. Consequently, the training effects may generalize to other cognitive abilities (Wang, 2020). Scientific data also show that a neural network is capable of mastering arithmetic operations through repeated training without prior formalization of mathematical rules. In the process of such training, internal connections are gradually formed, which ensure the generalization of computational actions and their application to new numerical combinations. Thus, regular training can cause changes in the structure of neural connections responsible for processing numerical information. Given the above, the results of relevant studies in the field of abacus training should be considered as a model of how intensive computational exercises contribute to the restructuring of neural networks (Bloice, Roth, & Holzinger, 2019).

Long-term corrective training in calculation using the abacus has a systemic effect on the development of neural networks, and the mathematical skills formed in the learning process can spread to other cognitive areas, in particular inductive thinking. In this context, children who have worked with the abacus for a long time have been found to have increased regional homogeneity in the rostrolateral prefrontal cortex, an area associated with the formation of complex forms of thinking and cognitive control. Given this, the strengthening of local synchronization of neural activity in this area is considered a sign of reorganization of frontal neural networks during learning (Jia et al., 2021).

In addition, intensive mental arithmetic exercises, despite the significant workload, are not associated with a negative impact on child development. On the contrary, their use is associated not only with an increase in calculation speed, but also with the improvement of a number of cognitive functions. In particular, these exercises promote the development of memory, attention, and concentration, as well as support the formation of logical, spatial, and creative thinking. In this context, the technique can increase the ability to quickly orient oneself in learning situations and effectively distribute attention between several tasks. Regular training also correlates with the development of perseverance and the ability to complete tasks, which may be accompanied by increased academic confidence.

At the same time, the effectiveness of this approach is uneven, as achieving high results usually requires daily practice over several years. In addition, the technique is mainly focused on practicing arithmetic operations and does not always ensure in-depth mastery of mathematical rules and their rationale. Therefore, mental arithmetic can be considered an effective means of developing cognitive skills, but its educational effect has certain limitations (Svit chekaie krylatykh, 2020).

The theoretical value of this analysis is determined by a set of interrelated aspects. First, the results are consistent with the concept of neuroplasticity and show that intensive and systematic training using the abacus can cause changes in the structural organization of neural networks in the brains of children. Second, the work outlines the mechanisms of integration of sensorimotor, visual-spatial, and numerical activities in the process of cognitive skill formation; in this context, the importance of a gradual transition from the physical use of the abacus to its mental reproduction is emphasized. Third, the data obtained indicate that training with the abacus is associated not only with the improvement of mathematical skills, but also with the development of working memory, attention, inductive thinking, and an increase in the speed of information processing, which confirms the presence of cognitive transfer.

Fourth, the results form the basis for further empirical modeling of the impact of educational innovations on the formation of stable neural connections and can be used as a basis for subsequent neuropsychological and neuroimaging studies. Thus, in general, the presented analysis expands theoretical ideas about the role of non-traditional educational methods in the development of a child's brain and outlines conceptual guidelines for the implementation of corrective and educational programs taking into account neuroplastic processes.

Limitations of the study. The analysis is based mainly on secondary sources and descriptive experimental observations without standardized neuroimaging control. Differences in mental arithmetic programs, intensity of classes, and socio-demographic factors were not taken into account. The conclusions are general in nature and need to be confirmed by randomized long-term

studies with large samples. In addition, the stability of the effects and the influence of concomitant learning have not been assessed.

Conclusions. Therefore, corrective mental arithmetic training can be considered an effective means of developing cognitive functions in children. Regular classes are associated with the activation of neural pathways in the parietal, occipital, and frontal areas of the brain, the improvement of strategies for processing numerical information, and the increase in the stability of neural connections. In this context, the use of the abacus as a teaching tool provides visual-spatial support for calculations and contributes to the improvement of working memory performance. In addition, the technique stimulates the development of attention and concentration, as well as forms the ability to make quick decisions, which has a positive effect on children's academic performance in various subject areas. Given the above, the analysis confirms the scientific significance of mental arithmetic as an innovative educational tool for the formation of stable cognitive skills and the optimization of the functional organization of neural networks in the child's brain.

Prospects for further research are related to conducting randomized long-term experiments with control of the intensity of classes and accompanying training. It is advisable to combine neuropsychological testing with functional and structural MRI to verify changes in neural networks. In addition, it is worth analyzing age effects, individual trajectories, and the stability of cognitive transfer in samples, including children with learning difficulties.

References

Bloice, M. D., Roth, P. M., & Holzinger, A. (2019). *Performing arithmetic using a neural network trained on digit permutation pairs*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1912.03035>

Cherkaska, L., Moskalenko, O., & Kovalenko, O. (2020). Usunennia pomylok yak komponent korektsii rezultativ navchannia uchniv u systemi urokiv matematyky [Error management as a component of the correction of the results of learning within the mathematics lessons system]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti – Origins of Pedagogical Skills*, 26, 219–224. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227659> [in Ukrainian]

Holiak, O. (2021). Shcho take mentalna aryfmetryka i chym vona korysna dlia vashoi dytyny? [What is mental arithmetic and how is it useful for your child?]. Novohrad.City. URL: <https://novograd.city/cards/3083/scho-take-mentalna-arifmetika-i-chim-vona-korisna-dlya-vashoi-ditini> [in Ukrainian]

Hryhorieva, M. I. (2020). Analiz vplyvu mentalnoi aryfmetryky na rozvytok tsilisnoi osobystosti uchniv molodshoho shkilnoho viku [Analysis of the influence of mental arithmetics on the development of the integrated personality of primary school pupils]. *World Journal – World*

Journal, 6(7), 87–96. URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj06-07-142/940> [in Ukrainian]

Jia, X., Zhang, Y., Yao, Y., Chen, F., & Liang, P. (2021). Neural correlates of improved inductive reasoning ability in abacus-trained children: A resting state fMRI study. *PsyCh Journal*, 10(4), 566–573. <https://doi.org/10.1002/pchj.439>

Kaliuzhna, A. S. (2020). Mentalna aryfmetryka yak zasib formuvannia matematychnoi kompetentnosti v pochatkovii shkoli [Mental arithmetic as a means of forming mathematical competence in primary school]. Genezum – Genezum: Center for Progressive Education. URL: <https://genezum.org/library/mentalna-aryfmetryka-yak-zasib-formuvannya-matematychnoi-kompetentnosti-v-pochatkoviy-shkoli> [in Ukrainian]

León, S. P., Carcelén Fraile, M. d. C., & García-Martínez, I. (2021). Development of Cognitive Abilities through the Abacus in Primary Education Students: A Randomized Controlled Clinical Trial. *Education Sciences*, 11(2), 83. <https://doi.org/10.3390/educsci11020083>

Svit chekaie krylatykh. (2020, December 9). Mentalna matematyka [Mental mathematics]. URL: <https://svitchekaiekrylatykh.com/новини/ментальна-математика> [in Ukrainian]

Wang, C. (2020). A Review of the Effects of Abacus Training on Cognitive Functions and Neural Systems in Humans. *Frontiers in Neuroscience*, 14. <https://doi.org/10.3389/fnins.2020.00913>

Wang, C., Xu, T., Geng, F., Hu, Y., Wang, Y., Liu, H., & Chen, F. (2019). Training on Abacus-Based Mental Calculation Enhances Visuospatial Working Memory in Children. *The Journal of Neuroscience*, 39(33), 6439–6448. <https://doi.org/10.1523/jneurosci.3195-18.2019>

Chapter 2. PSYCHOLOGICAL SCIENCES. Część 2. NAUKI PSYCHOLOGICZNE

УДК 159.9.019.4:001.8(045)

«ФЕНОМЕН ПОКОЛІНЬ В СІМ'ЯХ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН»

Сліченко А.М.

*Аспірант психологічного факультету Запорізького національного університету, м.
Запоріжжя, Україна*

Анотація: автор статті аналізує психологічні особливості людей різних національностей у різноетнічних сім'ях, та розглядає такі поняття як феномен поколінь та поняття зміни поколінь у рамках соціально-психологічного підходу. Основними результатами теоретичного дослідження проблеми феномену поколінь в сім'ях етнічних меншин є висновки про те, що у сучасному суспільстві, що розвивається стрімкими темпами, з абсолютно зміненими умовами життя людей, обставинами і законами - змінюється і ситуація в родинах етнічних меншин.

Ключові слова: феномен поколінь, поліетнічна родина, сім'ї етнічних меншин, стосунки, зміна поколінь.

Вступ. Соціально-економічна трансформація в Україні істотно вплинула на всі сторони суспільства, включаючи інститут сім'ї, зокрема, стосунки між поколіннями, стосунки між батьками і дітьми. Процеси, що відбуваються в суспільстві, не завжди позначаються на сімейному житті прямо і безпосередньо, а переломлюються крізь призму індивідуальних психологічних особливостей членів сім'ї та специфіку їхніх стосунків. Знати та правильно осмислювати психологічні особливості людей різних національностей у різноетнічних сім'ях – важливе завдання сучасної психології, оскільки саме у національно-змішаних сім'ях відображені процеси етносоціального та етнодемографічного розвитку.

Вирішення проблеми формування культури міжетнічних стосунків у сім'ї представлені в працях Кутявіної & Малишевої (2010), Берн (2021), та інших.

Етнопсихологічні чинники функціонування міжетнічної сім'ї представлені у працях Мухамеджанової (2006) та інших.

Досліджували проблеми етнонаціональних культур в Україні такі вчені, Аксьонова (2011), Безклубенко (2015), Довгань (2020), Євтух (2000), Корнюх (2012), Міронова & Котляр (2005), Чепелева (2010) та інші.

За минулі десятиліття змінилися погляди на сімейні цінності та рольову поведінку в сім'ї. У той же час, сім'я виступає носієм традицій, звичаїв та духовної національної культури, що передається з покоління до покоління. Саме у сім'ї закладаються основи відносин особистості до представників інших етнічних спільнот, і від того, якими будуть ці відносини, що залежить життя людини і суспільства в цілому. У зв'язку з цим вивчення особливостей стосунків у поліетнічних сім'ях має велике значення як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Освітлюючи поняття феномен поколінь дослідження ХХ–ХХІ ст. увиразнили наголос на двох протилежних позиціях в аналізі поколінь як соціальних феноменів, а також їхньої взаємодії в умовах культурного розвитку. З одного боку, покоління розумілися як «система взаємопов'язаних і взаємозалежних інтеракцій» (В. Шурбе) у сприйманні досвіду і конструюванні нової поліфігуративної реальності (Н. Еліас, Н. Луман, М. Мід, С. Паркінсон, В. Шурбе та ін.). З іншого — поколінній взаємодії та взаєминам приписувався циклічний характер, обумовлений культурними і ментальними особливостями акторів і загостреннями соціальних конфліктів (М. Данилевський, К. Леонтьєв, А. Тойнбі, Л. Фойер, Н. Хоув, О. Шпенглер та ін.).

Розглядаючи проблему міжпоколенної взаємодії у ній, важливо зрозуміти, що являють собою такі основні поняття, як: феномен поколінь, міжпоколінна трансмісія культури, зміна поколінь.

«Феномен поколінь» – один з головних факторів, що сприяє зародженню динаміки історичного розвитку у сфері культури (К. Маннгейм) У класичній діалектиці є поняття «перехід у своє інше» (Гегель), в якому фіксується закономірність змін, які відбуваються у характері життя на кожному новому витку її розвитку, а зміна поколінь – це діалектична єдність та боротьба різних вікових верств суспільства. По відношенню до сімейної взаємодії, зміна поколінь розглядається як перехід від одного покоління в сім'ї до кожного наступному поколінню та передача знань, умінь та накопиченого досвіду від одного вікового шару сім'ї до іншого – від дітей до батьків тощо (Довгань, 2020). Згідно даної точки зору, міжпоколінна трансмісія культури повинна включати і включає інформаційний потік не тільки від старшого покоління до молодшого, а й назад: молодіжна інтерпретація сучасної ситуації та культурної спадщини безсумнівно впливає на старше покоління – батьків та прабатьків.

Розглянемо поняття зміни поколінь. Під поколінням в сім'ї розуміється соціально-вікова сукупність людей, однаково віддалених у спорідненому відношенні від спільних предків (батьки, діти, онуки), що утворюють по відношенню до них однаковий ступінь спорідненості пряма лінія (Кутявіна & Мальшева, 2010).

Поколінням називають також потомство подружньої пари (або сукупності подружніх пар) за рівнем спорідненості (Кутявіна & Мальшева, 2010; Чепелева, 2010).

Покоління – це один з способів упорядкування вікових груп. Теорія поколінь дає дослідникам інструмент для аналізу змін у поглядах людства з плином часу.

Сутність та особливості зміни поколінь в сім'ях етнічних меншин підкреслюється соціально динамічним полем культурної і культурно-історичної пам'яті яке проявляється в загальноприйнятих формах поведінки, сприйманні дійсності, поєднанні раціонально-життєвого і інтуїтивно-особистісного, індивідуального і загальнопоколінняного, свідомого і несвідомого. Культура поколінь в сім'ях етнічних меншин є соціально-психологічною парадигмою накопичення, наслідування, збереження традицій; культура поколінь означувалася впливовою на види і форми фігуративних зв'язків; контекстуальне вибудовування картин світу в етнічних родинах (Євтух, 2000).

Зміна поколінь – це насамперед процес забезпечення наступності розвитку людського роду в період його якісного оновлення, становлення нового типу діяльності людей у галузі виробництва та культури.

Як зміст цього процесу можна виділити: (Чепелева, 2010).

- спільно-розділену діяльність дорослих та дітей щодо зміни умов життя, а також
- спільно-розділену діяльність дорослих та дітей щодо зміни сімейних відносин між поколіннями.

Поняття спільно-розділеної діяльності може бути розглянуте як діяльність членів сім'ї, спрямована на формування стосунків, міжособистісних відносин між різними поколіннями членів сім'ї, які проживають або разом, під одним дахом, чи окремо (Чепелева, 2010).

Характеризуючи сімейні стосунки в рамках зміни поколінь, важливо акцентувати увагу на психологічній сутності сім'ї, про яку можна говорити лише тоді, коли відносини в сім'ї є особистісно значущими та впливають на почуття всіх її членів, а також на їх мислення та поведінку. Тому, розглядаючи проблему поколінь у сім'ї, необхідно аналізувати всю сукупність відносин членів сім'ї та різних поколінь у ній, а також їх значимість для кожного члена сім'ї та для кожного покоління у певні періоди життя.

Список використаних джерел

1. Аксьонова, В. І. (2011). Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 45, 128–140.
2. Берн Е. (2021). *Ігри, у які грають люди*. Харків: «Клуб сімейного дозвілля».
3. Безклубенко, С. Д. (2015). Мистецтво як засіб комунікації. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Мистецтвознавство*, 32, 5–13.
4. Довгань, Н.О. (2020). Соціокультурна взаємодія поколінь: категорія культурного тексту. *Габітус*, 12(1), 155–159.
5. Євтух, В. (2000). Про національну ідею, етнічні меншини, міграції. Київ : Стилос.
6. Корнюх, А.О. (2012). Міжнаціональні шлюби у контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Актуальні проблеми психології*, 28, 142-150.
7. Кутявина Е.Е., Мальшева С. К. (2010). Разноэтническая семья как среда формирования этнической идентичности личности. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 2(18), 47–52.
8. Міронова, І.С., Котляр, Ю. В. (2005). *Етнічні меншини. Словниково-документальні матеріали для слухачів секцій “Історія України”, “Новітня історія України”, “Історичне краєзнавство”, “Етнографічне краєзнавство”*. Миколаїв.
9. Мухамеджанова В. Ф. (2006). Социально-психологические особенности супружеских взаимоотношений в моно- и полиэтнических семьях, проживающих в сельской местности : дис канд. психол. наук; Самар. гос. пед. ун-т., Самара.
10. Чепелева, Н. В. (2010). Культурні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер: Психологія і педагогіка*, 14, 11–26.

Chapter 3. SOCIAL COMMUNICATIONS. Część 3. KOMUNIKACJA SPOŁECZNA

УДК 304:007

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФЛЮЄНС МАРКЕТИНГУ З РОЗВИТКОМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Відоменко А.Р.

*студентка факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету, м.
Київ, Україна*

Анотація. Останніми роками одне із найяскравіших трендів – зміна пріоритетів рекламодавців під час виборів каналів взаємодії з цільової аудиторією. Традиційні форми стають все менш ефективними, звичні нам соцімережі фокусуються на прямому спілкуванні з конкретним споживачем товарів та послуг, а зворотний зв'язок та його швидке відпрацювання стає must have маркетингу.

Ключові слова: цифровий маркетинг, комплекс маркетингу, маркетингові комунікації, продаж, інфлюєнс.

Вступ. Трансформація інфлюєнс маркетингу з розвитком комп'ютерних технологій - не дивно, що в цьому новому комунікаційному «пирозі» саме блогосфера привертає до себе таку увагу - причому підприємств не тільки з традиційного B2C, але і B2B, а маркетологи розглядають блогінг як найважливіший інструмент маркетингу (Kotler & Armstrong and Wong, 1996). Адже це і потужний інфлюєнсінг, і, за слушного підходу, велике й адресне охоплення аудиторії, і відсутність меж впливу. Фахівці знають, що саме цей маркетинговий канал розвивається сьогодні найдинамічніше, буквально на очах. (Енциклопедія маркетингу, 2021, 5 березня).

Результати дослідження. Отже, загальна тенденція – задіяння блогосфери як інструменту розвитку бізнесу, причому як у середньостроковій, так і довгостроковій перспективі. Звичайно, звичні всім нам форми донесення інформації до необхідних аудиторій, як і раніше, можуть бути ефективними, а це пряма реклама на ТБ, радіо та традиційних ЗМІ, семінари та інші заходи. Але в сучасному світі саме блогінг бере на себе практично всі ключові

функції спілкування зі спокушеним споживачем, причому в різних форматах (текст, аудіо, візуальні ряди) і є найбільш гнучким, керованим та прогнозованим каналом.

Справа в тому, що сучасна компанія-рекламодавець, і відповідно її клієнти, більше не готові сприймати поверховий контент. Тепер усі чекають і цінують найбільш точні та реальні відомості про послугу/продукт, професійну розповідь про конкретний товар. Саме ця інформація стає для кожного вирішальною при прийнятті рішення про покупку. Тому навіть у мікроблогінгу (цільова подача інформації для зацікавленої аудиторії) ми стикаємося з ще максимально вивіченим фокусуванням на конкретних деталях. Але цього недостатньо, тому мікроблогінг також ділиться на «підвиди», причому дедалі перспективнішим стає наноблогінг, де автор (постачальник контенту), розмовляє однією мовою з вузькоспеціалізованою аудиторією та ділиться з нею предметною та необхідною інформацією.

Складність у тому, що для рекламодавця необхідність роботи з великою кількістю мікро- та наноблогерів робить практично неможливо планування та реалізацію відповідних РК у ручному режимі. Отже, для реальної ефективної роботи необхідно задіяти всі можливості реальної автоматизації. Дотепер, вже існують платформи, які допомагають вибирати із широкої бази того чи іншого блогера заданим параметрам, але цього замало. Доречно наголосити, що за такого підходу до ефективного використання ІТ-інструментів доведеться орієнтуватися лише професійний досвід конкретного фахівця, причому як із боку рекламодавця, і постачальника послуг з просування. Ось тому так важливо, щоб в основі професійних платформ, що забезпечують правильну роботу в блогосфері, лежали ще й усі можливості штучного інтелекту, що став сьогодні невід'ємною частиною та помічником бізнесу (Krasnyakova, 2017). І, тим не менш, – і це тонкий момент – цілком «віддати на відкуп» нейромережам всю цю роботу все ж таки не вийде. Необхідно організувати вивірену взаємодію висококласних фахівців та інтелектуальних роботів, причому у щоденному режимі. Тільки за допомогою такої комбінації рекламодавець може отримати значний результат, що піддається оцінці.

Важливим є також наступний момент. Сучасний рекламодавець не може обійтися без шерингу різноформатного контенту. А ось хороших інструментів для вирішення цього завдання явно замало. Саме ця «тіснота» все ще змушує висококваліфікованих фахівців з маркетингу самостійно керувати високорівневою ротацією контенту, використовуючи для цього всі можливості, постійно відстежуючи не лише «життя» існуючих каналів та майданчиків, а й уважно стежачи за новими, «на льоту» адаптуючи актуальну інформацію під кожен з них та переформатуючи текстові та візуальні меседжі для своїх ЦА. Так, наприклад, потужний і популярний сьогодні ТікТок послідовно перекидає дорогу Reels, що запізнився,

від Instagram. З іншого боку, ще вчорашнє «розважало» Youtube стає все більш осмисленим щодо контенту. А пости в Instagram знову набувають текстового наповнення, оскільки і в блогерів, і в аудиторії виникає необхідність говорити предметно, а не лише отримувати гарну картинку. До речі, цей вектор базується не тільки на розвитку маркетингових технологій і формах комунікацій, що стрімко змінюються, але ще й на необхідності максимально монетизувати будь-які зусилля в блогосфері (неважливо, покупець ти чи постачальник товару чи послуги). Одне слово, найближчим часом ми обов'язково побачимо взаємопроникнення сучасних майданчиків та форматів, отримуємо нові методики оцінки крос-ефективності рекламних кампаній. Цей вектор базується не тільки на розвитку маркетингових технологій та стрімко змінних формах комунікацій, але ще й на необхідності максимально монетизувати будь-які зусилля в блогосфері (неважливо, покупець чи постачальник товару чи послуги) (The Ultimate Guide to Influencer Marketing, б. д.).

І тут принципово важливо, щоб меседжі, які необхідно донести до ЦА, варіювалися, не просто були адаптовані під конкретний майданчик чи формат, але ще й доповнювали та посилювали один одного. Іноді доводиться чути, що адаптація контенту – це відповідальність блогера (автора), а компанія, яка підбрала рекламодавцю відповідний майданчик, не відповідає за кінцевий результат. Це неправильно та непрофесійно, оскільки саме на цьому етапі найбільш важливою є спільна робота замовника (тут він має проявити себе як професійний постановник завдання), компанії, яка розраховує рекламну активність, блогера, чії можливості щодо створення контенту в обов'язковому порядку мають бути контрольовані та коректовані.

В останні роки професіонали не втомлюються повторювати: коли за формальними цифрами переглядів ховається фейкове просування, де автор працює тільки на збільшення своєї аудиторії, використовуючи неформатні інструменти (ненормативна лексика, «смажені» новини, образливий контент, жонгливання іменами та ін.) – результату не добитися, а втратити можна багато. Може здатися, що ефект виникає, але це далеко не так, і навіть у найкращому разі – лише в найкоротшій перспективі та з такими ризиками, які доведеться болісно та довго виправляти. А репутація компанії постраждає фатально. Ще раз наголошу: серйозні компанії – рекламодавці та постачальники професійних послуг – повинні уникати цієї спокуси в обов'язковому порядку.

Отже, насправді, хитрощів та тонкощів у сучасному інфлюєнс-маркетингу значно більше, і кожна потребує окремого розгляду. Тим більше, що, як не крути, предметний інфлюєнс-маркетинг, і насамперед у блогосфері, незрівнянно дешевше, ніж інші канали просування. Як правило, навіть при проведенні середньострокової кампанії професійний

маркетинг використовує так звану «хвилю», коли в «перехльостування» задіяні майданчики, їх розширення, меседжі, оцінки аудиторії, управління коментарями та ін. У цифрах, за правильного підходу, рекламодавець може розраховувати на показники повернення інвестицій (ROI) понад 150%.

Список використаних джерел:

1. Kotler, P., & Armstrong, G. S. J. and Wong, V.(1996). *Principles of Marketing*. Prentice Hall.
2. Krasnyakova, A. O. (2017). Problems of research of communicative practices on the Internet environment. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, (39(42), 202-211. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi39\(42\).53](https://doi.org/10.33120/ssj.vi39(42).53)
3. *The Ultimate Guide to Influencer Marketing*. (б. д.). IZEA. <https://izea.com/influencer-marketing/>
4. Енциклопедія маркетингу (2021, 5 березня). “Influence-marketing: Що це і як це працює”. https://www.marketing.spb.ru/lib-comm/Influencer_Marketing.shtml

УДК 378.091.12

КІНЕТИЧНИЙ І ВЕРБАЛЬНИЙ ІМІДЖ: ДО ПИТАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ВИБОРУ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ

Забора В.А.

викладач кафедри режисури естради

та масових свят Київського національного університету культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

Анотація: на основі аналізу теоретичних матеріалів автор визначає основні аспекти кінетичного та вербального іміджу. Охарактеризовує вибори моделей поведінки, що сприяють задоволенню та успіху в професійній діяльності.

Ключові слова: кінетичний імідж, вербальний імідж, зоровий контакт, жести.

Вступ. Актуальність проблеми іміджу невідомо зростає. Це обумовлене як з неповнотою наукового знання про функції, структуру, властивості іміджу так і механізмів іміджування, та суспільною роллю досліджуваного феномену. Процедура, спрямована на створення в людей (в аудиторії іміджу) певного образу об'єкта (прототипу іміджу, а саме: людини, товару чи організації) з певною його оцінкою у вигляді усвідомлюваної чи неусвідомлюваної думки про цей образ (прототип іміджу) – це і є формування іміджу (Довга, 2010). Мета – досягнення психологічного тяжіння аудиторії іміджу до певного об'єкта. Отож, іміджування є синонімом дефініції «формування іміджу». Міждисциплінарний підхід до дослідження іміджу обумовлений необхідністю інтеграції уявлень, вже розроблених у площинах різних наук, як реалізація системного підходу до вивчення явища, значення якого в житті людини дедалі більше зростає. Науковий інтерес до іміджу прослідковується у працях філософів, культурологів, соціологів, економістів та багато інших (Бугрим, 2014).

До прикладу, Філатова (2019), описує кінетичний імідж, як «образ людини, який формується на основі її кінетики, тобто характеру типових рухів, розміщення у просторі частин її тіла, міміки та жестів». Згідно авторської позиції імідж, що характеризує мовленнєве спілкування, безпосередньо включає: емоційність, логічність, яскравість, тембр, інтонації, і аргументованість мовлення є вербальним дикцією. Створення професійного іміджу – це кропітка робота над усіма елементами, які мають бути скоординовані між собою, оскільки мовиться про гармонію в образі, що сприяє задоволення та успіху в обраній професії. Відповідно до структури персонального іміджу у фаховій літературі виокремлюють різні підходи. Від кінетичної мови особистості, способів жестикуляції та рухів тіла залежить і її кінетичний імідж.

Достеменно відомо, що візуальний контакт у процесах комунікації є найважливішим фактором персонального кінетичного іміджу. Іміджування буде продуктивнішим, якщо характер зорового контакту відповідає потребам як індуктора, так і реципієнта. Погляд може бути довгим або швидкоплинним, пильним чи поверховим. Водночас недостатній зоровий контакт розцінюється як свідчення неухважності, небажання виявляти повагу, як нещирість, наявність нечистих помислів чи вияв сором'язливості. Свідоме ухилення від погляду може сприйматися як сором, збентеження, брехня та ін. Визнанням чужої переваги та свідченням покірності, у якому людина опускає очі, тобто зазвичай сприймається як ухилення від зорового контакту. У свою чергу, значній симпатії, сприяє більш активний зоровий контакт у діалозі.

Свідомий вибір показників зорового контакту залежить від мети комунікації. Цілями встановлення зорового контакту можуть бути (рис.1):

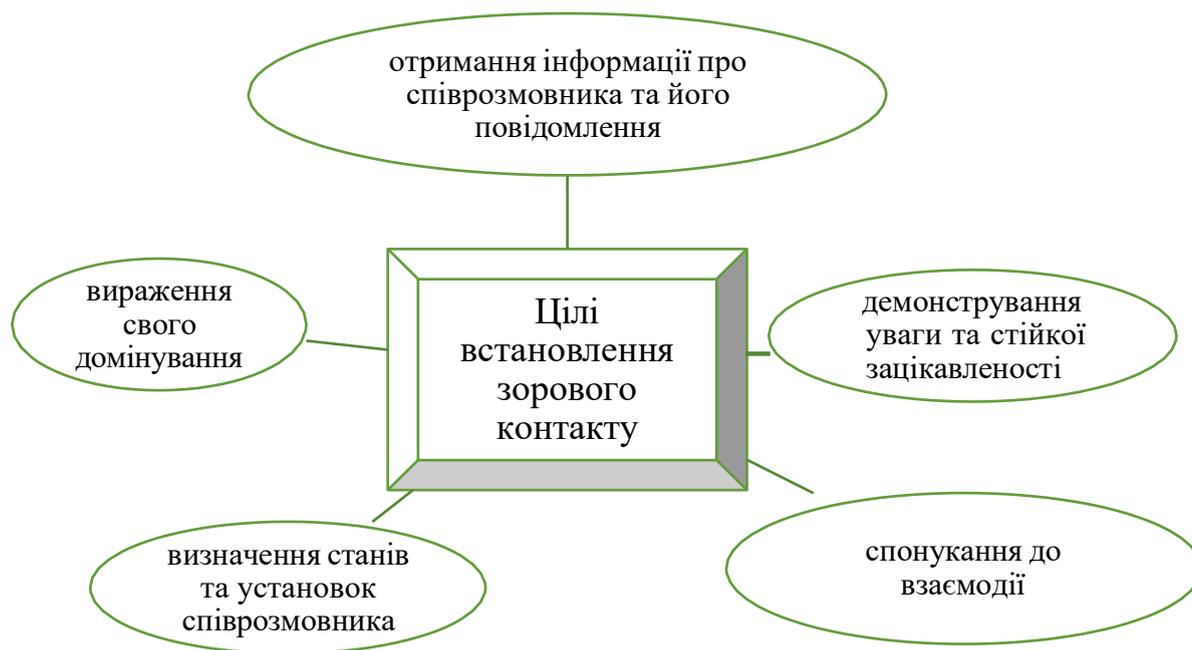

Рис. 1. Цілі встановлення зорового контакту

Джерело: власна розробка автора

Відомо, що існують спеціальні вправи з тренування зорового контакту, жестів рук та загалом кінетики тіла. Існують численні дослідження значень цих рухів.

Кінетику тіла описують як різноманітні рухи плечима, корпусом, животом, стегнами, ногами: знизування плечима, випинання грудей та ін. Дослідження мови рухів тіла отримало назву кінетики. Нині існує низка універсальних рекомендацій, що дозволяють покращити кінетичний імідж. Наприклад, відкритість та впевненість рухів розуміється як свідчення активності, позитивного настрою та внутрішньої сили людини. Зокрема, Затворнюк (2014), наголошує про важливість усвідомлення про прийнятне положення відносно іншої людини в просторі. Зона особистих контактів становить 60–80 см від співрозмовника. Авторка зауважує: «Якщо ви відійдете на 90–100 см і більше, то опинитесь на віддалі, тому що в цьому випадку відчуття особистого контакту між вами не виникне. Якщо ви перетнете інтимну зону людини (40 см) без права на входження в неї, у вашого співрозмовника виникне дискомфорт, йому доведеться дистанціюватися».

Доречно відзначити, що вербальний імідж, від латинського *verbum* перекладають, як «слово», тобто дефініцію «мовний імідж» та «вербальний імідж» вважають в іміджології

синонімічними. Імідж є наслідком оцінки інформації про об'єкт, отриманої за його сприйняття. Будь-яка інформація транслюється за допомогою знаків, структура яких двійкова: що означає (ідеальний предмет, зміст, зміст) і означає (зовнішня форма, план вираження, вид). Форма визначається специфікою мови, дизайном мовних компонентів і завжди індивідуальна. За допомогою промови індуктора – письмовою та усною формується вербальний імідж (лат. *verbalis* – усний, словесний). Цільове завдання іміджу полегшити аудиторії сприйняття інформації про людину; забезпечити режим, сприйняття особистості, проеціюючи на аудиторію характеристики, які є найбільш вираженими в конкретному середовищі; сприяти формуванню установки вибору саме цього об'єкта (Тимошенко, 2004). Зазвичай спільна участь людей у комунікації сприяє їх спілкуванню, тісному комунікативному порозумінню. Останнє передбачає наявність певної взаємозалежності людей, яка повинна ґрунтуватися на контактах між ними та на усвідомленій спільності у поглядах та переконаннях. Умовою реалізації цієї функції є таке становище, коли люди беруть участь у процесі комунікації та довіряють один одному загалом. Інтелектуальний коефіцієнт людини його та словниковий запас є базовими компонентами вербального іміджу, що нерозривно пов'язують кінетичний чи невербальний імідж із мовним, вербальним.

Висновки. Отже, у формуванні іміджу значну роль відіграє не тільки думка про індивіда, отриману шляхом візуального сприйняття, а й значною мірою – мовний (вербальний) імідж, оскільки останній є показником освіченості, певним визначником рівня інтелекту та компетентності індивіда у тій чи іншій галузі. Ба більше, вербальний імідж володіє функцією мовного впливу на суспільство в контексті змістовного аспекту, що передбачає досягнення професійних цілей.

Список використаних джерел:

1. Бугрим, В. В. (2014). *Іміджологія/ Іміджмейкінг: навчальний посібник*. Київ: ВПЦ «Київський університет».
2. Тимошенко, З. І. ред. (2004). *Іміджологія: навч. пос.* Київ: Вид.-во Європ.ун-ту.
3. Довга, Я. (2010). Імідж особистості як необхідна умова професійного становлення педагога. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 14(1), 66-76.
4. Затворнюк О. М. (2014). Формування та розвиток професійного іміджу майбутніх психологів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 9-10 (28-29), 41-44.

5. Філатова, Л. С. (2019). Імідж як чинник національного самоствердження України. *Практична філософія і Нова українська школа* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 16 трав. 2019 р. / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.]; [редкол.: С. О. Сисоєва (голов. ред) та ін.]. Київ, 26–29.

УДК 027.7:659.1:372.893

РЕКЛАМНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКИ

Кулик Ю.В.

*Студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А.Ю. Кримського*

Анотація: Формування позитивного іміджу є фундаментом та пріоритетним напрямком сучасної бібліотеки, а рекламні технології дедалі більше трансформують наш світ, і сучасний стан бібліотечних установ в інформаційно-комунікаційному суспільстві вимагає зусиль для підтримання свого престижу.

Ключові слова: бібліотека, позитивний імідж, реклама, комунікація.

Вступ. Нині перед бібліотеками постає проблема пошуку нових можливостей, ідей. Найдієвішим інструментом інформування читача та популяризації книги в сучасному світі є реклама. Тому бібліотекарі повинні вивчити і освоїти важливий процес – процес рекламування. Суть поняття полягає в розробленні ефективної та реклами, яка зможе залучити нових користувачів до книгозбірні та підвищити престиж серед молоді. Підсумовуючи вищесказане, дослідження про рекламні технології як основний засіб формування позитивного іміджу бібліотеки є актуальним і важливим.

Серед українських науковців дану проблему іміджу розглядали: О. Мар'їна (2012) (технологія взаємодії бібліотек і соціальних медіа), Горовий (2002) (імідж бібліотекаря у сучасній науці), та ін.

Мета: якомога глибше проаналізувати інструмент формування позитивного іміджу на основі Устилузької публічної бібліотеки.

В першу чергу, потрібно розкрити сутність поняття «імідж бібліотеки». Науковець Н. В. Авер'янова під іміджем бібліотеки розуміє, що це сформований у масовій свідомості емоційно забарвлений образ, який визначається ставленням суспільства до бібліотеки, її послуг, ресурсів (Авер'янова, 2010).

Проаналізуємо основні компоненти рекламних технологій у формуванні іміджу на прикладі Устилузької публічної бібліотеки для дітей.

1. Професійна етика працівників книгозбірні. Вміння правильно комунікувати з читачами, є важливою складовою, тому що, бібліотекарі працюють не тільки з старшими читачами а з наймолодшими, яких потрібно зацікавити і допомогти зробити вибір книжки.

2. Комфорт і оформлення приміщення. На підсвідомість кожного читача в бібліотеці впливають всі рекламні технології. До них відносять: оголошення (про проведення вечору казки, круглого стола, зустрічі з письменником), гарно оформлені пам'ятки («Як правильно користуватися книгою»), тематичні виставки, декоровані полицки з книгами, творчі роботи користувачів.

3. Зв'язки з громадськістю. Цей складник відіграє важливу роль в популяризації бібліотеки, адже він полягає в співпраці з масовими джерелами (газети, телебачення, інтернет-видання), в організації заходів (цікаві зустрічі, виставки, концерти). Співпраця з громадськими організаціями, зі ЗМІ для книгозбірень є необхідною, адже це сприятиме не тільки підвищенню позитивного іміджу для бібліотеки, але й для міста в цілому.

4. Клуб за інтересами. В Устилузькій публічній дитячій бібліотеці діє клуб за інтересами «Юні читайлики» і це ефективний рекламний інструмент для книгозбірень. Ця організація є своєрідним дозвіллям для дітей, яка розвиває і формує індивідуальні якості учасників.

Бібліотеки використовують всі можливі рекламні технології в своїй роботі а саме: буклети, брошури, листівки, заміток в періодичних виданнях, що впливає на кожну людину. Крім цього, щоб створити ефективну рекламу необхідно враховувати такі вимоги:

- ✓ чіткість та зрозумілість користувачам;
- ✓ об'єктивність;
- ✓ естетичність;
- ✓ відповідність інтересів та потреб користувачів.

В Устилузькій бібліотеці для додаткові можливості не вистачає свого веб-сайту, на якому можна висвітлювати інформацію в цікавій формі про проведені заходи. Дизайн і періодичність оновлення сайту дасть змогу створити сприятливе враження про бібліотеку.

В останні роки з'являються новітні форми рекламного впливу. Ефективним є buss-маркетинг, основною метою якого є передавання один одному вражень завдяки комунікаціям. Також не менш активно розвивається блог-маркетинг. Блоги несуть у собі багато невичерпної інформації.

Новітнім засобом популяризації інформації стають соціальні мережі, які мають за мету привернути увагу молодих людей, які проводять в інтернет просторі багато часу. "Facebook", "Instagram". – найпопулярніші платформи. Кількість їх користувачів вимірюється мільйонами. Сьогодні все більше компаній створюють спільноти й профілі в соціальних мережах для підтримки і просування свого продукту – конкретного товару чи послуги (Таланчук, 2013).

Працюючи зі своєю цільовою аудиторією, можна та викликати все більший інтерес до книги та загалом до бібліотеки.

Отже, якщо сучасна бібліотека буде максимально використовувати у своїх діяльності рекламні технології, це дасть змогу зробити впізнаваною роботу книгозбірні і сформує позитивний імідж. Правильно спланована рекламна кампанія дорівнює ключу успіху в бібліотечній діяльності.

Висновки. Формування позитивного іміджу сучасної бібліотеки – це цикловий процес, який набирає оберт в світі і сприяє підвищенню престижу професії, яка є недооцінена у суспільстві. Реклама – це один із основних напрямів висвітлення діяльності бібліотеки. Формування позитивного іміджу залежить, від того, як грамотно, творчо, професійно та комплексно буде подана необхідна інформація для людей.

Список використаних джерел:

1. Аверьянова, Н. В. (2010). *Имидж библиотеки как фактор её развития: Методические рекомендации*. Тамбов: ГОУНБ им. АС Пушкина.
2. Горовий, В. (2002). Імідж бібліотечного працівника в сучасній науці. *Бібліотечний вісник*, (5), 3–7.
3. Мар'їна, О. (2012). Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії. *Вісник книжкової палати*, (8), 23–25.
4. Таланчук, О. (2013). Образ бібліотеки в соціальних мережах. *Бібліотека в освітньому просторі*, 15, 15–22.

Chapter 4. ART HISTORY.
Część 4. HISTORIA SZTUKI

УДК 378.015.31:7.01:39](=161.2)

**ПРИЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ
ВІЗУАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ ОРНАМЕНТУ РІЗЬБЛЕННЯ ПО ДЕРЕВУ**

Курик О.Д.

викладач кафедри декоративно-прикладного мистецтва

факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва

Чернівецького національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Анотація: теза присвячена прилученню студентів до національної культури в процесі різьблення деревини. Автором наголошено, що дослідження інших взірців композицій, створених з орнаментальних мотивів гуцульської різьби, дасть змогу простежити всю багатогранність прояву обмеженої кількості форм орнаментальних мотивів у різних комбінаторних поєднаннях.

Ключові слова: художня обробка деревини, різьба, композиція, орнамент.

Вступ. Результати досліджень з проблеми прилучення студентів до національної культури в процесі навчання професійної майстерності дають підстави стверджувати, що заняття народними ремеслами на заняттях з професійної майстерності створює оптимальні умови для реалізації основної мети та принципів національного виховання. Тому актуальність проблеми підготовки викладачів до національного виховання студентів у процесі занять окремими видами народних ремесл є очевидною (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005).

Результати дослідження. Концепція національного виховання передбачає систему принципів, реалізація яких у навчально-виховному процесі дає змогу успішно формувати світогляд та ціннісні орієнтації молоді на основі надбань попередніх поколінь.

До прикладу, демонстрування кращих зразків виробів народних майстрів та їх фотографій, як правило, викликає сплеск позитивних емоцій, а показ виробів старшокурсників

дає змогу студентам повірити в свої можливості і спонукає до творчої діяльності (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005).

Досить важливим моментом є вивчення символіки зображень, причому слід звернути увагу на спільність значення деяких символів для різних культур світу. Тому, візуальне сприйняття творів декоративно-ужиткового мистецтва, в тому числі і виробів, декорованих гуцульською різьбою, являє собою пізнавальний процес, який характеризується як загальними, так і власними специфічними особливостями (Трофімов та ін., ред., 2000).

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження демонструє той факт, що використання методів психології візуального сприйняття знайшло широке прикладне застосування в галузі мистецтвознавства, в меншій мірі у орнаментології. Необхідно зазначити, що розглянуті джерела висвітлюють різні грані психології візуального сприйняття. Юрченко (2009) зазначає, що прикладом дослідження загальних питань можуть виступати праці Ю. Трофімова, В. Рибалки, П. Гончарука, Х. Шиффмана (с. 520).

Таким чином, кожний акт візуального сприйняття являє собою не лише пасивне відтворення об'єкту, але водночас носить активний характер, оскільки спрямований на створення певних візуальних моделей внаслідок вивчення цього об'єкту, його візуальної оцінки, відбору суттєвих рис, співставлення їх із слідами пам'яті, їх аналізу й організації в цілісний візуальний образ. Особливості процесу сприйняття виробів, декорованих гуцульською різьбою, та формування їхніх візуальних образів залежить від багатьох факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру (Юрченко, 2009, с.522).

На сприйняття орнаментальних структур гуцульської різьби будуть впливати такі просторові параметри структури, як: верх і низ виробу; ліва і права частини виробу; положення і напрямок скерованості елементів виробу (Кара-Васильєва & Чегусова, 2005).

Найважливішими з названих просторових параметрів в гуцульському орнаменті буде напрямок і положення елементів орнаменту.

Творення «образу» митці розуміють як особливу, специфічну галузь пізнання світу, наповнену емоційною змістовністю, філософськими розмірковуваннями. Пошуки митців професійного мистецтва тяжіють до образотворення, посилюється індивідуальне, неординарне бачення навколишнього світу, втілене в особливій манері виконання, емоційно насиченій і змістовній. Відбувається зміна принципів формотворення: відступає принцип корисності та утилітарності, утворюється своєрідна «дифузія» декоративного та образотворчого мистецтва, яка породжує просторове мистецтво, де традиційні матеріали — скло, дерево, глина, нитки — використовуються як засоби художнього формотворення (Кара-Васильєва, 2007, с. 63).

Висновки. Таким чином, дослідження візуальних особливостей гуцульського орнаменту дають змогу зробити висновок про те, що врахування послідовності стадій становлення візуального образу композицій орнаменту, дії післяобразу та особливостей моторики ока при сприйнятті декорованої поверхні є невід'ємною частиною пізнання виразних можливостей художньої мови орнаментальних мотивів гуцульської різьби. Дослідження інших взірців композицій, створених з орнаментальних мотивів гуцульської різьби, дасть змогу простежити всю багатогранність прояву обмеженої кількості форм орнаментальних мотивів у різних комбінаторних поєднаннях.

Список використаних джерел:

1. Юрченко, І. (2009). Особливості візуального сприйняття орнаменту гуцульської різьби. *Народознавчі зошити*, 3–4, 520-536. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77447/23-Yurchenko.pdf?sequence=1>
2. Кара-Васильєва, Т. В., & Чегусова, З. А. (2005). *Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю»*. Київ: Либідь.
3. Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А., Трофімова Ю.Л. (ред.). (2000). *Психологія*. Київ: Либідь.
4. Кара-Васильєва Т. (2007). Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*, 7, 53-64. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/16837>

УДК 7.012.001.891

ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕКОРУ ВБРАННЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Жаворонкова М.І.,

Асистент, Заслужений майстер народної творчості України

Факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Анотація: *Тези включають матеріали дослідження полягає у висвітленні художніх особливостей декорування та виявленні характерних рис крою буковинського вбрання кінця ХІХ - початку ХХ ст.; створення методичного матеріалу, в якому б відобразились особливість технік вишивання та застосування їх в оздобленні сучасного вбрання. В*

результаті виконання науково дослідницької роботи встановлено, що останнім часом традиційний український одяг швидко й широко увійшов у сучасну моду. В наш час проводиться багато досліджень з метою визначення і повернення у свідомість людей того справжнього закованого у вишитих знаках змісту. Можливо, відкривши до кінця їх значення, українці зможуть, згадати своє минуле, чи ж навіть побачити своє майбутнє.

Ключові слова: народна вишивка, національне вбрання, національна культура, форма, стиль.

Вступ. Дотепер, значна кількість дослідників знову повертаються до традицій в усьому, в тому числі й в такій цікавій та розмаїтій сфері, як народне жіноче вбрання України. Досліджувана тематика досить широко досліджувалась в усі часи, проте зараз цікавість не просто не згасає, а набирає обертів. Викликано це, на превеликий жаль, і тими обставинами в яких ми існуємо нині. Весь світ тепер знає про наше існування і, природно, що цікавляться нашою історією та національними традиціями. Багато іноземних модельєрів, як і вітчизняних, досліджують та використовують тему національного костюма у своїх колекціях.

Постановка проблеми. Доречно нагадати, що джерелознавчу базу дослідження найбільш ранніх періодів історії костюма становлять іконографічні, літописні дані. Археологічні та архівні матеріали. Багато цікавого можна знайти в книгах з історії костюма, де висвітлено також способи оздоблення одягу. Отже, інтерес безупинно зростає до матеріальної культури народу, зокрема й до одягу.

Огляд літератури. Дослідженню питань символічності та знаковості народного декоративного прикладного мистецтва присвячено ряд наукових праць авторів: Бердник (2000), Білан, Стельмащук (2000), Борецька (2000), Ботушанський, Білечкова, Доброжанський, (2009), Вовк (1995), Гарас (2008), Грибанич (1995) Гургула (1966, 1969), Гусейнов, Єрмилова (2003), Дмитренко (1997), Захарчук-Чугай (1988), Кара-Васильєва, Заволокіна (1996), Кожолянка (1989), Кожолянка (1994), Кольбенгаєр (1912), Марусик (2011) та ін.

Результати дослідження. Таким чином, очевидно, що вищезгадані автори монографій та посібників у своїх роботах ретельно розкривали питання пов'язані з еволюцією, принципами та приймання композиційного рішення народного одягу.

Аналіз літератури, що висвітлює досліджувану тему, свідчить, що він певною мірою застарілий тому, що в останні роки постало питання глибокого дослідження та збереження народних традицій та культури українського одягу. В наш час активно діє народна культура, яка виступає багатим джерелом для розуміння різноманітних сторін матеріального та

духовного життя народу як у минулому, так і в сьогоденні. Глибоке та всебічне ознайомлення із традиційною культурою, її детальний та цілісний аналіз, сприяють розумінню сучасних суспільно-культурних явищ, формують у людей позитивні естетичні почуття і прагнення, моральні норми.

Достеменно відомо, що еволюційний розвиток характерний для всіх сторін життя людини й для одягу також. Останнім часом панівною є цікавість до всього національного і народного, не виняток вбрання, зокрема – сукні.

Але, досить складно зупинитись на якомусь одному різновиді національного одягу й елементів його.

Загалом знайомство з життям, побутом культурою українського народу, зокрема буковинців, сприяє розширенню кругозору громадянина, зробити особистий внесок в справу розвитку усіх куточків української землі.

Теоретико-естетичний аналіз є важливим компонентом методики вивчення традиційного народного костюма як твору декоративно-прикладного мистецтва. Останній передбачає вивчення образного змісту костюма, характеру його стильового вирішення та системи композиційних засобів (художньо-образний рівень). Особливий інтерес викликає теоретико-естетичний аналіз ансамблів українського народного вбрання кінця XIX – початку XX ст. у контексті розвитку вітчизняної художньої освіти, теорії та практики сучасного дизайн-проектування.

Найбільш помітними були відмінності у костюмі, що побутував на Лівобережжі та Правобережжі, Слобожанщині та Поділлі. Останнє стосується також традиційного одягу населення Подністров'я, Карпат, Полісся та Півдня України. Регіональною специфікою були позначені передусім матеріали для одягу; конструктивні, технологічні й декоративні прийоми його створення; способи виробництва окремих деталей: головних уборів, взуття, прикрас; колорит, техніка та мотиви орнаментики, які майже до кінця XIX ст. зберігали давні локальні особливості, а також способи носіння й об'єднання всіх елементів одягу в повний, завершений комплекс вбрання.

Важливим моментом тут є що через набір певних ознак: силует, крій, деталі, колористику та декоративно-художні елементи оздоблення одяг вказував на регіональну чи вузько-територіальну приналежність носія. Дорожнеча комплексу святкового одягу робила його засобом демонстрації майнового стану власника. Це виявлялося через кількість вбрання, якість та вартість матеріалів, з яких виконаний одяг, якість та ціну головних уборів, взуття та прикрас. Одяг багатших людей мав здебільшого такий же крій, що й вбрання бідняків. Втім,

приналежність до різних соціальних станів у одязі часто проявлялась саме в крої, кольоровій гамі та декорі.

Естетичність одягу в традиційному суспільстві є одним із засобів репрезентації людини в соціумі. Естетичні норми й правила носіння вбрання залежали від віку, сімейного стану, уявлень про межі дозволеного. Формування ідеї прекрасного у свідомості наших предків народжувалось у виробничо-практичній діяльності, тому поняття краси в народній естетиці органічно поєднане з працелюбством.

В даному дослідженні, автор розглядає буковинський стрій, як результат і практичної, і духовної діяльності народу. Він охоплює сферу знань, художні вподобання, естетичні погляди, обрядові аспекти, етнічні особливості, що стало поштовхом до аналізу народного мистецтва загалом.

Особливі магічні властивості надавалися народній сорочці. Вона виступала обов'язковим елементом убрання в багатьох обрядах, а за її різноманітністю локальних варіантів крою, орнаментикою і колористикою вишивки можна було визначити регіональність, обрядність та соціальний статус: «У наших хазяйок та по сто сорочок, а у мене одна та й та біла щодня» — з народної мудрості.

Варто наголосити, що сорочка буковинців визначалась своєрідністю, в якій зберігалось багато архаїчних рис. Розглядаючи основні типи східнослов'янських сорочок, слід зазначити, що у жителів буковинського краю широке побутування мали сорочки тунікоподібного крою – «хлопнянки», із цільно кроєним рукавом та вставними плечиками – «морщанки», і сорочки на кокетці. Найдавніші жіночі сорочки були зі збірками біля коміра та на низі рукава. Особливістю багатьох сорочок, як і жіночого одягу взагалі були прикраси. Багатство орнаменталії залежало від призначення сорочок (святкові більше прикрашались), від віку жінки (сорочки дівчат та молодих жінок були більш прикрашеними), від соціальної приналежності, і, що особливо цінувалось – від працьовитості та майстерності (рис. 1).

Рис.1. а) Буковинський стрій. Сорочка середини XX ст. Кожух кінця XIX - початку XX століття; б) дитяча сорочка Буковини XIX століття; в) Традиційна Буковинська сорочка Вижницький району, Чернівецька обл.).

Варто виділити, що естетична функція костюма віддзеркалювала певний спосіб усвідомлення життя, навколишньої природи, духовної та культурної спадщини. З виникненням родових спільнот виникає етнічна функція одягу, яка, своєю чергою, формує специфічні регіональні та локальні ознаки костюма: відмінність у конструкції, декоруванні, орнаментально-декоративній організації, наявності аксесуар тощо.

Слід підкреслити, що статеві-вікова функція вбрання пов'язана не тільки з фізіологією людського організму, а й характером діяльності та становищем у суспільстві. Прагнення до спрощення одягу привело до нового рішення в конструюванні сукні. Одним словом, мода увесь час удосконалюється, шукає нові стилі й напрями, пропонує різноманітні моделі одягу. У наш час мода - це джерело інформації про нові віяння, а також своєрідна перевірка смаку, сучасності й рівня духовності. Відтак, завжди треба уміти знайти золоту середину, а не впасти в крайності, стрімголов наслідуючи усі модні тенденції або, навпаки, повністю ігноруючи їх (рис. 2).

Рис.2 а). Варіативне ескізування одягу (зразки декору) 2021 р.

Висновки. Отже, сама територія Буковини стала прототипом викладеного матеріалу, переконує нас в тому, що сила і велич держави в її культурі. Буковинська культура виступає багатим джерелом для розуміння різноманітних сторін матеріального та духовного життя

народу, як у минулому, так і в сьогоденні. Глибоке та всебічне ознайомлення із традиційною культурою, її детальний і цілісний аналіз, дозволяють нам зрозуміти сучасні суспільно-культурні явища, де формують у людей позитивні естетичні почуття і прагнення, моральної норми.

Основні моменти роботи показані в численних показах робіт студентів, де, я виступаю, як керівником в ескізних розробках, так і при виконанні в матеріалі, на кафедрі декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Список використаних джерел:

1. Бердник, Т. О. (2000). *Основи художнього проектування одягу і ескізної графіки*. Ростов – на – Дону: Фенікс.
2. Білан, М. С., Стельмащук, Г. Г. (2000). *Український стрій*. Л.: Фенікс.
3. Борецька, М. М. (2000). *Моделі одягу*. Львів : Світ.
4. Ботушанський, В.М., Білечкова, С.В. Доброжанський, О.В. (2009). *Чернівці: історія і сучасність: ювілейне видання до 600 – річчя першої писемної згадки про місто*. Чернівці: Зелена Буковина.
5. Вовк, Хв. (1995). *Студії з української етнографії та антропології*. Київ: Мистецтво.
6. Гарас, Г. (2008). *Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса*. Львів: «Мс».
7. Грибанич, І. (1995). «Гей гудзики, ременики ...» (Народний одяг гуцулів). *Зелені Карпати*, 1-2, 124-133.
8. Гургула, І. (1966). Художні тканини. *Народне мистецтво західних областей України*, 34-42.
9. Гургула, І. (1969). Художні тканини. *Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва*, 63-66.
10. Гусейнов, Г. М., Єрмилова, В. В. (2003). *Композиція костюма*. М.: Академія.
11. Дмитренко М. (1997). *Вишивка/Словник символів*. Київ.
12. Захарчук-Чугай, Р.В. (1988). *Українська народна вишивка. Західні області УРСР*. Київ: Видавництво: «Наукова думка».
13. Кара-Васильєва, Т. В., Заволокіна, А. О. (1996). *Українська народна вишивка*. Київ: Либідь.

14. Кожолянко, Г.К. (1989). *Матеріальна культура населення Північної Буковини в кінці XVIII на початку XX ст.* Київ.
15. Кожолянко, Я. (1994). *Буковинський традиційний одяг.* Чернівці: [б.в.] ; Саскатун: Т-во «Буковина».
16. Кольбенгаєр, Е. (1912). *Взори вишивок домашнього промислу на Буковині. Зібрав, нарисував і обробив інженер Еріх Кольбенгаєр в період з 1902 по 1912 рік.* Відень. <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/18015-vzori-vishivok-domashnogo-promislu-na-bukovini-zibrav-narisuvav-i-obrobiv-inzhinyer-erih-kolbengayer-v-period-z-1902-po-1912/>
17. Марусик, Н. (2011). *Буковинське вишиття і ткацтво. Знаки-символи.* Київ-Чернівці.

УДК 316.347: 303.094.4(477)

ЛЕМКІВЩИНА, ЯК ОДНА ІЗ НАЙВАГОМІШИХ ГІЛОК У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОСТІ

Курик М.Ф.

*Лаборант кафедри декоративно-прикладного мистецтва факультету архітектури,
будівництва та декоративно-прикладного мистецтва Чернівецького національний
університет імені Юрі Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Анотація: у тезі коротко описується культурна спадщина Лемківського народу, а саме: де вони проживали, звідки походить їхня назва та їхні особливості в культурній спадщині. За допомогою тези, планується привернути увагу до проблематики становлення лемківської культури, оскільки будь-яка культура має мати своє продовження та відродження.

Ключові слова: Лемки, Лемківщина, кривулька, лем

Вступ. Лемки, чи - найзахідніші українці, як вони себе називають. Лемківщина розташована в Карпатах між річками Сяном і Дунайцем (у межах сучасної Польщі) та на північний захід від річки Уж (у Закарпатті) до річки Попрад у Словаччині. Значна кількість українців населяла ці території, які з 1918 р. ввійшли до складу інших країн (Павлюк, 2020).

Завжди було так, що епохи минали, а народи й далі існували та творили власну історію. З Лемківщиною сталося інакше: лемки проминули, після них залишилися лише сліди, та унікальна культура, яка на жаль залишилася без ґрунту.

У 1920—1930-х рр. польський уряд, проводячи на *Лемківщині* політику полонізації, намагався ліквідувати українське шкільництво, забороняв українські періодичні видання, закрив майже всі читальні «Просвіти», ув'язнював або виселяв національно свідомих українців. На противагу польській політиці в краю, у Львові була створена «лемківська комісія», яка займалася веденням культурно-освітньої роботи серед населення *Лемківщини*

«Чому?» — запитаєте ви.

Огляд літератури. Лемки – етнографічна група українського народу, які проживали на території трьох країн: України, Словаччини та Польщі. За культурою, традиціями, побутом цей народ близький до карпатських горян – бойків і гуцулів. Назва лемків походить від часто використовуваного ними в розмові слова «лем», що значить «тільки» (лише), а територію, де вони проживали називають Лемківщина, або Лемковина. Останнім часом ця загальновідома гіпотеза переглядається на тій підставі, що частина лемківського населення Закарпаття називала себе «лемаки». Висувається ідея антропонімічного походження цього терміна (М. Худаш) – від особистого імені Лемко, утвореного з давнослов'янського антропономічного кореня «лем». Деякі дослідники пов'язували походження лемків з білими хорватами, більшість яких у VI-VII ст. переселилася з Карпатського регіону на Балканський півострів (Наулко, Артюх, Горленко та ін., 1993).

Після зайняття *Лемківщини* радянськими військами в 1945 р. польські бойовики Армії Крайової вбили ряд лідерів українського національного руху, а у деяких районах знищили цілі села. Внаслідок укладення радянсько-польського договору 1945 та договору про польсько-радянський кордон (від 16.08.1945) територія північної *Лемківщини* була остаточно передана Польщі.

В наслідок чого, від 1947 років, під назвою операції «Вісла» - примусово депортували лемків із земель Межиріччя, Попраду і Ослави у західні воєводства – практично перестала існувати етнічна територія цієї важливої гілки українського етносу. Це був потужний острівець українства, в якому тогочасна влада Чехословаччини та Польщі вбачала загрозу, бо були не лише носіями самобутньої культури, невід'ємної частини української ідентичності, а що важливо: підтримували ОУН та УПА. (Наулко, Артюх, Горленко та ін., 1993).

Отож, якщо у 1939 р. на території *Лемківщини* проживало 160 тис. українців, то внаслідок переселенських акцій 1946—1947 рр. *Лемківщина* залишилася без корінних жителів (рис.1). Чи не кожен із нас чув неймовірні та зворушливі лемківські пісні, де оспівується їхня

культура: те, як вони жили, боролися та любили... Майже усі ми знаємо, що таке лемківська криза та кривулька (на шиї у дівчини) (Марусик, 2017).

Рис.1 Лемківська кривулька. (Прикраса на шиї) (Марусик, 2017).

Дотепер, лемки розпорошилися та живуть по всьому світу, лєвова частка їх в Україні. Нащадки давніх лемків на щастя і досі зберігають пам'ять про своє коріння. Про лемківський співанковий світ хочу окремо сказати. Лемки витворили неймовірно багату пісенну культуру.

Годі уявити цю безліч лемківських обрядових пісень, колядок, щедрівок, обжинкових, купалових, рекрутських і зв'язаних з еміграцією за Океан, або над Тису на жнива... Лемківські пісні наповнені оповідками не тільки про життя лемка від колиски до могили, але й про все минуле.

Рис. 2. Лемкині, поч. XX ст. (Павлюк, 2020).

Улюблена пісня лемків-переселенців (Українського походження) 1951 р.

Ой в чужині тяжко жити,

*Так як камінь підоймати,
Камінь здойму, відпочину,
А в чужині марно згину....* (Селівачов, 2006-2007).

Дискусія. Досліджуючи та вивчаючи Лемківську культуру виникає багато протиріч, одне із них це походження Лемківської культури, йдеться про те, що не всі вони вважають себе українським етносом. Наприклад, в сусідній країні Словаччині їх вже давно визнали окремою національністю. В Словаччині вони (Лемки) популяризують свої традиції, культуру тощо. У них є свої традиційні «зірки», найяскравіші з яких – фольклорний ансамбль «Hrdza» і співак Стефан Стець. (Hrdza [@HRDZA], 2018, December 6).

Висновки. Отже, виглядає це все дивним, що у нас на Україні таку красиву та багатогранну культуру не популяризують, якщо не сказати більше – замовчують...

Список використаних джерел:

1. Марусик, Н. (2017). *Стародавні буковинські вироби з бісеру = Ancient beaded artwork from Bukovina*. Київ : Народні джерела.
2. Наулко, В.І., Артюх, Л.Ф., Горленко, В.Ф. та ін. (1993). *Культура і побут населення України*. Київ: Либідь, 1993.
3. Павлюк, С. (2020). *Етнографічні групи українців Карпат. Гуцули*. Харків: Фоліо. ISBN 978-966-03-9331-8
4. Селівачов, М. (2006-2007). До проблематики Українського народного мистецтва перед ХІХ ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 15, 392-399. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/390Selivachov.pdf>
5. Hrdza [@HRDZA]. (2018, December 6). *Hrdza - Štefan / Stephen / Штефан*. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=ZALtzTmPz-E>

УДК: 7:33]:378-025.12

ХОРОВИЙ ТВОРЧИЙ ПРОЄКТ: МІЖ БІЗНЕСОМ І МИСТЕЦТВОМ

Бьокштайнер Т. А.

магістр музичного мистецтва,

хоровий диригент, студентка Університету технологій та прикладних наук Верхньої

Австрії (Кампус Вельс).

Анотація: В сучасних умовах розвитку аматорського хорового мистецтва стає актуальним впровадження диференціації концертної діяльності колективів. Інноваційна форма концерту як хорового творчого проєкту є провідним методом формування культурно-економічного середовища. Арт-колаборації як феномен арт-ф'южн це можливість народження унікальної торгової пропозиції. Музичний *storytelling*, збагачений інтерактивними технологіями, може стати основою багаторівневого успіху хорового колективу та суспільства вцілому.

Ключові слова: *творчий проєкт, арт-колаборації, інтерактивні технології, культурно-економічне середовище, музичний storytelling.*

Вступ. Хоровий ландшафт Австрії відрізняється різноманітністю та вражає значною кількістю аматорських колективів. Тільки в Верхній Австрії зареєстровано понад 1000 самодіяльних хорів (Бьокштайнер, 2018). Всі вони складають плоску ієрархічну систему культурно-економічного середовища, особливостями якої є вільний ринок високий рівень конкуренції та автономне функціонування (Клапгама, n.d.).

Цільовою групою цих колективів є самі співаки хорів, потребами яких є:

- творча самореалізація особистості;
- активна організація дозвілля;
- прибуток хорового колективу для забезпечення його подальшого існування.

Отже, в цих умовах перед хоровим колективом постає питання не тільки як позиціювати себе як творчу одиницю, але і як покращити свої ресурси: від збагачення матеріальної бази хору, до залучення більш кваліфікованих та зацікавлених кадрів.

Одним із креативних типів конкурентної поведінки є диференціація продукту, тобто процес удосконалення свого товару, надання йому відмітної характеристики, яка робить цей продукт більш привабливим для потенційної цільової групи та якісно чи організаційно відрізняє його від товару конкурентів. В хоровому мистецтві таким «продуктом» є концерт чи концертний виступ.

Багаторічний досвід та практичне випробовування продемонстрували, що проведення концерту як «хорового творчого проєкту», позитивно впливає на професійний розвиток колективу та культурний прогрес суспільства вцілому.

Інноваційність такого методу полягає в тому, що концерт має сприйматися вже не як статична вокальна «презентація збірки пісень», а як розгорнута драматургія, що має ідеологічну концепцію, використовує вплив міжпредметних зв'язків, новітні медіа-технології, інтерактивність з публікою та несе виховну та культурно-просвітницьку місію.

Результати дослідження. Творчий проєкт це поєднання двох складових – мистецтва та бізнесу. В основі мистецької ідейної концепції лежить метод музичного *storytelling* у, який повинен не тільки інформувати слухача, але, головне, зворушувати, надихати, дивувати.

Обравши основну тему, ми також обираємо форму її «розкриття», «проведення»: чи буде це постановка суттєвих філософських запитань, чи наше уявлення, роздуми про те, чи інше явище, чи документальне повідомлення про ту, чи іншу подію, особистість... – вибір текстів являється основою драматургії творчого проєкту, що допомагає розкриттю образів, пошуку відповіді на поставлені питання та є провідником у світ музичного мистецтва. Таким чином, ми підготовлюємо слухача до свідомого сприйняття музичного матеріалу, який є вагомим емоційним компонентом проєкту.

Складання музичного матеріалу в одну програму будується за принципом закономірностей формоутворення, який, в свою чергу, підпорядковуються драматургічному розвитку (Halsey & Roloff, 2011).

Доречно зазначити про суттєву роль архетипів образів, лейтмотивів як структурної складової розвитку форми, особливу роль кульмінацій (часткових та головної; ліричної та драматичної); формування програми за принципом контрасту, чи тематичними епізодами...

Допоміжною метою використання медіа-технологій є створення особливої атмосфери для удосконалення сприйняття слухачами сценічного дійства. Завдяки застосуванню світлових-, звукових- ефектів фото-, відео- матеріалів, можна повноцінно розкрити тему творчого проєкту.

Говорячи про міжпредметні зв'язки в умовах хорового творчого проєкту, ми маємо на увазі не тільки підключення різних видів мистецтв, таких як театр, танець, живопис, література та інші, але й процес створення ефективних креативних партнерств у сфері бізнесу. Такі арт-колаборації можуть стати основою успішного співробітництва між хором колективом та підприємствами, розширюючи їх цільову аудиторію та утворюючи новий культурний простір (Дерев'яненко, 2021). У творчому проєкті бізнес-партнери виступають не як пасивні спонсори, а вже як активні його учасники (Тітенков, 2019).

Через феномен арт-фьюжн відбувається вагомий вклад в культурно-економічне життя місцевої спільноти та народження унікальної торгової пропозиції.

Впровадження інтерактивних технологій в хорвий творчий проєкт є важливою виховною функцією у формуванні музичної культури слухачів, стимулюванні їх інтересів та смаків, збагачення художньо-естетичного досвіду та створення атмосфери співробітництва (Черкасов). Практика доводить, що цілеспрямована організація інтерактивної діяльності слухачів в хоровому творчому проєкті є також основою соціалізації та гуманізації міжособистісних відносин громади.

В процесі створення та реалізації хорового творчого проєкту, потрібно регулювати два види комунікації: внутрішню та зовнішню. Головним посередником та регулювальником цього процесу є постать диригента. Встановлення відкритого комунікативного середовища в хоровому колективі може плідно впливати на пошук і розвиток ідеї та ресурсів. Вміння делегувати організаційні питання, мотивувати та довіряти учасникам хорового проєкту є одною з найважливіх компетенцій диригента-керівника.

Виявлення можливостей творчої та бізнес колаборацій та використання цінностей їх ресурсів в творчому проєкті є суттєвою ознакою сучасного менеджера. Крім професійної музичної підготовки, диригент сьогодення має бути високоосвіченою людиною в багатьох галузях та мати здібності «будувати міжособові стосунки» і формувати професійний networking.

Хоровий творчий проєкт це командне творіння, де активно залучені всі учасники процесу, для створення унікального, якісно нового творчого продукту.

Виходячи з аналізу потреб цільової групи аматорського хорового колективу, ми з переконаністю можемо підтвердити, що результатом хорового творчого проєкту є багаторівневий успіх.

У творчому секторі це:

- досягнення цілей самореалізації творчого потенціалу окремого індивіда;
- удосконалення професійної майстерності колективу;
- збільшення ресурсів хору (наприклад, нові співаки, новий репертуар, нові інструменти);
- активна співпраця з професійними митцями та обмін досвідом;
- занотований сценарій та концепція хорового творчого проєкту як готова форма концерту можуть використовувати інші хори для реалізації і таким чином існувати далі.

В економічному секторі це:

- стабільне позиціонування серед конкурентів;

- формування свого сегмента ринку, своєї аудиторії, своєї ціни;
- розширення цільової групи;
- створення бізнес колаборацій;
- підвищення прибутку.

Висновки. Отже, вищеописані твердження, безумовно, створюють суцільне коло взаємодії суспільства, економіки та мистецтва, що впливає на укорінення духовних традицій, стабілізацію економіки та формування успішного сьогодення країни та надійного майбутнього нації.

Список використаних джерел:

1. Бьокштайнер, Т.А., & Костенко, Л.В. (2018). Специфіка організації самодіяльних хорів у сучасній Австрії. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя* (Вип. 1, с. 154–161). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
2. Дерев'яненко, В. (15 грудня 2021). Природа колаборації та механізми її побудови. *Executives. Журнал для управлінців. Проект CEO CLUB UKRAINE*. <https://www.management.com.ua/notes/pryroda-kolaboratsii.html>
3. Клапгама, Р. (ред.). (n.d.). Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України. https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_2677_1.pdf/fdf09040-c287-9b41-fb80-f1d8620ab725?version=1.0&t=1539667508445
4. Тітенков, Є. (2019). Інтеграційні процеси екологічного мистецтва та сучасних технологій. *Щорічний науковий журнал ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ*, (15 (2)), 74-77.
5. Черкасов, В. Ф. (2012). Інтерактивні музично-педагогічні технології (сприймання музики). *Наукові записки*, 102, 98–108.
6. Halsey, S., & Roloff, W. (2011). *Schott Master Class Chorleitung: vom Konzept zum Konzert*. Schott.

Chapter 5. PHILOLOGICAL SCIENCES.
Część 5. NAUKI FILOLOGICZNE

УДК 811.111(73):42:[808.51:32

**ВИКОРИСТАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ
«АГРЕСІЯ» Г.КЛІНТОН**

Ліннікова В.О.

Асистент кафедри англійської мови

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Анотація: У роботі авторка аналізує стилістичні засоби вираження агресії. А саме, розглядаються стилістичні засоби вираження вербальної агресії у передвиборчих політичних дебатах 2016 року між кандидатами у президенти США – Д. Трампом та Г. Клінтон. Для дослідження використано перший, другий та третій передвиборчі політичні дебати. Г. Клінтон вдається до використання стилістичних засобів на розширення основної моделі речення таких як перелічення, повтор, тавтологія та зменшення початкової моделі речення – *apocіonez*.

Ключові слова: *агресія; стилістичні засоби вираження агресії; політичні дебати*

Вступ. Агресія є однією з найважливіших складових політичної промови. У тлумачних словниках англійської мови слово “агресія” визначається як “насильницькі або ворожі почуття, поведінка чи ставлення” (*Aggression noun - definition, pictures, pronunciation and usage notes | oxford advanced learner's dictionary at oxfordlearnersdictionaries.com*). Якщо розглядати мовленнєву агресію в рамках політичного спілкування, слід зазначити, що тут домінуюча агресія спрямована на конкретну політичну фігуру, яка не представлена в ситуації спілкування (Uvehammer, 2004).

Агресія є одним із ключових елементів політичного дискурсу, це свідчить про те, що політичні дебати можуть слугувати матеріалом для аналізу вербальної агресії. Вербальна

агресія – це використання мовних засобів для вираження неприязні, ворожості, манери мови, що ображають чиюсь самооцінку та гідність (Barratt & Slaughter, 1998, с.285-302). Актуальність дослідження обумовлюється відсутністю інформації про стилістичні засоби вираження агресії, особливо під час політичних дебатів. Матеріалом дослідження є перший, другий та третій передвиборчі політичні дебати між Д. Трампом та Г. Клінтон.

Метою дослідження є якісний та кількісний стилістичний аналіз засобів вираження агресії у політичних дебатах застосованих Г. Клінтон. Основна увага приділяється стилістичним прийомам, що ґрунтуються на скороченні, розширенні початкової моделі речення, перенесенні значення приклади яких наведені нижче в таблиці 1.

Результати дослідження. Стилiстичнi засоби заснованi на зменшеннi початкової моделi речення.

CLINTON: ... it just shows you're not up to doing the job. And let's -- you know, let's be clear about what he is saying and what that means. He is denigrating -- he's talking down our democracy. And I, for one, am appalled that somebody who is the nominee of one of our two major parties would take that kind of position (Staff, 2016).

Цей уривок показує, що Гіллари використовує апосіопезу, оскільки вона не хоче звучати агресивно. Вона зупиняється на собі і дозволяє аудиторії робити власні висновки, створюючи певний тип драматичний стан. Вона представляє себе як лідера, який піклується про демократію в країні, а Дональд – той, хто притиснятиме права американців.

Синтаксичні засоби на основі розширення початкової моделі речення включають перелічення, повтор та тавтологію.

CLINTON: Well, I think you've seen another example of bait-and- switch here. For 40 years, everyone running for president has released their tax returns. You can go and see nearly, I think, 39, 40 years of our tax returns, but everyone has done it. We know the IRS has made clear there is no prohibition on releasing it when you're under audit. So you've got to ask yourself, why won't he release his tax returns? And I think there may be a couple of reasons. First, maybe he's not as rich as he says he is. Second, maybe he's not as charitable as he claims to be. Third, we don't know all of his business dealings, but we have been told through investigative reporting that he owes about \$650 million to Wall Street and foreign banks (Blake, 2016).

Перелічення, використане в цьому прикладі, справляє враження на американців. Г. Клінтон ставить під сумнів фінансову стабільність Д.Трампа, його здатність бути членом у благодійних проєктах, а головне, вона підозрює незаконні дії в його бізнесі.

CLINTON: Donald has said he's in favor of defunding Planned Parenthood. He even supported shutting the government down to defund Planned Parenthood. I will defend Planned Parenthood. I will defend Roe v. Wade, and I will defend women's rights to make their own health care decisions (Staff, 2016).

Використовуючи епіфору, Гіллари чітко встановлює межі між її політикою та Дональда. Вона показує, що під час президентства Дональда жінки будуть обмежені у своїх правах. Вона, як жінка-політик, зробить усе, щоб інші політики не брали участь у голосуванні за антифеміністські закони. Вона використовує паралельні конструкції, щоб звучати більш еморатично.

CLINTON: And I think it's time you take a stand...

TRUMP: She has no idea whether it's Russia, China, or anybody else.

CLINTON: I am not quoting myself.

TRUMP: She has no idea.

CLINTON: I am quoting 17... (Staff, 2016).

Повтор, що використовується тут, розкриває реальний стан справ. Г. Клінтон намагається переконати публіку, що вона права і що вона має докази своїх слів. Дональд намагається критикувати Гіллари за надання невірної інформації. Коли він визнає, що Гіллари переконує виборців у цій інформації, він намагається звинуватити її у некомпетентності.

CLINTON: And actually — well, that was very interesting. First of all, China is illegally dumping steel in the United States and Donald Trump is buying it to build his buildings, putting steelworkers and American steel plants out of business (*Full transcript: Second 2016 presidential debate*).

Відповідаючи на звинувачення Трампа в неефективності міжнародної торгівлі, Гіллари використовує тавтологію. Вона демонструє себе як політичного діяча, який завжди відстоював права американського робітничого класу, і Дональда як такого, який підтримує нелегальний бізнес і зменшує можливість американців знайти роботу.

Таблиця 1

Стилістичні засоби вираження агресії у використанні Г. Клінтон у передвиборчих дебатах

Апосіопеза	1
Перелічення	1
Повтор	1

Епіфора	1
Тавтологія	1
Всього	5

Джерело: власна розробка автора

Як можна побачити з таблиці 1, Г. Клінтон використовує стилістичні засоби вираження агресії 5 разів для того, щоб протиставити себе опоненту.

Висновки. Наведені вище у роботі приклади демонструють, що Г. Клінтон вдається до використання повторів (20%), перелічення (20%), апосіопези (20%), тавтології (20%) та епіфори (20%) лише один раз.

Список використаних джерел:

1. *Aggression noun - definition, pictures, pronunciation and usage notes* (n.d.). Oxfordlearnersdictionaries.com. Retrieved December 16, 2022, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/aggression?q=aggression>
2. Barratt, E. S., & Slaughter, L. (1998). Defining, measuring, and predicting impulsive aggression: a heuristic model. *Behavioral Sciences & the Law*, 16(3), 285–302. [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1099-0798\(199822\)16:3<285::aid-bsl308>3.0.co;2-4](https://doi.org/10.1002/(sici)1099-0798(199822)16:3<285::aid-bsl308>3.0.co;2-4)
3. Blake, A. (2016). *The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated*. Washingtonpost.com. Retrieved December 16, 2022, from <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/26/the-first-trump-clinton-presidential-debate-transcript-annotated/>
4. Full transcript: Second 2016 presidential debate. (n.d.). POLITICO. Retrieved December 16, 2022, from <https://www.politico.com/story/2016/10/2016-presidential-debate-transcript-229519>
5. Staff, F. (2016). *Read the full transcript of the third presidential debate between Donald Trump and Hillary Clinton*. (2016, October 20). Fortune. <https://fortune.com/2016/10/19/presidential-debate-third-transcript/>
6. Uvehammer, M., Michal, H., Moskow, A., & Kelley, K. (2004). *The impact of linguistic strategies in political debate A linguistic discourse analysis of the first Bush and Kerry Presidential debate, 2004*. Diva-portal.org. Retrieved December 16, 2022, from <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:216059/FULLTEXT01.pdf>

УДК 811.161.2'373.7:398.4

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНЕ КОДУВАННЯ ДЕМОНОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Вільчинська Т.П.

*доктор філологічних наук, професор кафедри загального
мовознавства і слов'янських мов*

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Анотація: Стаття присвячена аналізу демонологічного коду культури в українській фразеології. Встановлено, що його ядро складає здебільшого експліцитно закодована у фразеологізмах української мови інформація про чорта як уособлення всієї нечистої сили. Доведено, що у фразеології української мови, як і в народній свідомості, збереження демонології спричинене, з одного боку, язичницькою світоглядною концепцією і довготривалим періодом двовір'я, а з іншого – впровадженням християнства, внаслідок чого уявлення про духів продовжили своє існування в узагальненому образі нечистої сили – чорті.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, код культури, етнолінгвістичне кодування, демонологія, чорт.

Для сучасного українського мовознавства в останні десятиліття характерне посилене вивчення взаємозалежного зв'язку між мовою, культурою й етносом. Культурні особливості бачення й інтерпретації світу носіями мови найповніше відображають фразеологізми як знаки мови і культури, що й зумовило активізацію різноаспектних досліджень одиниць фразеологічного рівня.

Теоретичне підґрунтя сучасних студій, присвячених вивченню проблеми реалізації культурної інформації у фразеологічних одиницях, закладено у працях Є. Бартмінського, І. Гнатюк, В. Жайворонка, М. Жуйкової, Л. Савченко, О. Селіванової, В. і Д. Ужченків та ін. У наукових розвідках вказаних учених розроблено й апробовано методіку етнолінгвістичного й лінгвокультурологічного аналізів ФО, досліджено фразеологічний матеріал різних слов'янських мов з акцентом на репрезентацію в ньому національно-культурних особливостей народу.

Одним із джерел культурної інтерпретації дійсності та її відображення в мові є міфологічні, у тому числі й демонологічні, уявлення народу. Демонологія як складник духовної культури спершу була предметом етнографічних і народознавчих розвідок (праці В. Гнатюка, І. Нечуя-Левицького, І. Огієнка, І. Франка), а згодом лінгвістичних (наукові студії Т. Вільчинської, А. Ковтун, М. Скаб, Н. Слухай, Н. Тяпкіної, Н. Хобзей). Водночас реалізація демонологічного коду культури в українській фразеології ще потребує свого дослідження.

Актуальність запропонованої теми якраз і зумовлена її спрямованістю на вивчення кодів культури, а саме на виявлення етнокультурної специфіки фразеологічних одиниць із демонологічним компонентом.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей реалізації демонологічного коду культури у фразеології української мови.

Вивчення фразеології в етнолінгвістичному й лінгвокультурологічному аспектах спричинило поширення терміносполуки «код культури», яку закономірно визначають у відношенні до основного поняття семіотики – коду і до семіотичної системи – культури. В українському мовознавстві код культури тлумачать як «мережу членування, категоризації, оцінок інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду людини, зумовлену культурою певного етносу й репрезентовану в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти» (Селіванова, 2006, с. 43). Іншими словами, це система знаків, яка в різний спосіб кодує ціннісний для лінгвоспільноти зміст. Зауважимо, що концепція кодів культури, розвинена вченими на фразеологічному матеріалі, характеризується не лише різноманітністю підходів до їх визначення, а й різними класифікаціями.

Щодо демонологічних уявлень, то їх, на думку українських науковців, здебільшого репрезентують або міфологічний код культури (Чибор, 2016) або духовний (Селіванова, 2004). Водночас констатуємо, що дослідники майже не використовують термінопоняття «демонологічний код». Так, О. Снитко, описуючи фразеологічний матеріал, у межах духовного коду культури розглядає опозицію Бог – чорт (Снитко, 2008), а Л. Савченко в межах духовного на ментальному зрізі виокремлює демонологічно-антропоморфний етнокод, який, за її словами, корелює з уявленнями про демонічних істот (Савченко, 2013). У фразеології він «співвідноситься з образною основою первинного словосполучення фразеологічної одиниці, сформованої під впливом міфологічного мислення в системі духовної культури етносу» (Савченко, 2013, с. 83).

Тож цілком умотивованим вважаємо виділення як окремого демонологічного коду культури, під яким розуміємо сукупність первісних світоглядних уявлень етносу про нечисту

силу, що корелюють з образною основою стійкого словосполучення і виявляються в семантиці та компонентах ФО.

Аналіз фразеологічних одиниць, дібраних із фразеологічних словників (Словник фразеологізмів української мови, 2008; Фразеологічний словник української мови: у 2 кн., 1993), засвідчив, що, як і в народній етносвідомості, так і у фразеології української мови, збереження демонології спричинене, з одного боку, язичницькою світоглядною концепцією і довготривалим періодом двовір'я, а з іншого – впровадженням християнства, внаслідок чого уявлення про духів продовжили своє існування в узагальненому образі нечистої сили – образі чорта. Цим значною мірою пояснюємо характерну для української фразеології взаємозамінність компонентів на позначення демоносили – чорт / біс / дідько / сатана та ін. (*до чорта в зуби, до біса в зуби, до дідька в зуби*).

Водночас проаналізований матеріал дає змогу стверджувати, що в українській етнокультурі міфологічні уявлення продовжують розвиватися, внаслідок чого фразеологічний склад мови поповнюється новими одиницями, а результатом деміфологізації є зміни в семантиці досліджених одиниць (пор.: *крутити як чорт дорогою* – «про хитрого чоловіка», на відміну від первинного «про спричинення вихору з курявою діями чорта»).

Засвідчено, що репрезентація демонологічних уявлень українців у фразеології частіше здійснюється експліцитно через компоненти ФО (*хитрий як чорт з хвостом*), рідше – імпліцитно, коли наявна тільки вказівка на міфологічне підґрунтя виникнення ФО у внутрішній формі (*сивина в голову – біс у ребро* – «про зрадливого чоловіка»).

Дослідження показало, що демонологічний код культури формують насамперед уявлення про демонологічних істот, виникнення яких первинно зумовлене анімістичним сприйняттям дійсності.

Разом із тим для фразеології української мови, мотивованої демонологічним кодом культури, властивий також антропоцентризм. Встановлено, що більшість розглянутих ФО кодує здобутки людського пізнання, а саме: характерні зовнішні ознаки демонологічних істот, тобто те, що можна пізнати органами чуття (*смердіти чортом, верещить як дідько, гарячий як чорт*), та явища позамовної дійсності, пов'язані з потенційною небезпекою, загрозою для людини, що йшла від чорта (*чорт би тебе побрав, нехай тебе дідько візьме*).

З'ясовано, що у фразеології української мови здебільшого відображено місце локалізації нечистої сили (*як чорт на болоті, як чорт у сухій груші*), особливості зовнішнього вигляду (*лисий чорт, кривий як дідько*), внутрішні ознаки (*бреше як сім чортів, зависний як біс*) та шкідницьку діяльність чорта щодо людини (*чорти б його кинули, отак чорт п'яних бере*).

Встановлено, що для об'єктивованого у фразеології мовно-культурного образу чорта притаманні зооморфні та антропоморфні ознаки. Наявність зооморфних ознак вказує на відмінність чорта від людини та про його належність до іншого світу (*у чорта на рогах, піймати чорта за хвоста*). Антропоморфні ознаки чорта уподібнюють його до людини, але демонструють його невідповідність суспільним нормам (*злий як сто чортів, ледачий як чорт*). Виявлені фразеологічні порівняння із чортом позначають велику міру вияву певної ознаки, ідентичність особливостей людини і чорта, метафорично закодовану у ФО через родинний (кровний) зв'язок із нечистим. Крім того, життя чорта змодельовано аналогічно до життя людини: народження, одруження, проживання у сім'ї, виховання дітей (*живуть наче чорт з чортицею, чортове зілля, сатанове насіння*), що підтверджує тезу про антропоцентричність фразеології.

Елементи уявлень про чорта, зумовлені християнським віровченням, виявляються в зіставленні Бога і чорта як уособлення доброї і злої сили (*Бог дав, а чорт забрав; Бог – тобі, а чорт – собі*), зміні місця локалізації чорта з природного простору на пекло (*хоч до біса у пекло; на злих чорти у пеклі воду возять*), кодуванні уявлень про згубну дію на чорта предметів релігійного культу (*боїться як чорт хреста і кадила, ладану*), діяльності чорта, спрямованій на заволодіння душею грішника (*орудує ними, як чортяка грішними душами; вхопив як чорт добру душу*) тощо. Через репрезентовані у ФО уявлення про чорта, зумовлені зміною світоглядної концепції, у них реалізовано опозицію добро – зло.

Загалом проведені спостереження дають змогу стверджувати, що первісний міфологічний світогляд українців із деякими нашарованими елементами християнського віровчення широко презентований в українській фразеології.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні української фразеології у функціональному аспекті (на матеріалі художніх творів, інтернет-ресурсів тощо), а також у вивченні фразеології різних мов, що дасть змогу виявити спільне і відмінне в кодуванні етнокультурної інформації.

Список використаних джерел:

1. Білоноженко, В., Винник, В., Гнатюк, І..... (Ред.). (1993). *Фразеологічний словник української мови: у 2 кн.* Київ: Наукова думка.
2. Білоноженко, В., Гнатюк, І., Дятчук, В. ... (Ред.). (2008). *Словник фразеологізмів української мови.* Київ: Наукова думка.

3. Савченко, Л.В. (2013). *Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти*. Сімферополь: Доля.
4. Селіванова, О.О. (2004). *Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти)*. Київ; Черкаси: Брама.
5. Селіванова, О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
6. Снитко, О.С. (2008). *Коди культури у мовній об'єктивації дійсності*. *Studia Linguistica*: зб. наук. праць. Київ. Київський університет.
7. Чибор, І. (2016). *Слов'янська міфологія в українській фразеології*. Київ: видавець Олег Філюк.

УДК: 811.161.2'366

БЕЗОСОБОВІ ФОРМИ НА –НО, –ТО В УКРАЇНСЬКОМУ

Омельченко А. Г.

аспірантка кафедри української мови

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Анотація: Дієслова з семантикою безособовості є ланкою у структурі однієї з головних частин мови — дієслова. У роботі окреслено особливості вживання безособових дієслівних форм на -но, -то в українському поетичному мовленні. Систематизовано науковий досвід у вивченні таких форм. Проаналізовано їхню семантико-прагматичну й художню функції в поетичному тексті. У роботі розглянуто формально-граматичний і семантичний аспекти безособових речень, головний член яких виражений предикативною формою на –но, –то, словотворчі особливості зазначених предикативних форм. Дослідження є спробою узагальнити погляди сучасних науковців на проблему визначення художнього навантаження безособових дієслівних форм на –но, –то у віршованих текстах і виявити закономірності їхнього вживання.

Ключові слова: дієслово, дієслівні безособові форми на –но, –то, семантика безособовості, поетичне мовлення, художня функція.

Вступ. Кожна мова має власні традиції та норми побудови словосполук і речень. Подібно до того, як мова кожної людини має індивідуальні риси — з багатою чи бідною лексикою, з уподобаними словами й зворотами, з простою чи складною будовою речення, так і мова цілого народу має свої виразні, тільки їй притаманні властивості, що позначаються не лише певними правилами сполучення звуків у слова й слів у речення, а вбирають у себе низку понять (Вихованець, Городенська, 2004; Городенська, 2002).

Результати дослідження. У центрі вислову завжди дія, а не предмет, тому логічний наголос у фразі найчастіше падає на присудок, а не на підмет. Енергетика українського тексту зосереджена в безпосередній дії, вираженій дієсловом (Загнітко, 2011). Тому так важливо розглянути художньо-прагматичні особливості односкладних безособових речень, предикат яких представлений формами на -но, -то.

Антоненко-Давидович (1991) зазначив, що однією з синтаксичних особливостей української мови, яка відрізняє її від близьких і далеких мов, є широке вживання дієслівних форм на -но, -то в ролі присудкового слова

У безособових реченнях, головний член яких виражений незмінною предикативною формою на -но, -то, повідомляється про дію здебільшого в її результаті, а не в процесі (Загнітко, 1996, 163).

Безособові форми дієслів на -но, -то поширені в текстах творів українських поетів. Зокрема, можемо віднайти їх у творчості П. Тичини, Є. Плужника, І. Малковича, Ю. Свідзінського, К. Дарагана, Ю. Буряка, П. Мовчана та ін.

У мові української поезії одним із найпоширеніших засобів творення образів природи, як і загалом образності, є метафора. У поетичному тексті метафора демонструє індивідуально-авторське бачення об'єкта, передає неповторність зображуваного предмета чи явища, водночас виявляє специфіку національного світосприймання й мовомислення, зв'язок з літературною традицією. Завдяки метафорі образи набувають глибини, багатовимірності і багатозначності, стають більш емоційно насаженими та експресивними.

Теоретик літератури Києво-Могилянської академії М. Довгалевський визначав функції метафори як: 1) найменування деяких предметів, які не мають власної назви, 2) підсилення значення сказаного, 3) засобу для досягнення естетичного враження (Довгалевський, 1973).

Аналізовані форми дієслів на -но, -то досить часто творяться від переносних метафоричних значень дієслова, і саме цей факт привертає найбільшу дослідницьку увагу, бо поезія мертва без креативних переносних значень, що породжують художні образи. Як відомо, метафора виконує декілька різних функцій, залежно від яких вона може розглядатись як

стилістичний прийом, як спосіб образного вираження змісту, як спосіб пізнання та номінації нових понять та як спосіб мислення. Читач поетичних творів зазвичай легко домислює значення безособових дієслівних форм у поезії, сприймаючи образний ряд усього тексту вірша як цілісне утворення, оскільки в основі метафори лежить когнітивно прозора процедура перенесення значень за паралельністю схожих дій чи функцій особи – неособи, істоти – неістоти тощо.

Наприклад, І. Малкович ототожнює особу з побутовою річчю, що відповідно позначається на ототожненні їхніх дій: *Мене просіяно крізь сито* (І. Малкович: 246).

І. Багрянний надає значення рідини почуттям з усіма її фізичними властивостями, серед яких властивість литися, що й лягло в основу метафоризації дієслова: *Нехай тих мук наливо вщерть,*
Боротись! (І. Багрянний).

П. Мовчан змішує властивості різних явищ природи і наділяє їх властивостями простих побутових предметів:
Розпуцено на волокно заткану в луки синю річку; і розплелась у небі знов від літака срібляста стрічка (П. Мовчан).

І. Саковець також почуття наділяє властивостями побутових речей, що виявляється в переносному значенні дієслова *порвано* стосовно абстрактного явища: *Без упину шукати початок там, де порвано, де – кінець.* (І. Саковець).

Метафори подібного типу широко використовуються українськими поетами, що демонструє значний рівень їхньої здатності до асоціативного мислення й креативності.

Метафоризм вживання безособових дієслів характеризується синтезом інтелектуалізму й емоційності. У поетичних текстах митців вони сприяють реалізації авторських інтенцій і водночас зберігають зв'язок з традицією та виявляють ознаки того чи того індивідуального художнього стилю.

Список використаних джерел:

1. Антоненко-Давидович, Б. (1991). *Як ми говоримо*. Київ: «Либідь».
2. Вихованець, І. Р., Городенська К. Г. (2004). *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови (Академ. граматики української мови*. Київ: Унів. вид-цтво “Пульсари”.
3. Городенська, К. Г. (2002). *Проблема односкладності-двоскладності в контексті історичного й дериваційного синтаксису*. Київ: Пульсари.

4. Грищенко, А. П. (2000). Безособове речення. *Українська мова. Енциклопедія: довідкове видання*. Київ: «Українська енциклопедія», 43–44.
5. Довгалецький, М. (1973). *Поетика (Сад поетичний)*. Київ: «Мистецтво».
6. Загнітко, А. П. (2011). *Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис*. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 992.

УДК 378.147.61:811.111

ВПЛИВ АСЕРТИВНОСТІ НА ДОСЯГНЕННЯ МАКСИМАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Ніколаєва А. А.

старший викладач кафедри англійської мови

Державного університету телекомунікацій м. Київ, Україна

nikolaeva.anjelika@gmail.com

Анотація: У роботі досліджено вплив асертивності на досягнення максимальної успішності під час вивчення іноземної мови у студентів немовних спеціальностей. Автором наведено визначення означеної дефініції; окреслено її безпосередній вплив на успішність у вивченні іноземної мови. Дослідницею розглянуто одну з навичок, що становлять компетенцію міжособистісного спілкування, - а саме навичку асертивної мовної поведінки. Окреслено важливість та можливі способи розвитку навички асертивності у процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: асертивність, іноземна мова, асертивна особистість, студенти немовних спеціальностей.

Вступ. Достеменно відомо, що однією із заporук успіху в сучасному світі є знання іноземних мов, адже спілкування іноземними мовами та обробка значних обсягів інформації набуває повсюдного значення. Для успішного опанування іноземної мови необхідні певні риси особистості. Щоб співіснувати з іншими державами, захищати кордони, розвиватись та зберігати мову, традиції, культуру, країнам необхідно урегулювати конфлікти, знаходити компроміси, майстерно вести переговори, поглиблювати міжнародне співробітництво та у

самій державі, цьому слугує дипломатія. Від того, як людина володіє цим мистецтвом пильнуючи свій власний простір, в яких ситуаціях їй було важко відстоювати права, де погоджується, або реагує агресивно залежить її успішність. Отже, що таке асертивність і як це допоможе вчити іноземну мову?

Результати дослідження. «Асертивність - це здатність людини впевнено та з гідністю відстоювати свої права (Eskin, 2003). Асертивною називають пряму, відкриту поведінку, яка не має на меті завдати шкоди іншим людям». Асертивність є компонентом соціальної компетентності (Malheiros, 2022). Асертивну поведінку відносять до здатності висловлювати свої власні права, а також позитивні та негативні почуття, відхиляти небажані прохання, просити інших про допомогу, давати людям можливість ефективно впоратися із соціальною тривожністю, а також адаптації у соціальному житті загалом (Ogunyemi, & Olagbaju, 2020).

Асертивність можливо охарактеризувати як впевненість (психологічну характеристику), а також прямоту та ясність (її лінгвістичний вираз) у відстоюванні своїх прав чи просування своїх ідей (Hernández López, 2016).

Дефініція асертивності багатопланова, у ній виділяють когнітивний, соціальний психологічний, поведінковий, зокрема лінгвістичний та культурологічний аспекти.

Асертивність - це наполегливість, самодисципліна, ініціативність. Здатність відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини (Sapitri, Chasanah, Putri, & Paulima, 2019).

Відтак, поняття асертивності - є предметом вивчення значної кількості дослідників комунікацій, які відзначають різні аспекти та компоненти цього поняття в залежності від поставлених цілей та завдань. Під час викладання англійської мови в університеті проводились спостереження за рівнем асертивності студентів та їх успішністю у вивченні англійської мови. Студентам пропонувався комплекс вправ на підвищення рівня асертивності (рис. 1).

Іншими словами, асертивність сприяє розвитку впевненості та незалежності особистості. Студенти немовних спеціальностей, які систематично працювали над підвищенням рівня асертивності продемонстрували кращий результат в опануванні іноземною мовою.

Чому ж тепер вивчення мови дається простіше?

Щонайперше: здобувач вищої освіти спокійно ставиться до своїх помилок і працює над їх виправленням, замість того, щоб соромитись і звинувачувати себе; не сприймає конструктивну критику вороже, а бере на озброєння; визнає, що можете чогось не знати і не

почувається від цього неповноцінним; неодмінно уточнює незрозумілі моменти і не соромиться, якщо не зрозумів чогось з першого разу.

Рис. 1 . Особливості асертивної особистості

Джерело: власна розробка автора

Оскільки асертив за своєю природою, дозволяє здобувачу освіти ефективно виражати факти і сприяє навіюванню впевненості у щирості висловлювання. Тобто, через те, що мова структурує та керує взаємодією, на заняттях іноземної мови є доречним через навчання прийомам асертивної вербальної взаємодії та відповідно розвиток асертивних навичок (Supheert, Cascio, & Jan, 2022).

Необхідно відзначити, що мовне вираження асертивності – це не просто відповідність та переклад асертивних виразів з однієї мови на іншу, це мовне втілення асертивної поведінки мовної особистості, тобто особистості в контексті її діяльності з урахуванням культури, освіти та компонентів комунікативної ситуації (особистих якостей, властивих індивіду; його соціальної ролі; концептів, пов’язаних з діяльністю; видів та контексту професійної діяльності; інтенцій комунікантів; фонових знань; фізичних параметрів, тобто місця та часу). Тому таким суттєвим є організація взаємодії в межах асертивної поведінки та контекст подання мовного матеріалу.

Автором здійснена апробація навчання навичкам асертивності, використані різні види діяльності та вправи. Позаяк завдання які були використані для усвідомлення

здобувачами освіти навичок та їх розвитку за допомогою системи описуваних вправ, застосування навички асертивності у спілкуванні іноземною мовою, співвідношення мовних засобів іноземною (англійською) мовою з прийомами асертивної поведінки та освітніми технологіями, що сприяють закріпленню останніх. Навчання передбачало оволодіння певними прийомами та відповідним вербальним взаємодією, ознайомлення з міжкультурними відмінностями, рольові ігри та симуляції реальних ситуацій ділового та професійного спілкування. Отже, практика навчання та опитування в кінці серії занять із навчання навичок асертивності, інтегрованих в дисципліну «Іноземна мова», продемонстрували, що було досягнуто було підвищення мотивації студентів до вивчення досліджуваної дисципліни через інтерес до самопізнання, підвищення рівня мовної і міжкультурної компетенції, а саме асертивної взаємодії.

Список використаних джерел :

1. Eskin, M. (2003). Self-reported assertiveness in Swedish and Turkish adolescents: A cross-cultural comparison. *Scandinavian Journal of psychology*, 44(1), 7–12.
2. Hernández López, M. D. L. O. (2016). Disagreement and degrees of assertiveness in service encounters: Purchase vs problem-solving interactions. *International Journal of Society, Culture & Language*, 4(2), 87-104.
3. Ogunyemi, K. O., & Olagbaju, O. O. (2020). Effects of assertive and aggressive communication styles on students' self-esteem and achievement in English Language. *Cross-Cultural Communication*, 16(1), 96-101.
4. Sapitri, P. A., Chasanah, A., Putri, A. A., & Paulima, J. (2019). Exploring Brown and Levinson's Politeness Strategies: An Explanation on the Nature of the Politeness Phenomenon. *REiLA: Journal of Research and Innovation in Language*, 1(3), 111-117.
5. Supheert, R., Cascio, G., & Jan, D. (2022). *The Riches of Intercultural Communication: Volume 1: Interactive, Contrastive, and Cultural Representational Approaches*. Brill.
6. Malheiros, O. (2022). Virtual Reality and Augmented Reality as Promoters of Better Health Literacy: Analysing Assertiveness, Clear Language, and Positivity. In *Handbook of Research on Assertiveness, Clarity, and Positivity in Health Literacy* (pp. 294–315). IGI Global.

УДК 373.5:821.111(73)

ЛЕКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОМАНІ ГЕНРІ ДЖЕЙМСА «THE PORTRAIT OF A LADY»

Калінюк О.О.,

доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови

Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Кашуба М.В.

доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови

Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Анотація: У роботі автори розглядають особливості персонажного діалогічного мовлення у романі Г. Джеймса “The Portrait of a Lady”. Діалогічне мовлення залежить від таких чинників як суспільна ситуація, тематика, ставлення співрозмовників один до одного. Особливістю діалогів у даному романі є те, що їх можливо віднести до «світської бесіди» - особливого типу соціального спілкування, при якому обговорення певної проблеми не вимагає її рішення. Виокремлено три основні теми «світської бесіди»: подорожі, мистецтво, виховання, визначено групи тематичної лексики. Проаналізовано основні прагматичні функції світського діалогу у тексті роману: знайомство, натяк, оцінка та комплімент; розглянуто гендерні особливості діалогів у романі. Про високе соціальне положення та освіту учасників «світської бесіди» свідчать слова літературного стилю, фрази іншою мовою, кліше та відсутність зниженої лексики. Серед стилістичних прийомів було відокремлено епітети, метафори, порівняння, повтори, тощо.

Ключові слова: «світська бесіда», діалогічне мовлення, стилістичні прийоми.

Вступ. Діалог розуміється в лінгвістиці як діалогічний текст або як розмова, обмін висловлюваннями, мовлення. У цьому відбиваються два рівні діалогічності – формальний, який відповідає розумінню діалогу як тексту, і функціональний, який корелює з його розумінням як мовлення (Домрачева, Загнітко, 2001, с.10).

Результати дослідження. Діалог (грец. (Διάλογος — розмова, бесіда) — тип організації усного мовлення (поряд з монологом), який за своєю формою є розмовою двох або кількох (полілог) осіб. Характер, своєрідність діалогу залежить від таких чинників, як суспільна ситуація, тематика, ідеологічні позиції учасників розмови, їх ставлення один до одного, до інших, явно чи неявно присутніх при розмові. Тому кожна діалогічна репліка залежить від інших реплік, зумовлюється ними, а її зміст, «пластика» визначаються контекстом епізоду чи цілого твору, а не тільки наміром мовця (Кухаренко, 2002, с.125).

Персонажне мовлення у романі Г. Джеймса дуже особливе та специфічне – усі дійові особи належать до вищого суспільства і ми можемо охарактеризувати даний тип персонажного мовлення як світська бесіда.

«Світська бесіда» - це тип соціального спілкування або дискурсу, при якому обговорення певної проблеми не вимагає її вирішення, його ще називають «невеликою розмовою», яка не має певної логіки та є увічливою розмовою про незмістовні речі (Гальперин, 2010).

Дуже часто світську бесіду зараховують до розряду мовних жанрів, який незаслужено ігнорується більшість дослідників. Але факт його існування неможливо заперечувати.

Була розглянута тематика та прагматична направленість діалогічного персонажного мовлення у психологічному романі Генрі Джеймса «The Portrait of a Lady». Визначили три основні теми діалогів: подорожі, виховання дітей, мистецтво. Найбільш рекурентними виявились діалоги про подорожі, їх характеризує така тематична лексика: Italy, England, Florence, Liverpool, London, Rome, (happy\terrible) journey, train, train station, season (summer\winter), refreshment, companion, to move, to have a journey, etc. Прагматичною направленістю цих діалогів є: обговорення найближчих планів та цілей, повідомлення про них, або навпаки, оцінка та враження від подорожі або переїзду.

Діалоги персонажів про виховання дітей маркуються такою тематичною лексикою як daughter, father, mother, step-mother, child, (young) lady, convent, education, knowledge, school, to behave, to fit somebody for, to understand, to do something for somebody, etc. (James, 2006).

При цьому їх функціями є – обговорення майбутнього дитини, визначення її подальшого способу життя та прищеплення їй якостей гарного тону, таких як: увічливість, чемність, слухняність, повага, розуміння.

Третьою темою для обговорення є мистецтво; тематична лексика: art, masterpiece, picture, work, painting, gallery, Uffizi gallery, Correggio picture, piece of art, picturesquely, modern, to remember, to sympathize, etc. Для теми мистецтва була визначена така прагматична направленість, як встановлення статусу між персонажами, показ знань та усвідомленості в нових тенденціях сучасного мистецтва (James, 2006).

Автори визначають чотири основні функції світського діалогу у тексті роману: знайомство, натяк, оцінка та комплімент. Ці діалоги також характеризуються відповідною тематичною лексикою: glad, please, welcome, lovely, happy, charming, enchanting, to be delighted to, etc. (James, 2006).

Варто зазначити, що представники англійського вищого суспільства кінця XVIII століття – це люди дуже освічені та багатогранні, тому для них характерне знання декількох

мов, особливо французької. Діалоги у даному тексті містять фрази французькою мовою, які слугують зв'язкою для компонентів речення (*vous m'en demandez trop, pension, je vous salue, mesdames, à fond, ce n'est pas ma partie*).

Також, виокремлюються слова, які належать до літературного стилю, які часто вживаються у діалогах між представниками вищого суспільства, а саме: *to be delighted to, of your powers, in your judgment, etc.*

У тексті роману досліджуваного роману відсутнє використання зниженої лексики, жаргонізмів, сленгу, що також свідчить про рівень виховання та освіти вищого шару англійського суспільства ХІХ століття (Руденко, 2010).

Щодо гендерних особливостей світської бесіди, то ми можемо помітити суттєві відмінності у спілкуванні чоловіків та жінок. Розмова між жінками - це, зазвичай, обмін компліментами, та розмова про освіту, виховання. Що стосується чоловіків, то це розмежування позицій, встановлення контакту, знайомство та обговорення у вигляді суперечки (Бахтин, 1996).

Бесіда між чоловіком та жінкою, це переважно привітання, вітання та встановлення контакту.

Наступною частиною дослідження було виокремити стилістичні особливості даного тексту.

Світська бесіда характеризується великою кількістю стилістичних прийомів, а саме метафор, епітетів, іронії (притаманна англійцям), гіпербол, порівняння та антономазія у прізвищах персонажів Archer «*стрілець із луку*» та Goodwood «*гарне дерево*»; на стилістичному рівні ми виокремили використання повторів, звертань, речень різного типу, апосіопези (Кухаренко, 2002).

Висновки. Отже, що світська бесіда – це особливий тип діалогічного мовлення, який функціонує як засіб самоствердження і задоволення потреби публічного вираження своїх думок. Цей тип персонажного мовлення виконує багато функцій, допомагаючи встановити стосунки між друзями, колегами та новими знайомими.

Список використаних джерел:

1. Бахтин, М.М. (1996). *Проблема речевих жанров*. Москва: Русские словари.
2. Гальперин, И.Г. (2010). *Стилистика английского языка*. Москва: Либроком.
3. Домрачева, І. Р., Загнітко, А.П. (2001). *Основи мовленнєвої діяльності*. Донецьк:

Український культурологічний центр.

4. Коваль, Ю.І. (2007). *Поетичне мовлення. Поетичний стиль. Художній стиль. Художньо-белетристичний стиль. Словник*. Київ: Академія.
5. Кухаренко, В. А. (2002). *Інтерпретація англійського тексту*. Москва: Просвещение.
6. Руденко, Т. П. (2010). Особистість у художній творчості романтизму. Взаємозв'язок філософії і літератури. *Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Філософія. Психологія. Педагогіка*, (3), 65–69.
7. James, H. (2006). *The portrait of a lady*. Courier Corporation. Retrieved December 14, 2022, from <https://biblioteca.org.ar/libros/167499.pdf>

УДК 811.111

SPACE-TIME CONTINUUM OF MEDITATIVE PARABLES

Bublyk T.Ye.

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of the Department of English Philology

Ivan Franko National University of Lviv

Lviv, Ukraine

Abstract: the report is devoted to the analysis of space and time features of meditative parables. The space-time continuum of the researched works is marked by the absence of specific chronological-territorial features, which determines the universality of the meditative parable, creates its sounding without any special social or temporal reference. Meditative parables are characterized by the absence of descriptions of landscapes, interiors, portrait characteristics of heroes, etc. Anthony de Mello in his parables does not mention any characteristics of the heroes, does not describe their life or preferences. The images of these parables appear as subjects of moral-ethical choices, which encourage us to think about the meaning of life, spiritual values and eternal truth.

Key words: meditative parable, space, time, continuum.

When we speak about a meditative parable, first of all we mean didactic-allegorical works based on Eastern philosophy and those which were used by the followers of Buddha for many centuries in the process of meditation and instructions for meditation.

This study is devoted to the analysis of the space-time continuum of Anthony de Mello's meditative parables, which, in fact, constitute a synthesis of many cultures and their religions: Eastern (Buddhism, Zen Buddhism), Western (Christianity), and Middle Eastern culture (Sufism).

Accordingly, the main function of Anthony de Mello's meditative parables is to encourage philosophical reflection on the meaning of life, the eternal values of humanity, and the place of a person in the world in general. The author creates the background of the story, models an everyday situation, but with a deep philosophical and moralistic background, which the reader must decipher and understand.

All researchers unanimously agree that certain dominant (in other words, archetypical) features of this genre are characteristics of works that fit the definition of a parable. A parable story which is presented in a figurative plane through the juxtaposition of similar objects or phenomena is based on a comparison of symbolic content. The real situation is modeled not in a straight way, but in an allegorical plane, which receives a corresponding comparison in the imagination of a reader/listener.

In the parable, the events are not marked either chronologically or territorially, there is no specific attachment to historical names of the characters. It completely excludes descriptiveness, images of landscapes, interiors, etc. The characters of the parable are usually devoid of external features (their portrait characteristics are not given, elements of appearance are mentioned only if it is necessary for the verbalisation of the idea). There is no disclosure of their characters, no indication of their individual traits. The images of the parable (sometimes verbalized at the level of various objects, animals, natural or environmental phenomena) are presented as formed units regardless of external factors or circumstances, as subjects of moral and ethical choice.

The parable tells about reality in a generally transformed form, tends to develop problems of a worldview, philosophical and essential nature, and therefore its important features are universality of sounding, general social and temporal character (Веремчук, 2005). The universality of the meditative parable implies that the problems presented in it will be relevant for the reader regardless of the historical era in which s/he lives, since "the time of the parable is universal and without any special historical reference" (Prytuliak, 2004).

The fragmentary reference and specification of the social or historical period through the appeal to the relevant historical names is used by the author to universalize the truth and reveal the idea. The real historical ground serves as scenery against which the action unfolds and the author's concept is verbalized. "Due to the empathy the heroes feel towards some historic period, repentance and purification of the recipient occurs, which was and remains the main purpose of the parable" (Poliakova, 2005).

The parable *“Stand Up and Be Counted”* tells how M. Khrushchev was giving his famous speech debunking the cult of Stalin, someone from the hall asked where he was when millions of innocent people were dying. Instead, Khrushchev asked this person to stand up, it is clear that no one stood up.

Then Khrushchev said, “Well, whoever you are, you have your answer now. I was in exactly the same position then as you are now” (Mello de, 1992).

In a conversation with a friend about the work of the radio, Marconi, the inventor of this device, said, *“All my life I have been studying this matter but there is one thing I simply cannot understand about radio.”* *“Something you do not understand about radio!”* said the astonished friend. *“What is it?”* Said Marconi, *“Why does it work”* (Mello de, 2003)?

Socrates, who believed that an intelligent person should lead a modest life, was very fond of visiting the market and looking at various objects. When asked by a friend why he does this, the philosopher answered, *“I love to go there and discover how many things I am perfectly happy without”* (Mello de, 2003).

Once a young writer complained to Mark Twain that he was losing confidence in his ability to write and asked if he had never had that feeling before. As a result, he received the following answer, *“Once after I had been writing for nearly fifteen years, it suddenly struck me that I did not possess the slightest talent for it.”* *“What did you do then? Did you give up writing?”* *“How could I? By then I was already famous”* (Mello de, 2003).

The parable *“Liturgical Vestments”* refers to a specific historical period when the Russian Revolution took place. *October 1917: The Russian Revolution was born. Human history takes a new direction.* Every month, representatives of the church gathered and passionately discussed the color of the liturgical dress. So, the author summarizes. *Coming to grips with a revolution is more of a bother than organizing a liturgy. I'd rather say my prayers than get involved in neighborhood disputes* (Mello de, 1992).

That is, if in a traditional parable universality is ensured by the absence of reference to specific historical events or names, then in a meditative parable the appeal to the corresponding textual units creates a universal, over national or social sounding of the meditative parable, since everyone will be able to find a familiar meaning. Antony de Mello uses the reference of the period for the further emphasis that regardless of the historical era, political situation or form of government, the true values and priorities remain unchanged. Instead, humanity always creates conventions and rules (and in

relation to religion, as we can see, these conventions will always exist), which are considered life-determining.

References:

1. Veremchuk, Yu.V. (2005). *Piesa-prytcha. Heneza*. [Poetyka Parable play. Genesis. Poetics] (Ph.D. Thesis). Kyiv: NAS of Ukraine. L-ry Institute named after T.G. Shevchenko (In Ukrainian).
2. Prytuliak, V.H. (2004). *Chasovo-prostorovy kontynuum u romanakh Frantsa Kafky* [Time-space continuum in the novels of Franz Kafka] (Ph.D. Thesis). Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Literature named after T.G. Shevchenko. (In Ukrainian).
3. Poliakova, H.O. (2005). *Prytcha ta prytchevist v istorychnii prozi V. Shevchuka* [Parable and parable in the historical prose of V. Shevchuk]. Kherson. (In Ukrainian).
4. Mello de, A. (1992). *The Song of the Bird*. New York: Doubleday Religious Publishing Group.
5. Mello de, A. (2003). *The Prayer of the Frog*. Volume II. Anand: Gujarad Sanitya Prakash.

Chapter 6. HISTORICAL SCIENCES.
Część 6. NAUKI HISTORYCZNE

УДК 94(477):68

**РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ
ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Мурмила Н.І.,

аспірант кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук

Анотація. У статті розглянуто процес становлення підприємництва на території Правобережної України, розвиток цукроварної промисловості на території Київської, Волинської та Подільської губерній, а також проаналізовано тенденції щодо зростання кількості підприємств протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: буржуазія, підприємці, Правобережна Україна, харчова промисловість, капіталістичні відносини.

Вступ. Для вичерпної характеристики соціально-економічного розвитку суспільства у той чи інший період його історії, форм власності на засоби виробництва, організацію виробничого процесу та суспільного розподілу, масштаби й форми виробництва, необхідно враховувати різноманітні сторони господарського розвитку та вплив людського фактора в харчовій промисловості Правобережної України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Постановка проблеми. Розвиток капіталізму супроводжувався завершенням формування промислової буржуазії. Українська буржуазія поряд з російською, єврейською, польською та іноземною посідала чільне місце в багатьох галузях економіки краю. На 1897 р. в губерніях Наддніпрянської України нараховувалось близько 41 тис. українців, які жили з доходів від капіталів і нерухомого майна (Гуржій, 1968, с.22).

Роль людського фактора у харчовій промисловості Правобережної України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. недостатньо досліджена істориками. Всестороннє осмислення особливостей розвитку харчової промисловості України передбачає з'ясування впливу підприємців, робітників та міщан на розвиток даного виду промисловості.

Результати дослідження. Після ліквідації кріпосного права в російській імперії процес формування підприємницького класу прискорився та збагатився новими рисами. Утвердження

фабрично-заводської промисловості і механізованого транспорту в економіці призвело не лише до подальшого зростання нових соціальних сил, а й до серйозних якісних змін у її складі та ролі в громадському та економічному житті. Внаслідок промислового перевороту та завершення індустріалізації відбулося оформлення нових соціальних сил – підприємців та робітників (Лазанська, 1999, с.76).

Однією з визначних подій післяреформенної епохи стало розгортання промислового будівництва в Україні. В цей час зростав кількісно, розвивався і мужнів підприємницький клас суспільства, покликаний до життя всім ходом економічного розвитку. Перші поодинокі підприємці, які ще не були у повному розумінні капіталістами, почали з'являтися наприкінці XVIII – в першій половині XIX століть. Проте на цьому відтинку часу внаслідок панування кріпосницьких стосунків формування промислової буржуазії відбувалося надто повільно, а її представників можна було перелічити поіменно (Лазанська, 1996, с.65).

Наприкінці XIX – на початку XX ст. спостерігалися тенденції щодо зростання кількості підприємств, але більшість із них були дрібними, а провідну роль відігравали ті, що займалися переробкою сільськогосподарської продукції.

Територія Правобережної України (Київська, Волинська та Подільська губернії) була пов'язана з чорноморськими портами. Саме туди вивозили хліб і сплавляли ліс по Дністру і Дніпру. Київська губернія на середину XIX ст. була центром цукробурякового виробництва у Російській імперії. Саме тут концентрувалася найбільша кількість цукроварень, і саме тут швидко відбувався процес переходу від мануфактурної стадії виробництва цукру до фабрично-заводської. В 1846–1847 рр. у губернії діяло 49 цукроварень (з них 12 було парових і 37 вогневих). Особливо вирізнялися підприємства графа О. Бобринського, розташовані в м. Сміла Черкаського повіту. У виробництві цукру після Київщини друге місце займало Поділля. У 1848–1849 рр. тут налічувалося 36 цукроварень, де працювало майже 4 тис. осіб. Річне виробництво становило 103,3 тис. пудів. У 1860–1861 рр. у Подільській губернії діяло 32 цукроварні з річною продуктивністю. Поширенню виробництва цукру в південно-західних губерніях (Київська, Подільська і Волинська) сприяв значний розвиток капіталістичних відносин, відповідний клімат і ґрунт, висока густина населення, а також великі запаси лісу (Довжук, 2017, с.75-76).

Висновки. Отже, у другій половині XIX ст. відбувається активний процес формування підприємців. Завдяки низці ліберальних реформ в Російській імперії представники усіх суспільних верств отримали можливість займатися підприємницькою та торговою діяльністю. Доречно зауважити, що на Правобережній Україні серед промисловців домінували поляки та євреї, що негативно впливало на економічний розвиток краю.

Список використаних джерел:

1. Гуржій, І.О.(1968). *Україна в системі всеросійського ринку 60—х 90-х років XIX століття*. Київ: Наукова думка.
2. Довжук, І.В. (2017). Аграрний сектор Наддніпрянської України в середині XIX століття. *Проблеми історії України XIX-початку XX століть*, 26, 75-76.
3. Лазанська, Т.І. (1999). *Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.)*. Київ: Інститут історії НАН України.
4. Лазанська, Т.І. (1996). Соціальне походження промислової буржуазії України в XIX столітті. *Український історичний журнал*, 2, 65.

УДК [656.614.2:908(477.63-21)"1945/1955"]:070

DOI

**НАЛАГОДЖЕННЯ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ
НА КРИВОРІЖЖІ В РОКИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НА ШПАЛЬТАХ
МІСЦЕВОЇ ПЕРІОДИКИ**

Кошматий В.С.,

студент факультету географії, туризму та історії

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: У статті на основі опрацювання місцевих періодичних видань висвітлюється стан пасажирських перевезень на Криворіжжі в роки повоєнної відбудови. Увага приділена проблемам та недоліками, які були виявлені в роботі громадського транспорту та залізничного сполучення і способам їх подолання.

Ключові слова: Криворіжжя, Друга світова війна, повоєнна відбудова, пасажирські перевезення, місцева періодика.

Кривий Ріг – потужне промислове місто України, що відзначається своєю протяжністю, яка дорівнює з півночі на південь 126 км («Профіль міста Кривий Ріг», 2012, с. 8). Така

конфігурація пояснюється тим, що місто розбудовувалось вздовж залягання покладів залізної руди – надзвичайно довгої і вузької жили, й, по суті, сформувалось як об'єднання робітничих селищ, які виникали поряд з копальнями. Для такого великого населеного пункту, а його площа дорівнює 430 кв. км., важливим є питання пасажирського транспортного сполучення («Профіль міста Кривий Ріг», 2012, с. 8). Адже ритмічне функціонування гірничо-металургійного комплексу – провідної галузі Кривбасу – залежить від вчасної доставки працівників на свої робочі місця.

У 2010-х роках, до запровадження карантинних обмежень, лише міським електротранспортом щорічно перевозилось близько 70 млн. пасажирів, у тому числі 45 млн. – пільгової категорії (Кривий Ріг у цифрах і фактах, 2015, с. 10). У Кривому Розі, за даними станом на 2019 рік, використовується як автомобільний, так і електричний рухомий склад в системі громадського транспорту. Місто має 24 тролейбусних маршрути з 67 тролейбусами, 7 автобусних маршрутів з 23 одиницями техніки, 17 трамвайних ліній з 47 трамвайними вагонами і 4 маршрути швидкісного трамваю, якими курсують 38 вагонів («Звіти Криворізького міського голови та виконавчих органів міської ради про діяльність у 2019 році», 2019, с. 32).

Сучасна війна Росії проти України внесла свої негативні корективи у роботу міського транспорту, планові та аварійні відключення світла суттєво обмежили рух електротранспорту, що значно ускладнило пересування. У часи повномасштабної збройної агресії та майбутньої відбудови налагоджена транспортна інфраструктура є значущим аспектом життя всіх громадян, працюючих на благо країни. Ретроспектива з даної теми дозволить з'ясувати, які проблеми можуть виникнути в післявоєнний час у роботі громадського транспорту і знайти оптимальні варіанти їх вирішення.

Мета публікації – на основі опрацювання місцевої періодичної преси вивчити особливості налагодження пасажирських перевезень на території Криворіжжя у часи повоєнної відбудови.

Відповідно до мети сформульовано наступні завдання:

- з'ясувати особливості пасажирських перевезень в післявоєнний час;
- виділити недоліки в роботі громадського транспорту;
- охарактеризувати шляхи розв'язання проблем функціонування міського пасажирського транспорту.

На кінець Другої світової війни, залізничне сполучення зазнало чималих матеріальних втрат: знищені колії, вокзали та пошкоджені локомотиви й вагони, потребували особливих капіталовкладень задля свого відновлення, оскільки мали вагому роль в промисловому

сполученні та пасажирських перевезеннях і від їх роботи залежала швидкість післявоєнної відбудови.

У другій половині 1940-х років пасажир, який прибував на станцію Карнаватка (сьогодні в межах Кривого Рогу), поставав перед труднощами, що були наслідком байдужого ставлення керівників до своїх обов'язків. Купівля білета ставала справжнім викликом і була під силу лише фізично сильним людям, оскільки біля каси формувались неорганізовані натовпи, що робило неможливим придбання квитка на потрібний потяг. Незважаючи на те, що залізнична каса була споряджена довідковою дошкою, яка повинна інформувати людей стосовно наявності квитків на певний потяг, їх кількості та вартості, данні на ній заповнювались не систематично і не завжди зазначена інформація відповідала дійсності. Місця відпочинку для пасажирів не були обладнані необхідною кількістю стільців та лавок, через що, більшість клієнтів чекали потяг сидячи на підлозі, або лежачи один на одному в повній антисанітарії. Буфет мав обмежений асортимент, який реалізовувався за доволі великими цінами в порівнянні з базаром, що працював біля станції. Усі ці факти свідчать про недбале відношення керівництва до нагальних потреб пасажирів («Не дбають про пасажирів», 1946, с. 1).

Ситуація частково змінилась в наступному десятилітті. Завдяки плідній роботі працівників станції Долгінцево, в потягах №69/70 «П'ятихатки – Бердянськ», що курсував через Кривий Ріг, були створені комфортні умови для пасажирів. Співробітниками станцій Мудрьона і Червона приміщення вокзалів були належним чином підготовлені для роботи в зимових умовах. Разом з тим, залишалась невирішеною низка питань, серед них: відсутність місць для перебування та відпочинку пасажирів, нетактовні касири та неввічливі провідники Долгінцевської бригади, порушення графіків руху пасажирських поїздів, коли останні відправлялись пізніше запланованого часу («Поліпшили обслуговування пасажирів», с. 4). Покращення якості обслуговування містян, частково лягало на плечі працівників станції. Так, з власної ініціативи, касир і агент довідкового бюро вокзалу станції Долгінцево приймали замовлення залізничних квитків у пасажирів з опцією доставки додому («Поліпшили обслуговування пасажирів», с. 4).

В 1946 році, на свято 1 травня, по лінії «Місто – Соцмісто» почали курсувати 4 трамвайні поїзди («Пущено криворізький трамвай», 1946, с. 1). Все ж, робота місцевого трамвайного сполучення залишала бажати кращого. Криворіжці скаржились на неприпустиму поведінку диспетчерів і вагоновожатих. Проблема полягала в тому, що, останні, нехтуючи інтересами пасажирів, самовільно змінювали графік руху на користь своїх знайомих, в результаті чого трамвай часто простоював на зупинці 20-30 хвилин, а інколи й годину, в

очікуванні на важливих для диспетчера пасажирів. В цих умовах вагоновожаті пропонували іти пішки всім, хто був не згодний з довготривалими зупинками транспорту. Разом з тим і кондуктори не виконували свої прямі обов'язки, забуваючи оголошувати зупинки, та неввічливо ставились до пасажирів.

Зимом ситуація погіршувалась, адже не всі станції були готові до важких погодних умов. Так, за свідченнями дописувачів «Червоного гірника» станція №1 не мала в своєму розпорядженні печі, робота над дверима була не закінчена, саме приміщення не побілено. Трамвайні колії перебували в аварійному стані та потребували заміни більшості шпал (Леміш, 1946, с. 2).

Корегування також потребував розклад певних трамвайних маршрутів. Жителі, що відвідували місцевий театр, скаржились на те, що після закінчення спектаклю не мали змоги дістатись дому трамваєм, адже, останні вагони закінчували свою роботу раніше, ніж містяни покидали приміщення театру, що змушувало людей прямувати додому пішки від трамвайної зупинки (Денисик, 1955, с. 3).

В 1955 році було відкрито нове автобусне сполучення, по маршруту: «Кривий Ріг – ст. П'ятихатки» з зупинками: рудник імені 1 Травня і «Жовта Річка». Відправка автобусів відбувалась з шостої ранку до п'ятої вечора. Вартість проїзду коливалась від 7 карб. 65 коп. до 17 карб. 65 коп. Також налагоджено автобусне сполучення по маршруту: «Червоний шахтар – Долгінцево» через Змичку, педагогічний інститут, центральний ринок та 96 квартал («Криворізька автотранспортна контора», 1955, с. 4). На згаданому маршруті не досягались поставлені перед ним показники, внаслідок чого, шофер автобусу, в гонитві за планом, був змушений ігнорувати розклад руху, стояти на зупинках довше потрібного, тим самим, відстаючи від графіка, створював незручності для пасажирів (Макієнко, 1955, с. 2).

Через нестачу запчастин та гуми для транспорту, не всі наявні в автобусному парку машини виходили в рейс, лише половина перебувала в працездатному стані, така ж справа була і в таксопарку. Незручний розклад автобусів значно ускладнював поїздку на роботу. В «базарні» дні, такі як, середа, п'ятниця та субота, автобуси курсували маршрутом обминаючи всі зупинки, керуючись наказом згори про те, що пасажирів дуже багато, і всіх, так чи інакше, не вдасться перевезти. Ситуація, викликана недбальством управління, змушувала містян пересуватися на попутках. Вантажівки, машини підприємств та щасливі власники особистого авто, залюбки підбирали людей на узбіччях (Кириленко, 1955, с. 4).

Для великих металургійних підприємств, які мають в своєму розпорядженні значний штат співробітників, гостро постає питання вчасного переміщення працівників. Задля цього вводились окремі автобуси та спеціальні бортові машини для доставки шахтарів та заводчан

на роботу. Але траплялись випадки скасування таких перевезень. Наприклад, на скарги працівників шахти № 5, яких перестали возити на робоче місце, керівництво відповідало так: «добирайтесь на попутних автомашинах», посилаючись на близьке розміщення підприємства (Прокопенко, 1955, с. 3).

Отже, після звільнення Кривого Рогу з під гітлерівської окупації, владі вдалося виправити частину недоліків в роботі громадського та залізничного транспорту, що дещо покращило якість обслуговування громадян. Проте, загальний стан пасажирських перевезень був надзвичайно складним. Причинами тому стали: недбальство керівництва залізничних станцій, трамвайних бригад та автотранспортних парків, до своїх обов'язків, зневагою до інтересів пасажирів та своїх працівників. Також некваліфікований штат співробітників погіршував якість обслуговування пасажирів. Обмежені матеріальні ресурси впливали на технічний стан транспорту та прилеглої інфраструктури. Вирішення деяких проблем відбувалось за рахунок ініціативної та відповідальної частини персоналу транспортних підприємств, а небайдужі громадяни, які мали можливість користуватись особистим, або ж робочим, автомобілем, допомагали містянам в складному пересуванні великим повоєнним містом.

Список використаних джерел

1. Денисик, П. (1955, Липень 7). Театр і трамвай. *Червоний гірник*, с. 3.
2. *Звіти Криворізького міського голови та виконавчих органів міської ради про діяльність у 2019 році.* (2019). Кривий Ріг, с. 32.
3. Кириленко, О. (1955, Жовтня 23). Не достатньо тільки воза та кобили. *Червоний гірник*, с. 4.
4. *Кривий Ріг у цифрах і фактах.* (2015). Кривий Ріг, с. 10.
5. Криворізька автотранспортна контора «ДОАТ» відкрила автобусне сполучення. (1955, Липень 2). *Червоний гірник*, с. 4.
6. Леміш, П. (1946, Листопад 5). Коли забувають про пасажирів...: Про що говорять пасажири. До зими не готові. *Червоний гірник*, с. 2.
7. Макієнко, Д. (1955, Листопад 29). Пасажири вимагають. *Червоний гірник*, с. 2.
8. Не дбають про пасажирів. (1946, Червень 26). *Червоний гірник*, с. 1.
9. Поліпшили обслуговування пасажирів. (1955, Вересень 5). *Червоний гірник*, с. 4.
10. Прокопенко, Г. (1955, Липень 9). Добирайтесь на попутних... *Червоний гірник*, с. 3.
11. *Профіль міста Кривий Ріг: демографія, економіка, бюджет.* (2012). Кривий Ріг, с. 8.

12. Пущено криворізький трамвай. (1946, Травень 5). *Червоний гірник*, с. 1.

Chapter 7. POLITICAL SCIENCES. Część 7. NAUKI POLITYCZNE

УДК 340:[32+323.21](477)(043)

ВПЛИВ ВІЙНИ ТА ПОСИЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ НА ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ

Кухоцька Т.Г.,

аспірант кафедри політології та міжнародних відносин

Маріупольського державного університету, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4476-2915>

Анотація: Досліджується поняття політичних комунікацій, через призму впливу суспільних настроїв, та збільшення громадянської активності на які вплинули військова агресія Росії в Україні.

Ключові слова: політичні комунікації, російсько-українська війна, масові комунікації, засоби масової інформації, комунікація.

Значення політичних комунікацій протягом 2022 року набуло особливого значення. До останнього часу говорячи про політичні комунікації, ми оперували поняттями, які здавалося б були актуальними лише для тих, хто є активним учасником політичного життя. А пересічні громадяни в більшості своїй були лише об'єктами політичних комунікацій. Але після початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України, активними учасниками політико-комунікаційних процесів стали найрізноманітніші верстви населення.

Наприклад, родини захисників АзовСталі задля порятунку своїх рідних, не зважаючи на відсутність спеціальної освіти та знань у своїх діях користувалися саме політичними комунікаціями, щоб донести до керівників різноманітних держав необхідність звільнення своїх рідних. І таких прикладів надзвичайно багато.

Зараз такі поняття як «політика», «комунікації», «політичні комунікації» «масові комунікації» - продовжують набувати все більшого значення. Ці поняття добре відомі і та мають довгу історію. Наприклад, визначень поняття комунікація є сотні, проте усі вони говорять про одне це процес.

Комунікація (в етимології індоєвропейський корінь «*tei*» — мінятися, обмінюватися) — це тип взаємодії між людьми, що припускає інформаційний обмін (Денисюк, 2015).

Якщо комунікація це процес взаємодії між людьми, то політична комунікація це вже більш складний процес, який в результаті може змінювати політичні системи, відносини між людьми.

Політична комунікація змінює та впливає на політичну діяльність, і надає їй нового значення; виступає своєрідним соціальноінформаційним полем політики. Можна сказати, що вплив комунікації на політичне життя та культуру усього суспільства такий же великий, як і значення нервової системи для життя людини. Для функціонування політичної системи комунікація є одним з найбільш необхідних елементів. Її стан дозволяє говорити про рівень розвитку громадянського суспільства, демократичних інститутів тощо (Шлемкевич, 2020).

Сьогодні політична комунікація з розвитком інтернет ЗМІ розбудовою громадянського суспільства, підвищення громадської активності також стала важливим інструментом війни. Просування власних наративів, через засоби масової інформації, та маніпулювання з боку Росії тільки посилюється. Міністр освіти та інформаційної політики України Олександр Ткаченко в своїй колонці зазначає, що «За даними міністерства фінансів рф, з січня до березня 2022 року росія виділила на фінансування державних ЗМІ 17,4 млрд рублів (з них 11,9 млрд – під час бойових дій у березні). Це у 3,2 рази більше, ніж за аналогічний період минулого року. А до кінця року цифра може сягнути мільярда доларів США» (Ткаченко, 2022). І вже зараз ми розуміємо, що фінансування з боку Росії тільки збільшуватиметься, отож і сама боротьба посилюватиметься і набиратиме все більших і більших розмірів.

В Україні процеси політичної комунікації також зазнали величезних змін. Донедавна ефективно комунікувати було потрібно політикам та державним органам, і поняттям політична комунікація здебільшого оперували тільки вони. Про такого роду комунікацію говорили як про визначення, що в більшій мірі застосовується у сферах зовнішньої та внутрішньої політики. Головна мета комунікації полягала в тому, щоб максимально точно сформулювати власну позицію та донести до виборця чи електорату свою думку. Сьогодні ж перед необхідністю пояснити, що відбувається в твоєму житті та в твоїй країні постала перед великою кількістю громадян, представників громадського сектору і науковою спільнотою. Вже зараз в нас є велика кількість прикладів, коли через суспільний тиск, який чинили громадяни України на представників інших держав, через соціальні мережи, мітинги, публічні звернення, в окремих країнах ухвалювались рішення на користь України і в її інтересах.

Науковець Марина Остапенко пояснює з'язок політичної та масової комунікації. Політична комунікація пронизує усі рівні суспільно-політичного життя країни. Але

комунікація традиційно ототожнюється з великими масами, і відповідно, пов'язана з масовою комунікацією. Масова комунікація – систематичне розповсюдження спеціально підготовлених повідомлень із застосуванням технічних засобів тиражування інформації (радіо, телебачення, преса, відео-, звукозаписи тощо), які мають соціальне значення і використовуються з метою впливу на установки, поведінку, думки й оцінки людей (Остапенко, 2012).

Існує тісний зв'язок між політичної та масової комунікацією.

Тому вміння коректно, ефективно та своєчасно співпрацювати зі ЗМІ стало необхідне і громадськості. Через ЗМІ та соціальні мережі вони мають змогу ефективно та вчасно доносити до інших держав, партнерів, громадян інформацію, яка відповідає не лише дійсності, а й державним інтересам. Це стало можливим завдяки кільком чинникам:

1. Тематика – загарбницька війна Росії в Україні стала частиною повсякденного життя великої частини населення планети. В прямому ефірі відбуваються в житті те, що раніше могло бути лише фільмом чи комп'ютерною грою. І іноземні громадяни перебуваючи в своїх країнах в комфортних умовах спостерігають за війною, в реальному часі, співчуючи втратам та радіючи перемогам. Для багатьох з них це ніби величезне реаліті шоу, але з реальними смертями та людськими долями.
2. Технології – подивитися, що і як відбувається в Україні можна будь-якою мовою в будь-якій точці земної кулі. Сучасні соціальні мережі надали можливість перебувати в епіцентрі подій, а той же день бачити сльози мешканців звільненого Херсона, та співчувати мешканцям України, які після чергової ракетної атаки опинилися без електрики, води, тепла та зв'язку в багатомільйонних містах.
3. Зворотній зв'язок – громадськість і України і інших країн не лише спостерігає за подіями, а й є безпосередніми учасниками. Хтось бере участь у військових діях, хтось постійно допомагає волонтерам або сам є волонтером, хтось активно бере участь у мітингах та акціях. Інтерактивність та можливість долучитися до історичних подій незалежно від країни перебуває, сприяє ще більшому розширенню політичних комунікацій на різних і подекуди нових суб'єктів процесу.

Список використаних джерел:

1. Денисюк, С. Г. (2015). *Комунікологія: навчальний посібник*. Вінниця: ВНТУ.
2. Остапенко, М. (2012). *Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження*. Київ.
3. Ткаченко, О. (2022). Інформаційний Рамштайн – початок єдиного інформаційного фронту країн-союзників. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/09/30/7369845/>

4. Шлемкевич, Т. (2020). Функціональний потенціал комунікаційного компонента політичної культури в Україні. *European Political and LawDiscourse*.https://lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/09/dis_shlemkevych.pdf

Chapter 8. PUBLIC ADMINISTRATION.
Część 8 ADMINISTRACJA PUBLICZNA

УДК. 342.6.613.9.614.3

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ
НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ**

Кім А.А.,

*кандидат ветеринарних наук, головний спеціаліст Територіального органу
Держпродспоживслужби України, м. Київ, Україна. ORCID ID: 0000-0003-2161-6050*

Тімченко О.В.,

*кандидат ветеринарних наук, завідувачка бактеріологічного відділу Одеської регіональної
державної лабораторії Державної служби України з питань безпеки харчових
продуктів та захисту споживачів, м. Одеса, Україна.*

ORCID ID: 0000-0003-0735-5069

*Анотація: У тезах пропонується координація заходів державного нагляду та контролю
щодо безпеки харчових продуктів, що здійснюються за умов обставин непереборної сили
органами державної виконавчої влади.*

*Ключові слова: державний контроль, моніторингові дослідження, харчові продукти,
біологічна зброя.*

*Вступ. За настання обставин непереборної сили на території України, особливо
актуальним є контроль харчових продуктів і сировини, та непродовольчих товарів,
імпортованих та завезених на територію держави з метою гуманітарної підтримки населення,
які вимушено потрапили в зони окупації та прифронтові зони.*

Процедури гуманітарної допомоги є безумовно благородною місією, проте існує вірогідність втручання в процес внутрішніх та/або зовнішніх ворогів країни, біотерористів зі злочинними цілями.

Результати дослідження. Біологічна зброя - вид зброї масового ураження, що включає патогенні мікроорганізми, інфекційні нуклеїнові кислоти, пріони, природні та штучно створені токсини, заражені членистоногі та тварини, гербіциди, які поміщені в засоби доставки (спеціальні прилади) та/або є в складі готових харчових продуктів, сировини чи предметів вжитку, і призначені для ураження людей, сільськогосподарських тварин тощо.

На території України відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів і споживачами харчових продуктів регулює і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться з неї. Відповідно до Закону, будь який харчовий продукт повинен бути ідентифікований, маркований державною мовою та супроводжуватися документами, що підтверджують його якість та безпечність (Верховна рада України, 1997).

Правові та організаційні засади державного контролю, що здійснюється з метою перевірки дотримання операторами ринку законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також законодавства про побічні продукти тваринного походження під час ввезення (пересилання) таких побічних продуктів на митну територію України визначає Закон України № 2042 (Верховна рада України, 2017).

Наразі припинено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду (Верховна рада України, 2022) на період воєнного стану (Президент України, 2022). З урахуванням вищезазначеного позапланові заходи державного контролю, в тому числі і потужностей, що використовуються для зберігання гуманітарної допомоги не підлягають процедурі аудиту та інспектуванню зі здійсненням відборів зразків для моніторингових досліджень державним органом виконавчої влади. Вважаємо необхідним запровадити відбір зразків харчових продуктів з метою дослідження їх на наступні показники:

ПБА – патогенні біологічні агенти (пріони, віруси, бактерії, рикетсії, хламідії, мікоміцети, а також токсинні агенти). Бойові біологічні рецептури можуть містити один і більше ПБА, поєднані комбінації ПБА з хімічними або радіаційними агентами.

Бойове призначення і задачі потенційного використання біологічної зброї є наступними (рис. 1):

Стратегічні	дезорганізація і підриг економіки держави; з метою летального ураження громадян, ураження населення з метою підригу морального стану; викликання панічних настроїв, що призведуть до великого напливу хворих до лікарень і аптек; активної внутрішньої міграції жителів.
Тактичні	вплив на органи управління; враження місцевих жителів з метою ізолювання ураженої ділянки чи регіону через загрозливу епідеміологічну ситуацію та карантинування або обсервації населення
Оперативні	порушення функціональних обов'язків на рівні місцевого та регіонального самоврядування тощо.

Рис. 1. Бойове призначення і задачі потенційного використання біологічної зброї

Джерело: власна розробка авторів

Незважаючи на те, що за вимогами законів в умовах воєнного стану повноваження у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку частково перекладені на районні, обласні військові адміністрації, вважаємо за необхідне залучити до виконання завдань державні органи виконавчої влади з метою контролю питань безпечності продовольчих та непродовольчих продуктів на регулярній основі. У разі, коли харчові продукти становлять загрозу для здоров'я людини і її неможливо попередити або не можна усунути чи зменшити до прийняттого рівня шляхом здійснення звичайних заходів, застосувати визначений чинним законодавством спеціальний план дій (Верховна Рада України, 2021).

Висновки. Дані процедури є надзвичайно актуальними в умовах обставин непереборної сили з метою збереження життя та здоров'я громадян, гостей країни, а також сприянню уникненню можливих наслідків потенційних біотерористичних атак та інших загроз.

Першочерговими завданнями залишаються проведення гігієнічного моніторингу задля визначення ступеня забруднення довкілля, продовольчої сировини, харчових продуктів та води токсичними й радіоактивними елементами, безпечного стану промислових товарів.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України (1997). Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр>
2. Верховна Рада України (2017). Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин: Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text>
3. Верховна Рада України (2022). Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>
4. Президент України (2022). Про введення воєнного стану в Україні» Указ Президента України № 64, п. 1. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
5. Верховна Рада України (2021). Про затвердження плану дій за надзвичайних обставин, пов'язаних із харчовими продуктами та кормами: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2021 № 80. Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2021-%D0%BF#Text>

Chapter 9. ECONOMIC SCIENCES. Część 9. NAUKI EKONOMICZNE

УДК: 338

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГІСТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Піскова С.П.,

*викладач економічних дисциплін Черкаського державного бізнес-коледжу, м. Черкаси,
Україна*

Руденко А.Ю.,

*викладач економічних дисциплін Черкаського державного бізнес-коледжу, м.
Черкаси, Україна*

Анотація: розглянуто особливості та визначено основні проблеми української логістики у воєнний час.

Ключові слова: логістика, війна, порти, залізничне сполучення, автомобільні перевезення.

Для економіки України останні 2 роки виявились тяжкими. Тільки-но підприємства налагодили роботу після кризи, спричиненою пандемією на COVID-19, як 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала широкомасштабні військові дії на території України і на певний час українська економіка майже зупинилась. Підприємства зіткнулися з неготовністю та невмінням працювати під постійним тиском і небезпекою, коли більшість регіонів опинилися в окупації. За даними Київської школи економіки, станом на 1 вересня 2022 року зруйновано близько 412 великих промислових підприємств, 2909 торговельних точок (аптек, магазинів, складів та автозаправочних станцій) (Київська Школа Економіки спільно з Міністерством розвитку громад і територій, у співпраці з іншими органами державної влади, за координації Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій, 2022, вересень). Звичайно ці цифри є набагато більшими, оскільки неможливо точно порахувати збитки в окупованих регіонах України.

В умовах війни, багато підприємств перенесли свою діяльність у більш-менш спокійні регіони і заново почали налагоджувати підприємницьку діяльність. Як відомо всі підприємства залежать від логістичної складової, то в період широкомасштабної війни росії в Україні, виникли складнощі з вантажоперевезенням, які спонукали негайно трансформувати та оптимізувати бізнес-процеси. Україна є країною з багатьма логістичними артеріями, де 2/3 експорту товарів здійснюється здебільшого морським шляхом. А під час військового вторгнення саме портова інфраструктура майже припинила свою діяльність. Порти Маріуполя, Бердянська, Скадовська та Херсона окуповані. Порти Миколаєва під постійними обстрілами. Працюють лише порти в Одеському регіоні, зокрема це такі як: Рені, Ізмаїл, Усть-Дунаївський. В рамках Зернової угоди частково відновили свою роботу такі порти як: Південний, Одеса, Чорноморськ (Київська Школа Економіки спільно з Міністерством розвитку громад і територій, у співпраці з іншими органами державної влади, за координації Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій, 2022, вересень). А втім, нині логістику можна здійснювати лише залізничним та автомобільним транспортом. Але і ці два види інфраструктури зазнали значних руйнувань. Лише, за попередніми оцінками, в цілому, внаслідок бойових дій, руйнувань зазнали 25,0 тис. км доріг та 315 мостів і мостових переходів державного, місцевого або комунального значення. Що стосується залізничної інфраструктури то загальний обсяг пошкодженого залізничного полотна становить до 500 км; кількість пошкоджених залізничних вокзалів і станцій — 111, з яких пошкоджено або знищено на підконтрольній території більше 40 і решта на неконтрольованих територіях. Також, станом на 1 вересня, більше ніж 1000 км залізничних колій знаходяться на тимчасово окупованій (після 24.02) території (Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України, 2022 листопад, 27).

Враховуючи існуючі реалії українські компанії, змушені були переформатувати логістичні процеси. З перших днів війни, були сформовані нові логістичні ланцюги, які утворились внаслідок неможливості постачання в українські порти, тому весь товар «осів» у портах країн-сусідів. Найбільшого завантаження зазнали такі порти як: Констанца (Румунія), Гдиня (Польща), Гданськ (Польща) та Клайпеда (Литва). Разом з тим збільшився час доставки вантажів і навантаження на автомобільні міжнародні перевезення. У зв'язку з цим Уряд України спростив процедуру отримання ліцензії на міжнародні вантажні перевезення.

Наступним рішенням у переформатуванні українського логістичного ринку було перерозподіл значної частини вантажів із залученням залізничного транспорту. Це дійсно достатньо ефективне рішення, однак і воно супроводжується деякими проблемами, а саме:

- різна ширина колій в Україні та країнах заходу Європи, що викликало потребу у перевантаженні, що значно ускладнює процес;
- неспроможність залізничної інфраструктури обробляти значний обсяг вантажів з України у напрямку до європейських портів, у зв'язку з низькою пропускною спроможністю та малою кількістю сортувальних станцій;
- нестабільність цін на пальне. Ця проблема відчутно б'є по функціонуванню галузі, здорожуючи вартість доставки. На одному з етапів війни ракетні обстріли нафтобаз призвели до кризової ситуації, яка додатково загострилася унаслідок валютних коливань (Литюга & Морожик, 2022).

Отже, виділимо основні ключові фактори української логістики в умовах війни:

1. Чим ближче до прифронтових зон, тим вразливіша логістика із-за неможливості, або часткового обмеження доставки вантажів.
2. Значне коливання розмірів фрахтів, в залежності від регіону доставки.
3. Періодична і динамічна перебудова логістичних маршрутів, яка відбувається під впливом ситуації на фронті.
4. Більший попит на продукти тривалого зберігання, оскільки досить часто трапляються вимушені затримки в доставці.
5. Нестача водіїв, частина яких поповнила ряди ЗСУ.
6. Подорожчання затрат на експорт та зменшення цін на доставку імпорту.
7. Мінімальні запаси на складах, поява тренду на відмову від тривалого зберігання вантажів на складах.
8. Більш лояльні умови співпраці логістичних компаній та клієнтів, адже зараз більшість людей усвідомлює те, що може бути затримка у дорозі до доби, зумовлена об'єктивними причинами.
9. У зв'язку з міграцією українців закордон, зростає попит на доставку української продукції в різні куточки світу.
10. Нестача автотранспорту в прифронтових регіонах, оскільки іноземний транспорт не в'їжджає до України, а українського фізично не вистачає, аби у повній мірі покривати потреби логістичної галузі.
11. Депозит за обладнання у разі контейнерних перевезень, а оскільки вони здійснюються лише в портах інших країн, то для більшості наших українських компаній сума

від 5 до 25 тис. доларів є непід'ємною. Крім того це бюрократична та довга процедура – як для отримання, так і для повернення депозитних коштів.

12. Низька оперативність в роботі іноземних партнерів – експедиторів, логістів, контейнерних ліній, терміналів, митників та контролерів.

13. Ускладнення логістичних операцій, які спричинені численною кількістю блокувань, у зв'язку з чим терміни доставки стають більшими.

14. Переформатування складської логістики, оскільки близько 70 – 80% професійних складських площ було зосереджено в київській області.

15. Труднощі із закупівлею товарів.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що в умовах війни логістична діяльність має важливе значення і вона повинна підлаштовуватись під існуючі реалії і мати можливість та вміння швидко реагувати на будь-які зміни.

Список використаних джерел:

1. Київська Школа Економіки спільно з Міністерством розвитку громад і територій, у співпраці з іншими органами державної влади, за координації Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій (2022, вересень). Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення Київ.

https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf

2. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України (2022 листопад, 27). <https://mtu.gov.ua/>

3. Литюга, Ю. В., & Морозик, О. (2022). Логістика як ключовий фактор функціонування підприємства у військових умовах.

УДК 37:001.895:[005](075.8)

DOI

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ КЛАСИФІКАЦІЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ ДО НОВОГО НА ОСНОВІ ВИОКРЕМЛЕНИХ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ОЗНАК

Сас Н. М., доктор педагогічних наук, доцент,

запрошений міжнародний дослідник I категорії (доктор наук)

Анотація: у зв'язку з тим, що сприйнятливість до нового є важливим чинником наближення або гальмування рис майбутнього, автор робить спробу розробити класифікацію сприйнятливості до нового на основі виокремлених ознак. Перспективою є розробка відповідних характеристик.

Ключові слова: сприйнятливість до нового, класифікаційні ознаки, класифікація сприйнятливості до нового.

Вступ. Не викликає сумніву, що у сучасному мінливому світі саме сприйнятливість до нового (вроджена чи розвинена) дає можливість бути готовим до майбутнього, наближати його, а також, знаходити джерело для розвитку у складних життєвих професійних, бізнес ситуацій (які, здається, неможливо передбачити).

Результати дослідження. У нашому випадку, сприйняття нового - форма пізнання дійсності на основі сприймання і відчуття ознак нового у суспільстві, науці, мистецтві тощо. Сприйняття нового (формується на основі сприймання та відчуття ознак нового) - випереджаюче проектування предметів і явищ за ознаками нового, формування уявлення про об'єкти майбутнього.

Тобто, сприйняття нового є результатом сприймання (мимовільного та довільного), у ході якого інформація стосовно змін окремих властивостей об'єкта сполучається у ще не чіткий образ та інтерпретується як інформація про об'єкти або події які відбудуться у майбутньому. В наступному сприйняття нового виконує дві взаємозв'язані функції: пізнавальну та регулятивну. Відсутність чіткості стимулює процес подальшого пізнання характеристик об'єкта; прогнозування задіює весь попередній досвід суб'єкта (емоційний, когнітивний, практичний), його світоглядні установки, інтереси, прагнення, надії. На нейролінгвістичному рівні запускається регулятивна функція — спрямування практичної діяльності суб'єкта згідно з отриманою інформацією (або в напрямку бажаного майбутнього) (Кучинський & Гуцан, 2019).

Актуальним є розроблення класифікації сприйнятливості до нового.

За основою форми пізнання дійсності виокремлюємо мимовільну та довільну сприйнятливості до нового.

Залежно від провідних аспектів об'єкта, що сприймаються, розрізняємо такі види сприйнятливості до нового: сприйнятливості нових змін у просторі, часі, русі, формі об'єктів.

Домінуючою основою сприйнятливості до нового можуть бути відчуття (дистантні, контактні, глибинні). Відповідно виокремлюємо сприйнятливості до нового зорову, слухову, нюхову, смакову, тактильну, дотикову, больову, сприйнятливості до нового глибинної чутливості (внутрішніх органів, м'язової чутливості тощо) (Laiko, Ivanchenkov, & Strutynska, 2017).

За галуззю виокремлюємо сприйнятливості до нового у суспільстві, науці, мистецтві та інш.

Як вже зазначалося, сприйняття нового, прогнозування задіює весь попередній досвід суб'єкта, що дає можливість виокремити сприйнятливості до нового, залежно від того, яка частина досвіду суб'єкта задіяна і, у свою чергу, на формування якої частини майбутнього досвіду, спрямована. Зокрема, це сприйняття і формування нових світоглядних установок; емоційного, когнітивного і практичного досвіду стосовно об'єкта дослідження. Сприйнятливості до нового може "включатися" (мимовільно або довільного) інтересами, прагненнями, сподіваннями суб'єкта.

За когнітивно-емоційними процесами, які стимулюють виявлення розрізняємо аналітичну, синтезуючу, аналітико-синтезуючу, емоційну сприйнятливості до нового.

За середовищем відібраної інформації виокремлюємо сприйнятливості до зовнішньої та внутрішньої інформації.

За кількістю задіяних осіб - індивідуальна, групова (інноваційна, проектна група), колективна(підприємство, організація установа) сприйнятливості до нового.

Окремо звертається увага на сприйнятливості до нового суб'єктів управління, що, відповідно, дає змогу розрізняти за ієрархічним рівнем суб'єкту управління (керівник структурної складової підприємства, організації, установи; керівник підприємства, організації,

установи; орган влади країни; регіону; галузі) що здійснює той чи інший вплив на економічну політику об'єктів управління.

Висновки. Таким чином, нами виокремлено типологічні ознаки та за відокремленими ознаками укладено класифікацію сприйнятливості до нового. Перспективу бачимо у розробці відповідних характеристик.

Список використаних джерел:

1. Кучинський, В., & Гуцан, О. (2019). Інноваційна сприйнятливість персоналу як основа економічного розвитку підприємства. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"(економічні науки)*, (24), 110–116.
2. Laiko, O., Ivanchenkov, V., & Strutynska, I. (2017). Theoretical bases of the innovative activity of the canning enterprise research. *Economic Innovations*, 19(1(63)), 139–144. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2017.19.1\(63\).139-144](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2017.19.1(63).139-144)

УДК 339(477)

DOI

Pashchuk L. V., Krotevych V. A. PECULIARITIES OF EXPORT ACTIVITY OF UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES DURING THE WAR

PECULIARITIES OF EXPORT ACTIVITY OF UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES DURING THE WAR

Pashchuk Lidiia Vitaliivna

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor Faculty of Economics

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Krotevych Viacheslav Anatoliyovych

Student of the Faculty of Economics

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Abstract: current paper is devoted to the peculiarities of export activities of Ukrainian agricultural enterprises in the conditions of the war between Ukraine and Russia, dated February 24, 2022. The authors identified the impact of the war on internal and external economic activities, as well as ways to adapt Ukrainian agricultural producers to the realities of military conflict. Also, this work indicates the changes that occurred in the agro-industrial complex before and after the signing of the grain agreement and their impact on the global economy.

Keywords: agro-industry, entrepreneurship, export, agro-industrial complex.

Introduction. Ukrainian products of the agro-industrial sector play a crucial role in the global economy, allowing humanity to achieve a number of SDGs (Sustainable Development Goals). The results of a study by the Kyiv School of Economics illustrate the importance of the contribution of Ukrainian agro-industrial producers to the world economy, determining that more than 400 million people in different countries depend on the supply of grain only from Ukraine (Biokor Blog), Grain and War. 2022). In particular, in Egypt, more than 32.5% of citizens live below the poverty line, which makes malnutrition and hunger in Egypt relevant problems (Biocor Blog of the Company. Grain and War., 2022). The rate of malnutrition among women and children in Yemen remains one of the highest in the world. 1.2 million pregnant or lactating women and 2.3 million children under the age of 5 need treatment for acute malnutrition (Biocor Blog. Grain and War., 2022). In Indonesia, 14.3% of the population lives below the poverty line, and 19.4 million people cannot meet their food needs (Biokor Blog. Grain and War., 2022). 40 million people are left without food, and 11 million suffer from acute hunger in Bangladesh (Biocor Company Blog. Grain and War., 2022). In Ethiopia, 5.9 million people are in dire need of food (Biocor Blog. Grain and War., 2022). 83% of Libya's population lives on less than \$1.25. USA per day, 699.000 people do not have food. In Pakistan, 20.5% of the population is malnourished, 44% of children under 5 years of age are developmentally delayed. (Official web portal of the Parliament of Ukraine., 2022). That is why the supply of grain and other agro-industrial products is essential not only for Ukraine but also for the world.

Results and Discussion. The Ministry of Agricultural Policy and Food reported that as of May 12, 2022, due to the war with Russia, Ukrainian farmers were to cut down on the crop areas by 20-30% (depending on the crop). The last year about 17 hectares were sown, this year, the projected area is 14.129 hectares (Biokor Blog Company, 2022). The losses from the war in agro-industrial companies are immense since a large amount of land is still under occupation. Even if such territories are liberated, they are severely damaged, making sowing and harvesting difficult.

Currently, it is hardly possible to get more detailed information about the damage volume. For example, here is the quote of the head of the information and organizational department of the

company «Nibulon» Eugene Deutsch: «Unfortunately, I have to inform that now, under martial law, we have limited the provision of comments in order not to endanger citizens, public and industrial infrastructure in the settlements where our enterprises are located» (Belokobylsky, 2022). That is why we can only predict the number of losses based on additional factors.

As of July 16, 2022, 556 thousand tons of agro-industrial products were exported, compared to 926 thousand tons on the corresponding date last year, and this has been happening only as a result of the war. Exports of the following crops decreased significantly:

corn – by 17.4%, to 403 thousand tons;

wheat – by 2.2 times, up to 113 thousand tons;

barley – by 4.9 times, up to 37 thousand tons. (Information web portal. Ports of Ukraine, 2022)

If the grain deal had not been concluded, Ukraine could have lost about one billion foreign currency earnings per month due to blocking ports. As a result, the sowing of 2023 could have been completely disrupted, but Ukraine would lose a considerable amount of earnings (Miroshnichenko, Matviychuk, 2022).

Concluded the grain agreement, Ukraine received the opportunity to start exporting grain abroad. Thus: For 15 days of September 2022, Ukraine managed to export 2.9 million tons of agricultural products, which is 40% higher than the same indicator of the first half of August and 13% higher than in the second half of August 2022.

For 15 days of September, 1.8 million tons of grain were exported from Ukraine, which is 69% more than in August. Corn exports have increased by 49%, wheat — by 39%, and barley — by 12%. The export volume of oil crops increased to 555,000 tons in September. This is 21% more than in the first half of August. Export volumes of rapeseed increased by 66%, soybeans - by 18%, and sunflower - by 16% (Multimedia International Broadcasting Platform of Ukraine «Ukrinform,» 2022). Ukraine exports most of these agricultural products through the grain agreement (Miroshnichenko, Matviychuk, 2022).

Conclusions. So, current trends demonstrate the significant importance of the Ukrainian agrariacultural production in global economy and, despite of the war, Ukrainian government and enterpreneurs demonstrate readiness not only to feed internal market, but also to supply the food to other countries of the world.

References:

Belokobylsky, O. (2022, July 11). «Pressed» elevators and predatory purchases: how the invaders steal the grain in Luhansk region. The article of the information portal «Izbirkom» dated

July 11, 2022, prepared as part of the work of the Center for Public Investigations Org.ua. <https://izbirkom.org.ua/publications/tsentr-publichnykh-rassledovani-32/2022/vkradeni-elevatori-i-grabizhniki-zakupivli-sho-vidbuvayetsya-na-agrarnij-pivnochi-luganshini/>.

Blog of the company «Biokor». (May 30, 2022). Grain and war. <https://biocor.tech.com/blog/zerno-ta-viyna>

Information Department of the Verkhovna Rada of Ukraine (2022, March 7). *The aggression of the Russian Federation threatens to starve hundreds of millions of people worldwide.* <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220246.html> 2022

«Ports of Ukraine» (2022, August 14). Grain exports are being delayed compared to the last season's schedule by 40%. <https://ports.ua/eksport-zerna-vidsta%20d1%94-vid-grafiku-minulogo-sezonu-na-40/>

Miroshnichenko, B., Matviychuk, D. (2022, November 1). Article for the information portal «Ekonomichna Pravda». <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/1/693291/>

Multimedia international broadcasting platform of Ukraine «Ukrinform» (2022). Publication as of December 13, 2022 <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3572822-u-persij-polovini-veresna-ukraina-zbilsila-eksport-zerna-majze-na-70-ukab.html>

JV Nibulon LLC (2021). Management Report. <https://www.nibulon.com/uploads/files/f7dfce358c8ba02c1b7e3d83ac61df05b2efe2f2.pdf>

УДК 338.1

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
МАКРОЕКОНОМІЧНОЮ ПОЛІТИКОЮ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КРАЇН**

Єфіменко А.А., аспірантка 3-го курсу Сумського державного університету

м. Суми, Україна

*Діденко І.В., к.е.н., старша викладачка кафедри економічної кібернетики Сумського
державного університету*

Анотація: Систематизація літературних джерел та підходів до вирішення ефективного управління макроекономічною політикою засвідчила актуальність зазначеного питання. Метою роботи є визначення характерних ознак ефективного управління макроекономічною політикою на основі соціально-економічних характеристик країн-лідерів. Було проаналізовано національні показники 35 європейських країн протягом 2010, 2015 та 2020 років та визначено основні тенденції та провідні країни. Визначено, що під час криз національні показники мали негативні тенденції та найбільше піддавалися впливу зовнішніх та внутрішніх економічних ризиків.

Ключові слова: макроекономічна політика, ВВП, інфляція, безробіття, європейські країни.

Вступ. Ефективна макроекономічна політика є важливою складовою економічного зростання в умовах глобалізації світових ринків. Запорукою цього є постійний аналіз національних показників та розробка відповідних антикризових заходів. До таких індикаторів можна віднести ВВП, рівень інфляції, рівень безробіття тощо.

Зараз економіки в усьому світі намагаються впоратися зі стрімкою інфляцією як показником національної безпеки та посиленням глобальних фінансових умов на фоні підвищеної фінансової вразливості. Це підтверджує актуальність оцінки макроекономічної політики, що характеризує наслідки реалізації монетарної, фіскальної, бюджетної, макропруденційної та валютних політик як її основних елементів.

Першочергово визначимо основні тенденції перелічених вище національних показників на основі економічної звітності таких європейських країн: Австрія, Албанія, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Молдовія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Великобританія (Об'єднане королівство), Польща, Португалія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Угорщина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швейцарія та Швеція з 2010 по 2020 роки. Періодами аналізу є 2010, 2015 та 2020 роки як посткризові часи (World Bank).

ВВП це один із найважливіших показників розвитку економіки, що відображає підсумок виробничої діяльності економічних суб'єктів у галузі матеріального та нематеріального виробництв.

Цей індикатор є узагальнюючим підрахунком виробленої та проданої продукції на конкретній економічній території. ВВП враховує продукцію, вироблену компаніями-нерезидентами, але які працюють на території країни.

На рисунку 1 відображено коливання ВВП європейських країн як головного індикатора економічного росту.

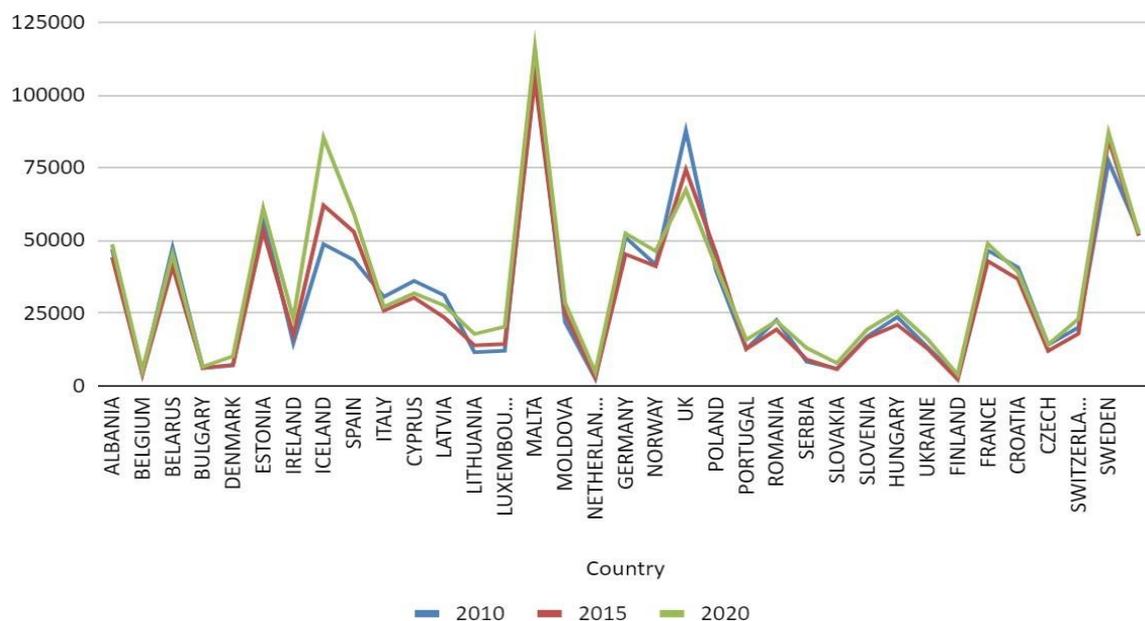

Рис. 1. Коливання ВВП європейських країн у 2010, 2015, 2020 роках (тис. дол. США) (World Bank, 2022).

Провідною країною за обсягом ВВП у 2010, 2015 та у 2020 роках стала Мальта. Друге місце посіла Ісландія станом на кінець 2020 року.

Сильними економічними сторонами Мальти є такі:

- вигідне географічне розташування посеред Середземного моря на перетині шляхів між Європою, Північною Африкою та Близьким Сходом;
- розвинена відкрита ринкова економіка;
- наявність продуктивної робочої сили;
- низький рівень корпоративного податку;
- високий рівень розвитку різних фінансових секторів тощо (European Commission, 2014).

Також серед макроіндикаторів виділяють рівень інфляції, що характеризує купівельну спроможність національної валюти, та рівень безробіття (рис. 2).

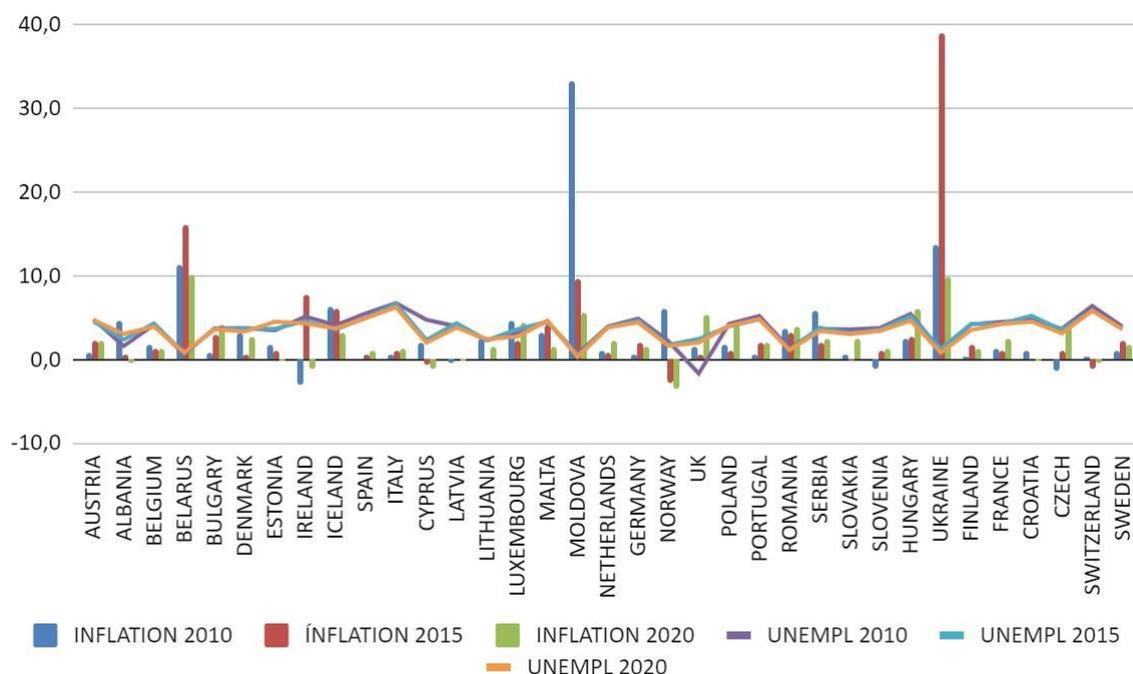

Рис. 2. Коливання рівня інфляції та рівня безробіття у європейських країнах у 2010, 2015 та 2020 роках, % (World Bank, 2022).

Відповідно до даних Світового банку інфляція повинна бути, але не більше 3%. Це стимулює національну економіку до збільшення обсягів виробництва, знижує вартість кредитування, знижує фінансові ризики.

Відповідно до даних рисунку 2 найнижчий рівень інфляції спостерігався у Швейцарії (від -1,2% у 2015 році до 0,3% у 2010 році), а рівень безробіття - у Великобританії (від -1,7% у 2010 році до 2,4% у 2015 році) (World Bank, 2022).

Розглянемо основні соціально-економічні та управлінські особливості Швейцарії. Це стане підґрунтям для визначення засад ефективної макроекономічної політики провідної країни.

Швейцарія має такі соціально-економічні особливості:

- високорозвинена індустріальна країна з експортно-орієнтованою економікою та інтенсивним сільським господарством;

- за розмірами національного доходу на душу населення посідає одне з перших місць у світі (станом на 01.10.2021 становив 93 515 дол. США);

- приблизно 74% ВВП генерується сектором послуг, 25% - промисловістю, сільськогосподарський сектор - менше 1%;

- головний торговий партнер - ЄС;
- наявність низького рівня державного боргу навіть під час кризи COVID-19 (на початку 2021 року становив 15% ВВП);
- найнижчий рівень ПДВ у Європі, що сприяє детінізації економіки (на основні потреби - 2,5%, послуги з проживання - 3,7%);
- фінансування досліджень та розробок (на початок 2021 року - близько 3% ВВП);
- являється фінансовим центром Європи (The Federal Council, 2022).

Варто зазначити, що здатність залучати грошові ресурси з усього світу та допомагати клієнтам збільшувати свій добробут є ключовими показниками для визначення ефективності приватних банків.

Таким чином, головними показниками ефективного управління макроекономічною політикою є постійний аналіз та контроль таких показників: ВВП, рівень інфляції та рівень безробіття. Кожен із зазначених індикаторів характеризує різні економічні процеси, серед яких: вироблення та реалізація товарів та послуг, зміна купівельної спроможності грошової одиниці та забезпеченість виробництва трудовими ресурсами.

На основі аналізу економічної звітності 35 європейських країн у 2010, 2015 та 2020 роках визначено країни-лідери. За рівнем ВВП - Мальта, за рівнем інфляції та безробіття - Швейцарія.

Засадами ефективності макроекономічної політики провідних країн є наявність експортоорієнтованої економіки, розвинутого сектору споживацьких та фінансових послуг, фінансування досліджень та розробок, низькі ставки оподаткування, наявність відкритої ринкової економіки та продуктивної робочої сили.

Ефективне поєднання зазначених соціально-економічних характеристик може бути орієнтиром для будь-якої держави при формуванні та управлінні макроекономічною політикою.

Список використаних джерел:

1. World Bank. (2022). *Development Indicators | DataBank*. Retrieved December 15, 2022, from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.
2. European Commission. (2014). *Macroeconomic surveillance in Malta*. Europa.Eu. Retrieved December 15, 2022, from https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/malta/macroeconomic-surveillance-malta_en.

3. The Federal Council. (2022). *Swiss Economy – Facts and Figures*. Admin.Ch. Retrieved December 15, 2022, from <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/wirtschaft/uebersicht/wirtschaft---fakten-und-zahlen.html>

УДК 338.246

A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF JAPAN'S ENERGY SECTOR AND THE FUKUSHIMA DISASTER

Redko K., Cand. Sci. (Econ.), Senior Researcher State Institution

“G. M. Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science History Studies NASU”

Abstract: The article analyzes the fuel and energy complex of Japan, starting from the 50s of the 19th centuries and up to the disaster caused by the 9-magnitude earthquake. Until the 1950s, Japan was almost self-sufficient in energy, relying mostly on coal, hydroelectricity, firewood, and charcoal. It was not until the 1960s, due to the rapid growth of synthetics production and the sharp increase in energy consumption, that oil came to dominate Japan's energy consumption. Ukraine and Japan are the countries most affected by nuclear power plant accidents. Now they help each other cope with the consequences of disasters.

Key words: energy complex, disaster, national energy policy.

Introduction. From the mid-1950s Japan's government has continued to press ahead with plans for nuclear power despite opposition both at the local and national levels. Where anti-nuclear contestation and referenda have stopped the use of nuclear power in some European nations (Germany, Switzerland, and Italy have all at one point or another enacted moratorium on nuclear power) and in southeast Asia (where the nations of Thailand and Malaysia, for example, have recently enacted a freeze on nuclear power), Japan has never had such a broad dialogue with society on policy. When citizens have been invited to present their pre-screened questions at public meetings on the topic of nuclear power, it is difficult to see where their arguments have been taken seriously in the arena.

Theoretical Framework or Literature Review. Japan's policymakers originally chose nuclear power as a strategic necessity in order to enhance national energy security, buffer the economy from energy shocks, and perhaps even as an important export product (Kim and Byrne 1996). Japan's

unique lack of natural resources justified not only nuclear power, but also a commitment to plutonium fueled fast breeder reactors (Byrne and Hoffman 1996).

Results and Discussion. This extensive support was tacitly based on a ‘lesser of two evils’ rationale in which the risks posed by fossil fuels outweighed the risks posed by nuclear power. Nuclear power’s positive media image characterized as ‘atoms for peace’ (jobs economic growth, and abundantly cheap and clean power) slowly shifted towards a negative image consisting of mushroom clouds, radioactive waste, nuclear fallout, and the like. Yet despite this negative image, clear trade-offs have prevented decision makers from placing all of Japan’s eggs into another energy basket. Fossil fuel-powered generation (coal, natural gas, and oil) continues to be among the most cost competitive and reliable electric power sources in Japan, but rising imported fuel prices coupled with a high carbon footprint and death toll linked to its extraction, operation, and maintenance make it politically and environmentally unattractive. By constant, solar power is quiet and clean, but its prohibitive cost per kWh and low utilization rate ensures its marginalization for energy-intensive industries requiring stable ‘baseloads’ to operate efficiently during business hours. Wind power is far less costly per kWh and offers a slightly higher utilization rate, but its unreliability requires increasing fossil-fuel back-up sources while the windmills pose a danger to avian wildlife. Hydroelectric and geothermal power – both called ‘mature’ renewable energy sources – show strong promise on economic and environmental grounds, but face political opposition from activists and small business owners alike who disapprove of flooded valleys, alterations to the ecosystem, and unpredictable exploration prospects in environmentally fragile locations where, for example, it is hot enough to produce geothermal steam close to the surface. Because new renewables are relatively high-cost and intermittent (Table 1), support mechanisms such as feed-in tariffs, green certificates, premiums, and production tax credits are still needed to induce residential and industrial support.

Table 1

Energy mix of Japan, 2010

Fuel	Power generation	Current generation cost	Useful life	Avg. construction cost	Maximum utilization rate	CO2 emission
Unit	(TWh)	(Yen/kWh)	(Years)	(Yen/kWh)	(%)	(CO2-eq./kWh)
Coal	237,9 (24%)	6-7,6	30-40	336	85	975,2
LNG	282,4 (28%)	8,4-10,1	30-40	222	68	607,6
Nuclear	279,8 (28%)	5,1-7,4	40-60	368	90	22,1
Oil	101,9 (10%)	9-15	30-40	387	55	742,1
Hydro	79,3 (8%)	8-13	80+	690	85	11,3

Geothermal	2,6 (0,3)	8-22	20-30	340	85	15
Wind	(Intermittent)	10-15	20	300	30	29,5
Solar	(Intermittent)	30-58,7	20	300	15	53,4

Virtually all OECD countries provide ‘new renewable’ generation at some level. However, geography, market structure, and government policy determine the quantity. Denmark (wind), Germany (solar), Iceland (geothermal), and Spain (wind/solar) provide 15-30% of their total generated electricity from new renewables. In contrast with Japan, however, all four leading countries in renewable energy had relatively low electricity prices in 1990 before the introduction of feed-in tariffs. In addition, electricity capacity reserve margins – a common metric for surplus capacity – indicated percentages well above 20% (Table 2).

Table 2

International comparison, 1990 vs. 2010

	Industrial tariff (c/kWh)		Residential tariff (c/kWh)		Reserve Margin (%)	New renewables (%)		
	1990	2010	1990	2010		1990	2000	2010
Denmark	7	12,6	20,9	36,6	120	3,1	15,5	27,5
Germany	4,9	10,9	13,6	16,7	85	0,3	2,4	13,2
Iceland	n/a	n/a	n/a	n/a	100	6,7	17,2	27,1
Japan	11,5	16,8	17,4	24,8	10	1,4	1,6	2,2
Spain	4,8	10,3	11,4	21,2	10	0,4	2,8	15,8

Sources: OECD/IEA 2003, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011.

The Fukushima disaster derailed a nuclear-centered energy policy that was running as full speed. The past decade’s surge of fossil-fuel prices and geographical risks saw Japan’s imports of these resources climb from about 1% of GDP in 2003 to 4,8% in 2008. Rising prices and worsening instability helped the nuclear village secure a national commitment to nuclear power as the only real energy alternative to fossil fuels. Pre-3/11, Japan got close to 30% of its electricity from nuclear reactors. It’s 2010 Basic Energy Plan sought to raise this share to about 50% of electricity by 2030. The Plan was to construct 9 new nuclear plants by 2020 and the at least 14 by 2030. Long-term goals include the ambitions target of securing 60% of all energy needs, not only electricity, from nuclear sources by 2100. That would be a six-fold increase over the present 10%. The target was touted as critical for cutting Japan’s CO2 emissions by 90% from 2000 levels.

Japan's national energy policy took a dramatic turn with the 1973-1974 oil crisis. The new policy, which involves greater government involvement in oil and other energy markets, has the following basic elements:

1. The promotion of overseas oil development and better use of potential domestic energy sources;
2. The development of short-run non-oil energy alternatives: coal, nuclear power, and liquefied natural gas (LNG);
3. The diversification of oil supply sources and the encouragement of direct and government-to-government oil deals with the producing nations.
4. The encouragement of conservation and the commercialization of new energy technologies.
5. The preparation of energy emergency-management procedures and the buildup of petroleum stockpiles to insulate Japan in the event of a major oil disruption.

Japan's energy policy has been characterized by vigorous competition among importers and refiners, minimum domestic regulation, and a great deal of expediency in securing supplies vital to the national interest. By most estimates, Japan has managed its oil dependency better during the recent crisis than it did 1973-1974. During the recent crisis, wage increases were kept in line with low inflation rates, the national economy and the budget deficit were managed well, and the necessary adjustments were made for higher oil prices.

References:

1. Kim, J.-D., & Byrne, J. (2020). The Asian atom: Hard-path nuclearization in east Asia. In *Governing the Atom* (pp. 271–297). Routledge.
2. Byrne, J., and Hoffman, S.M. (1996). *The ideology of progress and the globalization of nuclear power*. *Governing the Atom: The Politics of Risk*, London: Transaction Publishers.
3. DeWit, A., & Iida, T. (2011). The "Power elite" and environmental-energy policy in Japan. *The Asia-Pacific Journal*, 9(4).
https://rikkyo.repo.nii.ac.jp/?action=pages_view_main&active_action=repository_view_main_item_detail&item_id=3146&item_no=1&page_id=13&block_id=49
4. DeWit, A., & Yamazaki, Y. (2011). Smart Policy and the Renewable Energy Revolution: The Feed-in Tariff. *Rikkyo Economics Research*, 64(4), 25-47.
www.rikkyo.ac.jp/eco/research/pdf/papar/no64/p025_047_2_64_4_DeWit_Yamazaki.pdf
5. Daiyamondo (2011). Genpatsu: kane, riken, jinmyaku (Nuclear power: money, interests, networks), 21, 26-59.

6. Fairley, P. (2011). Japan faces post-Fukushima power struggle. *ieee spectrum*, 48(8), 13-14. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/5960148/>
7. Farooq (2011, July 13). Solar price drops mirror high tech consumer goods. Solar Energy – The Future (blog). <http://solarenergy-thefuture.blogspot.com/2011/07/solar-price-drops-mirror-high-tech.html>.
8. Iida, T. (2011). Country perspective: Japan. *The End of Nuclear Energy*, 48-52.

UDC 330.111:330.34.014

REFORMING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT PARADIGM IN THE CONTEXT OF GLOBAL DEVELOPMENT TRENDS

Sonntag R., Prof. Dr. rer. pol. University of Applied Sciences, Dresden, Germany

<https://orcid.org/0000-0003-1976-4775>

Dobrovolska O., Prof. Dr. Dnipro State University of Agricultural and Economic Sciences, Dnipro, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4159-8446>

Abstracts: The sustainable development paradigm promotes multilateral and national interests. Priority areas include overcoming its social, economic and environmental impacts. The purpose of the study is to form the criteria for sustainable economic development and the effect. The tasks are to improve the components of sustainable development and criteria for assessing innovative projects for compliance with the conditions of sustainable development. The qualitative method with literature review is used to analyze the process of ensuring sustainable development. The result is the inclusion of new components in the sustainable development paradigm: financial, political and production. This will allow to obtain the production-financial-political-socio-ecological-economic effect.

Key words: financial component, political component, production component, economic component, social component, environmental component.

Introduction

The year 2022 brought many changes to global world processes: political, social, food, environmental, economic and financial. Russia invaded Ukraine and started a war. As we can see, this war has serious consequences for society in the current and at least in the medium term.

The classic global process of sustainable development means aligning economic, social, and environmental goals. But the emergence of financial crises at the global and national levels, existing and frozen military conflicts have prompted a reform of the sustainable development paradigm. Now there are changes in the goals and objectives set at the global level to achieve sustainable development, as there is an obvious link between countries, regardless of their level of economic development and growth rates, regarding the environment, the level of social development, political security and the stability of the functioning of financial systems. Therefore, the reform of the sustainable development paradigm has become relevant.

At the present stage in addition to the three basic elements of the paradigm of sustainable development - environmental, social and economic, there is a fourth - financial, under the influence of processes of financialization of the economy and permanent financial crises, which clearly aligns the concept of "five capitals" and the paradigm of sustainable development. The financial component of the sustainable development paradigm provides the elimination of global financial imbalances, the formation of sustainable global and national financial systems, greening (greening) financial systems.

Results

The fifth element is political. The realities of the 21st century are full of active and frozen military conflicts. Entering sustainable development requires new goals and objectives from the political system, i.e. transformation of this system. Unresolved issues of political institutions are opening up:

- the search for a balance between global governance and the preservation of national sovereignty,
- the search for effective methods of solving global and local issues,
- the search for an effective political system,
- the search for a political regime most favorable to a sustainable society,
- the formation of institutions that would coordinate the cooperation and interaction of sovereign states.

In terms of the political component, the concept of sustainable development can offer a new approach to the problems of the world order.

The sixth element is productive. Fixed assets are a defining component of the national wealth of the country. One of the main indicators characterizing fixed assets is the production capacity, the ability of tools of labor to produce the maximum amount of products.

The territorial distribution of production potential is the most important condition for the development and distribution of productive forces. Territorial indicators of labor productivity depend

on the level of use of basic production means and stock-equipment of material production. The relative provision of production with production means is territorially differentiated.

The constituent elements of sustainable development paradigm are presented in figure 1.

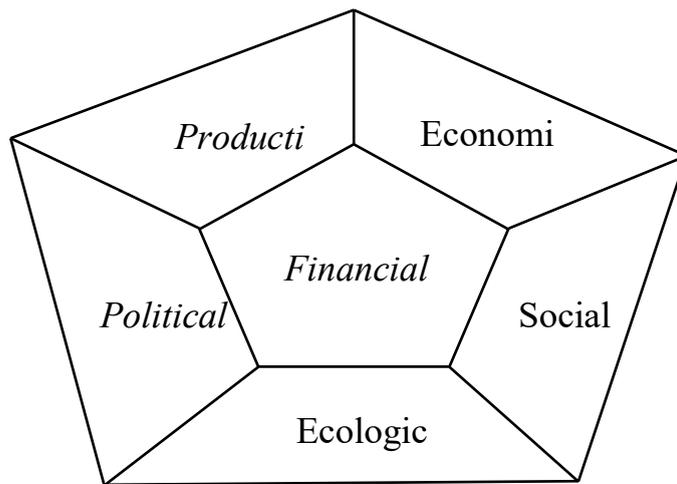

Fig. 1. Components of sustainable development

Source: authors' own development

Economic development is the process of changing the quantitative and qualitative characteristics of the economic system, its transition from one state to another. Economic development has a cyclical nature. It includes periods: growth and decline. The growth is a positive dynamics of the economy. With a decline there is a negative dynamics of the economy, its individual sectors, spheres, industries, etc.

In accordance with the elements of sustainable development the components of these elements were formed. This is the basis for assessing or testing the new project for its compliance with sustainable development (Table 1).

Table 1

Specification of Sustainability Criteria

Criteria	Specification
Financial	Financial relations, financial intermediaries, financial instruments (credit, insurance, taxes, discount rate) financial legal relations, financial security
Economic	Investment, competitiveness, inflation, cooperation, marketing, economic security

Production	Innovative technologies, natural agro-production, permissive trade system, production management, technological standards, food safety
Political	Foreign economic policy, monetary policy, social policy, environmental policy, food policy, international policy, innovation policy, investment policy, European integration, political security
Social	Social institutions, unemployment, infrastructure, social conflicts, social security
Ecological	Regulation of pollution and use of natural resources, environmental safety

Source: authors' own development

Depending on the object of sustainable development, indicators may differ at the global, national, regional, local, sectoral levels and at the level of enterprises and settlements.

Conclusion

Thus, the paradigm of sustainable development has new components: financial, political and industrial. This will allow to achieve sustainable development of the economy to obtain production-financial-political-socio-ecological-economic effect.

References

1. Dobrovolska, O. (2018). Contemporary paradigm of sustainable development: the evolution of formation and development. *Environmental Economics*, 9(1), 69–82. [https://doi.org/10.21511/ee.09\(1\).2018.06](https://doi.org/10.21511/ee.09(1).2018.06)
2. Dobrovolska, O., & Manuel Recio Espejo, J. (2018). Ukrainian organic products market: state and prospects of development. *Innovative Marketing*, 14(2), 16–25. [https://doi.org/10.21511/im.14\(2\).2018.02](https://doi.org/10.21511/im.14(2).2018.02)
3. Katan, L., Dobrovolska, O., & Manuel Recio Espejo, J. (2018). Economic growth and environmental health: a dual interaction. *Problems and Perspectives in Management*, 16(3), 219–228. [https://doi.org/10.21511/ppm.16\(3\).2018.18](https://doi.org/10.21511/ppm.16(3).2018.18)
4. Barannyk, L., Dobrovolska, O., Taranenko, V., Koriahina, T., Rybalchenko, L. Personal income tax as a tool for implementing state social policy. (2021) *Investment Management and Financial Innovations*, 18(2), 287-297. Retrieved November 30, 2022, from Dsau.dp.ua website: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5409>

5. Dobrovolska, O. (2018). *Financial support of natural agricultural production: theory, methodology, practice*. DDAEU. Dnipro : Monolith. Retrieved November 30, 2022, from Dsau.dp.ua website: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/3009>

UDC 330.101

**REGARDING THE DEVELOPMENT OF COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN
IT ENTERPRISES IN THE GLOBAL SPACE: NEW OPPORTUNITIES AND
CHALLENGES OF FORESIGHT IMPLEMENTATION**

Bannikov V.,

*masters degree Dataart Solutions, Inc 475 Park Avenue South Floor 15 New York, NY
10016 United States, bannikov.valentyn@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8865-3767*

Abstract: The study is characterized by the peculiarity of the development of Ukrainian IT enterprises in conditions of socio-economic instability. In Ukraine, information technologies have a powerful infrastructure and a high number of qualified specialists, which enable the Ukrainian IT market to compete with the international community. The purpose of the study is to analyze the development of the competitiveness of Ukrainian IT enterprises and the possibility of implementing foresight as a factor in improving the quality of Ukrainian enterprises in the world market. The results of the study characterize the prospects for the introduction of foresight in the Ukrainian technological information sector, to ensure competitiveness on the world market in wartime conditions.

Keywords: information technologies, competitiveness, foresight technology, IT enterprises

Results

Modern trends in the development of society demonstrate the increasing influence of digitization and informatization on all its spheres, and the competitiveness of national economies is closely related to the development of information technologies (IT) in them. The developed IT sector is an effective tool for integrating the country into the global economic space due to its characteristic features: internationality; attractions for investors; knowledge capacity. Today, the world community stands on the threshold of the fourth industrial revolution, which means the transition to a new complex of systems that combine digital, biological and physical technologies into a new powerful combination; ensures the availability of global digital communications; low cost of processing and

high density of data storage, as well as an even closer symbiosis of people and digital technologies (Dovgan & Kozinets, 2018)

Currently, the IT sector is relatively young, but one of the most promising and innovative areas of the national economy. Thus, the well-known international organization Global Sourcing Association recognized Ukraine as the best IT service supplier country to Great Britain, and the American business magazine Inc. includes Ukrainian IT companies in the list of the most dynamically developing ones. In 2021, Ukraine took 20th place in the global IT and business process outsourcing ranking with an index of 5.36 (Woensel, 2021).

At the same time, the value of the domestic IT market in Ukraine is many times smaller than the export share, therefore, the development of the domestic market is the most important aspect of the development of the IT sector. At the same time, it should be noted that the low level of commercialization of the latest IT products significantly depends on the low efficiency of the institutional environment in the country and the disruption of the system of development and commercialization of technologies, as well as on the limited purchasing power and low demand for IT products in the domestic market, the crisis situation in the country's economy. All this leads to the further rapid lagging of the country in its innovation-technological and socio-economic development. Another disturbing factor in the development of the domestic IT sector is the migration of qualified specialists abroad in search of better employment. as well as young professionals to obtain the appropriate level of education in this field. In recent years, more than 10,000 IT specialists have left the country to work abroad, or a tenth of their total number, which is due to a whole set of factors: the low standard of living in the country, political instability, legal insecurity of business, etc. This situation led to the transfer of entire companies and branches to other countries (Melnyk, 2019). It should be noted that IT is a promising global industry, as a result of which IT specialists are in demand in almost all countries, and the competition for quality personnel is steadily growing. In this context, as noted by experts in the IT industry, the problem of student outflow is very acute, because other countries, giving Ukrainian talented youth the best opportunities for study and financial support.

Therefore, the whole set of problems of the IT sector development indicates the urgent need to form a state vision regarding its development. At the same time, it must be emphasized that the implementation of digitization in all spheres of life in our society and the development of a strategy for the development of the IT sector must be considered together with the problem of ensuring the sustainable socio-economic development of the country, the appropriate level and quality of life of the population. It is clear that the more developed the country's economy, the more resources it has for investments in high technologies. Considering the situation in Ukraine, the problem of forming a strategy for the development of the IT sector is quite complex and requires complex solutions. The

low level of IT consumption in Ukraine is both a consequence and a cause of a low level of economic well-being.

The prospects for the development of IT outsourcing, which over time can create conditions for Ukraine to become a powerful independent player in the IT services market, are determined by the volume of the global market for such services, the segment currently occupied by Ukraine, and the potential for increasing this segment in the future. According to the data of the International Trade Center, the world export of computer and information services in 2021 reached 325 billion dollars. Realization of the specified growth potential of the IT outsourcing industry is possible under the conditions of improving the quality of technical education, improving communication skills in foreign languages, maintaining flexible taxation conditions in the labor market and a simplified taxation regime for the self-employed population, transparency and ease of doing business in Ukraine. So, we can single out such directions of increasing the international competitiveness of the IT sector of Ukraine, as attracting the inflow of foreign capital into the sector, entering foreign markets of small and medium-sized IT enterprises through the creation of IT clusters, increasing human capital, stimulating domestic demand for IT products, increasing number of modern high-margin outsourcing companies for domestic and foreign customers (Gattringer & Wiener, 2020).

Foresight gradually became one of the most effective tools of innovative organization of society. Since the 90s of the last century, foresight has been widely used in advanced countries in public administration, as well as in the development of strategies, projects and programs of regional and local self-government (Ozcan et al., 2022). Like any new concept that is just being "embedded" in the system of ideas about the development of society, Forsyth has many definitions. In order to better imagine the different and common approaches to Foresight, below are, in our opinion, the most characteristic views of various scientists and scientific institutions on this project-forecasting technology. Foresight is a systematic attempt to assess the long-term prospects of science, technology, the economy and society in order to identify strategic directions for research and new technologies.

The world experience of conducting foresight studies as a technology for actively shaping the future of the country shows its important role in improving the quality of political decisions and at the same time - the level of inclusiveness of interested parties and the expert environment in determining priority issues of future development and ideas about probable prospects for changes in and the most important spheres of life, including the environment, production, health care and social development in general. In recent years, the foresight process has changed due to the creation of new tools for data collection and processing, more intensive use of technology and electronic platforms, and a reduction in data processing time, as well as in terms of objectives and content. The institutionalization of the foresight in Ukraine requires the legislative standardization of the use of

the foresight methodology in the process of developing the entire complex of mutually agreed long-term development priorities (national, regional, scientific and technological, innovative activities, etc.), which should be added to the legally established system of forecast and program documents of socio-economic development, and thereby to be used as a basic foundation in the processes of development of national and regional strategies and programs of socio-economic development, as well as sectoral, interdisciplinary and targeted development programs.

The results of the study indicate that the use of foresight in Ukrainian realities can become a factor in the development of Ukraine's economy after the victory in the war. In addition, the competitiveness of the Ukrainian IT sector is increasing, taking into account the orientation of Ukrainian enterprises to the world market. Thus, the use of modern foresight technology can ensure the competitiveness of Ukrainian enterprises both in the domestic market and in the context of outsourcing.

References

1. Van Woensel, L. (2021). Guidelines for foresight-based policy analysis. European Parliamentary Research Service. Scientific Foresight Unit (STOA) PE 690.031
2. Ozcan, S., Homayounfard, A., Simms, C., & Wasim, J. (2022). Technology roadmapping using text mining: A foresight study for the retail industry. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 69(1), 228–244. doi:10.1109/tem.2021.3068310
3. Gattringer, R., & Wiener, M. (2020). Key factors in the start-up phase of collaborative foresight. *Technological Forecasting and Social Change*, 153(119931), 119931. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119931>
4. Melnyk, Yu. M. (2019). *Theoretical and methodological principles of regulation of industrial development in the national economy*. Aldi-Plus, Kherson, Ukraine.
5. Dovgan, L. E. & Kozinets, A. V. (2018). IT development: problems and solutions in ensuring the competitiveness of domestic enterprises. *Actual problems of economics and management*, p.12.
6. Kutova, N. G. & Kozyr, A. A. (2020). Analysis and prospects of development of the Ukrainian IT sphere. *Current economic, legal, social and environmental aspects of industry and society: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference*, pp. 39–41.

UDC 339.138

DOI

INNOVATIVE STRATEGIC DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF RELATIONSHIP MARKETING IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

Marchenko S.,

Candidate of economic sciences, associate professor of the department of commodity science and commercial activity in construction, Kyiv National University of Construction and

Architecture, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-2425-8535>

Abstract: The relevance of the issue of increasing the efficiency of enterprises by creating long-term relationships with loyal customers has been determined. The assessment was carried out and the innovative strategic direction of the development of the modern enterprise was determined. The necessity of carrying out the activities of enterprises within the limits of a well-defined strategic direction of development according to the concept of relationship marketing has been proven. The usefulness of relationship marketing for business as an innovative strategic direction is considered and substantiated. The principles and tools of marketing relations between loyal customers and enterprises are characterized. The main steps to the successful implementation of relationship marketing, which will help establish and maintain relationships with customers, are proposed and substantiated. The essence of the concept of relationship marketing through its structural elements is revealed. The advantages provided by relationship marketing for enterprises are summarized.

Keywords: relationship marketing, business, innovation, strategy, customer loyalty.

Introduction. The purpose of the study is to select a methodological toolkit for the practical substantiation of recommendations on the formation of innovative strategic areas of enterprise activity and the creation of long-term cooperative relations with loyal customers on a mutually beneficial basis.

Research methods. To obtain an effective, adequate, reliable, capable of ensuring the creation and maintenance of competitive advantages of the enterprise in the target market, there must be a certain consistency during its formation and subsequent justified choice (Struk, 2018). Much attention should be paid to researching the environment in which the enterprise operates (Bolotna, 2015). Authors Sotnikov, Mazin, and Suprun (2016) propose to use matrix methods, in particular, SWOT and PEST analyses when analyzing the environment.

According to many experts, the use of the specified matrix methods will contribute to the possibility of obtaining the most accurate assessment of one's strategic position according to several basic indicators and the formation of a potential level of competition, which the enterprise should focus on in the process of forming its development strategy (Sotnikov, Mazin, Suprun, 2016, 98–99).

Among the methodological approaches offered for determining the strategic directions of enterprise activity, integral indicators designed to reflect the development of the enterprise stand out. To provide a thorough and comprehensive assessment of the development of the enterprise, which is an important stage in the context of the formation and justification of the choice of the strategic direction of the enterprise, an analysis of the indicators of the development components should be carried out for compliance with the optimal development condition by comparing them with normative values (Stadnik, Izhevsk, Golovchuk, 2018).

Research results. Relationship marketing is an innovative marketing approach, with the help of which business development occurs by establishing long-term, mutually beneficial relationships with the subjects of the marketing environment and the integrated impact of a set of marketing tools on their market interaction. Today, relationships are becoming the most important resource that a company possesses along with material, financial, human, and other resources. Relationships because of effective interaction become a product in which intellectual and informational resources are integrated.

The principles of relationship marketing (relational marketing, partnership marketing, relationship marketing) can be defined as follows: objectivity (ability to assess the situation); openness (the parties have the necessary information to make decisions); trust (reflects the level of confidence of one party in the honesty and decency of the other, is a constructive element in business relations for many years); reciprocity (the interests of all parties must coincide); engagement (allows you to better understand the needs of your partners/clients, strengthen ties and establish long and mutually beneficial relationships); obligations (the parties must guarantee each other the development of long-term relations).

Relationship marketing tools are aimed at ensuring stable ties between customers and the company: joint product development with the consumer, special types of service, quality guarantees, individual technical requirements, personal contacts, special promotions, special offers, "hotline", event marketing (festivals, conferences, forums, contests, presentations, demonstrations), direct marketing, Internet marketing, immersive space (online and offline), viral marketing, customer communities, virtual communities, Web 2.0 (user-generated content).

Relationship marketing is useful for both large and small businesses. Even a small marketing team can use basic techniques to make every customer feel valued. At the beginning of the business

activity, it is worth focusing on attracting new customers. Over time, customer retention becomes no less important. A business owner, of course, hopes to keep attracting new customers. However, keeping loyal customers is no less important. After all, when they return, they not only bring profit but also recommend you to relatives, friends, and acquaintances. In addition, research shows that returning customers spend more money. This phenomenon can be explained by the fact that consumers tend to buy more expensive goods and services when trust in the company increases.

Many companies of all sizes are using relationship marketing successfully and creatively. Moreover, here are some of them.

Panera Bread has listened to customer feedback and has become the first restaurant chain in the US to list calorie and ingredient information in its products. The company took an unheard-of bold step - publicly promised to abandon the use of artificial preservatives, sweeteners, and flavors in its products. Such a move set the company apart from others and demonstrated commitment to the values embodied by its brand. As a result, the trust of customers who chose these products has increased. Now, opinion leaders in social networks and fans of the Panera brand are writing about the company's products, and competitors are forced to catch up in the implementation of initiatives in the field of healthy eating.

Panera also strives to personalize the fan experience as much as possible. After registering on the website, customers can speed up online ordering and receive personalized bonuses, as well as offers on new menu items tailored to their tastes. To date, the company can be proud of its loyalty program, which has more than 28 million members.

Loyalty programs are the most important factor in relationship marketing, which work in almost all airlines. Alaska Airlines is no exception. However, this airline has created a special corporate culture and business model where quality customer service has become a priority. Its loyalty program is also based on the number of miles flown by the customer, not the cost of the tickets. Inconveniences and flight delays are generously compensated with gift vouchers and other benefits for travelers. It is common knowledge that to achieve the highest level of service, a company empowers employees to make decisions on a case-by-case basis rather than scrupulously following company policy. Therefore, every passenger feels that he is receiving personal service.

Alaska Airlines became so successful that it even absorbed Virgin America. In addition, for 20 years in a row, it has taken the first position among the largest US airlines in terms of customer satisfaction.

How to create a relationship marketing strategy? These simple recommendations will help you build strong relationships with your customers and keep them:

First, it is necessary to think broadly. Study the target audience. As much customer information as possible will be required. Surveys show that most people do not mind giving out their data if it improves their shopping experience. Appear wherever customers are. By studying your customers, you get information about what online resources they use, what news they are interested in, where they live, what they buy, and how they have fun. Offer excellent customer service. Perhaps it goes without saying, but the better the service at all stages, the more likely customers will return and recommend your company to their friends. Choose a convenient CRM tool. The organic combination of the general strategy with the data of each client in a specially created computer program will ensure the ability to keep everything under control. This will provide an opportunity to personalize the experience of customers, even a large number at once. Customer relationship marketing (CRM) is a method based on customer relationships and customer loyalty. Using data and customer feedback, companies using this marketing strategy develop long-term relationships with customers and increase brand awareness.

Customer relationship marketing is very different from the traditional transactional marketing approach, which focuses on increasing the number of individual sales. There are usually five levels or types of relationship marketing in building relationships between a business and its customers, which become progressively more effective at higher levels.

Basic relationship marketing. The focus here is to introduce the consumer to your business. Therefore, your first impression can affect the relationship between you and the consumer.

Reactive relationship marketing. At this level, businesses focus on getting reactions from customers like feedback, comments, etc. For example, Starbucks shares short videos and images of its customers with its product on Instagram. Therefore, it causes a reaction from customers.

Responsible relationship marketing. Companies want honest feedback from customers. For example, some e-commerce sites call their customers after a purchase to review the purchased product. This facilitates a deeper level of relationship marketing.

Proactive relationship marketing. It involves active measures taken by enterprises to improve the quality of customer service. This may involve analyzing customer feedback and then creating a more attractive product based on the results of the analysis.

Affiliate marketing. At this stage, businesses collaborate with others to provide highly attractive products to their customers. In this way, the interest of its customers is supported.

One of the best strategies for building customer relationships is to focus on emotions.

Let's list the main steps to the successful implementation of relationship marketing, which will help to establish and maintain relationships with customers.

1. Communication:

- Regular communication with customers: with the help of information brochures with a description of products, publications in social networks, or e-mail. It is necessary to ensure that the information is useful for the client.

- Feedback on the company's activities. Constructive feedback is one of the most valuable contributions of regular customers to a business. Customer advice will help adapt the business to the special needs of the target audience. Sometimes customer feedback becomes an impetus for new creative ideas.

- Communication: email, phone calls, text messages, or social media.

- Wishes of clients. Quick response and openness show concern and inspire trust.

2. Reward for loyal customers:

- Coupons, gifts, and other loyalty benefits. According to research findings, a customer with a coupon usually spends more.

- Loyalty programs. Regular customers not only buy more and promote the brand but also save financial resources for the company because it is cheaper to retain existing customers than to attract new ones.

3. Interesting activities:

- Specialized events aimed at personal communication with the client; visitors to an entertainment event are tempted to use a coupon or try a new product or service. This is a good reason to conduct a survey or otherwise get to know potential customers.

4. Useful information for customers:

- email marketing. Based on useful CRM data, it is easier to create personalized email marketing messages aimed at the specific needs of individual customers or entire groups.

- Blog posts. Publish relevant blog posts regularly and share them on social media to increase website traffic and maintain customer engagement.

- Information brochures. One of the ways to build relationships with customers is to provide them with informative content.

- Video. Easy-to-understand how-to or explainer videos are eye-catching, fun to watch, and easy to share on social media and mobile devices.

- Cultural and demographic characteristics.

A business owner needs to maintain relationships with customers. This creates a strong customer base for your business and more. Below are some of the importance of relationship marketing.

Improved customer experience. Every good business realizes that customer satisfaction is just as important as making a profit. If not more. Some startups lose revenue just to build a good customer base. To work for a long time in business, the main thing is the experience of working with clients. Moreover, relationship marketing helps achieve this.

Increases the number of referrals from your customers. This is one result of the exciting action of relationship marketing. Therefore, when your customers have a great experience, they are more likely to share it with their friends. Consequently, this leads to an increase in the number of referrals.

Dynamic updates of your customers' needs: with constant interaction, feedback, and comments with customers. Businesses can update current customer needs. It is necessary to make the most of it by solving it and then profit from it as well.

New Business Ideas: Businesses can have a great idea for a new business idea. Secondary to knowing what customers need. Most companies create new ventures after analyzing customer feedback. Thus, more revenue channels are created.

Solid client base. Companies sometimes make mistakes but still maintain the support of their customers. This is obviously due to the strong customer base they have built through relationship marketing.

Conclusions. The result of an innovative development strategy defined and properly substantiated according to the chosen methodological approach should be the formation of the front lines of the enterprise's activity, which should ensure its development in the long term and strengthen the market position. The selected innovative development strategy should be used by the enterprise to select such strategic projects that will best meet the purpose of the enterprise and contribute to the formation of relationships based on the marketing approach as an effective mechanism that will contribute to the development of the integration of market participants to meet the needs of consumers. Regardless of the field of activity and specifics of the business, first, it is necessary to study your customers, personalize offers and build strong relationships that will bring long-term benefits and profits.

References:

1. Bolotna, O.V. (2015). Marketing vidnosyn iak suchasna kontsepsiia [Relationship marketing as a modern concept]. *Traektoria nauky*, 241–246. Gov.Ua. Retrieved December 11, 2022, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2015_1_2-3_6. (in Ukrainian)
2. Struk, N.S. (2018). Conceptual foundations of the development of marketing relations of enterprises. *Black Sea Economic Studies*, 121–126. Retrieved December 11, 2022, from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_30\(1\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_30(1)_28).
3. Stadnik, V.V., Holovchuk, Y.O. (2017). Marketing resources and technologies for the innovative potential of industrial enterprise. *International Journal of Economics and Society*, 39–45. Retrieved December 11, 2022, from <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/6597>
4. Stadnik, V.V., Izhevsk, P.G., Golovchuk, Yu.O. (2018). Marketing interaction in the development of innovative and market potential of the enterprise. Efficient economy. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6101>
5. Sotnikov I.M., Mazin U.O., Suprun O.V. (2016). Formuvannia stratehii stiikoho ekonomichnoho rozvytku molokopererobnoho pidpriemstva [Formation of a strategy for a sustainable economic development of a milk processing enterprise]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seria "Ekonomika"*, 21.7(2), 98–104. (in Ukrainian)

УДК 378:662;008

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СУБ'ЄКТІВ НА РИНКУ ПОСЛУГ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ

Худавердієва В. А.

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри туризму,

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Анотація: Метою дослідження є розгляд сучасного стану ринку медичного та лікувально-оздоровчого туризму у світі та напрямів подальшого розвитку цього сегмента сфери послуг з урахуванням сучасних тенденцій і змін організаційно-економічних форм господарювання у сфері рекреації та туризму. В процесі дослідження виділено основних учасників ринку медичного туризму, джерела їх фінансування, і фактори, що забезпечують їм увійти до першої десятки у рейтингу країн з в'їзного медичного туризму. Об'єктом дослідження є ключові дії щодо розвитку експорту медичних послуг за попереднє десятиліття в найбільш успішних країнах - гравцях ринку світового медичного туризму.

Проаналізовано найбільш успішний міжнародний досвід у сфері розвитку в'їзного медичного туризму та експорту медичних послуг.

Ключові слова: *медичний туризм, бізнес - суб'єкт, туристичний ринок, медичні послуги.*

Медичний туризм як сегмент туристичного ринку займає відносно невелику частку в загальносвітовому туристичному потоці, проте він став глобальною індустрією, що використовує зростаючий попит на медичні послуги найпоширеного спектру. Процеси диверсифікації в медичній галузі призвели до сегментації лікувально-оздоровчого туризму на три форми: медичний, оздоровчий та реабілітаційний туризм (UNWTO, 2020). Відповідно до індексу Медичного туризму (MTI), а також звітів дослідницьких корпорацій Oxford Economics і Visa, до 2025 р. у світі оборот у сфері медичного туризму досягне більше 3 трлн. дол. США. Сьогодні світовий ринок медичного туризму оцінюється в 439 млрд. дол. США щорічно. У найближчі 10 років він зростатиме не менш як на 25% на рік (Medical Tourism Index, 2019). За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я, через кілька років медичний туризм стане однією з головних галузей у світовій економіці .

Індустрія медичного туризму є динамічною та мінливою, і цілий ряд факторів, включаючи економічний клімат, зміни внутрішньої політики, політичну нестабільність, обмеження на поїздки, рекламну практику, геополітичні зрушення та інноваційні та новаторські форми лікування можуть сприяти зрушенням у моделях споживання та виробництва вітчизняних та закордонних медичних послуг. Існують, наприклад, важливі двосторонні обміни між членами ОЕСР (наприклад, Сполучені Штати-Мексика; Сполучені Штати-Корея; Північна Європа - Центральна та Східна Європа). Деякі країни ОЕСР прагнуть використовувати власні сильні сторони для того, щоб стати постачальниками послуг на ринку медичного туризму. Існують також потоки пацієнтів із країн ОЕСР до країн з низьким та середнім рівнем життя, зокрема Індію, Таїланд та Малайзію, які обов'язково матимуть потенційні наслідки для систем охорони здоров'я країн ОЕСР (Kiss, 2020).

Світовий ринок медичного туризму є помірковано конкурентоспроможним і складається з кількох великих гравців. Світовий ринок медичного туризму оцінювався в \$16,761 млн. 2018 року, і очікується, що він досягне \$ 27,247.6 мільйонів до 2024 року, при темпі зростання прибутковості інвестицій у цю сферу CAGR (Compound Annual Growth Rate) дорівнює 8,5% протягом прогнозного періоду - 2019-2023 («Медична інформаційна система», 2019). До факторів, пов'язаних із зростанням ринку, аналітики відносять: вищу вартість лікування в розвинених країнах порівняно з країнами, що розвиваються, доступність новітніх

медичних технологій у медичних установах країн, що розвиваються, зростаюча відповідність міжнародним стандартам якості, висока якість обслуговування, варіабельність медичного страхування, що дозволяє оплачувати медичні послуги як у країні проживання, так і за кордоном, реклама та маркетинг медичного туризму.

Медичний туризм у широкому розумінні – це міжнародна міграція не лише пацієнтів, а й лікарського персоналу, а також діагностичного та операційного обладнання. Медичний та оздоровчий туризм сьогодні переживає справжній бум у всьому світі. Тисячі лікарень більш ніж у 50-ти країнах конкурують за мільйони іноземних пацієнтів. Економічна криза, яка торкнулася практично всіх країн світу, стала найпотужнішою рушійною силою у збільшенні кількості іноземних пацієнтів, які виїжджають у закордонні клініки у пошуку ефективних лікувальних та оздоровчих програм. За прогнозами, до 2022 р. туризм та сфера охорони здоров'я стануть пріоритетними напрямками розвитку багатьох національних економік. Інфраструктуру ринку медичного туризму складають організації, комерційні компанії, професійні асоціації, діяльність яких спрямована на підтримку балансу попиту та пропозиції та забезпечення ефективного конкурентного середовища у тих сегментах ринку, які не можуть бути монополізовані відповідно до місцевого законодавства. Інфраструктура ринку послуг медичного туризму складається із (Lunt, Smith, Exworthy, Green, Horsfall & Mannion, 2016): провайдерів медичних послуг (лікарні, клініки, госпіталі та ін.); страхових компаній; туроператорів та турагентів; засобів розміщення та супроводу; посередницьких компанії та провайдерів додаткових послуг; ЗМІ, медіа, компанії Інтернет - обслуговування та комунікацій; фінансових інститутів.

Згідно з Оглядом медичного туризму за 2020 рік (Medical Tourism Survey, 2020), на глобальному ринку існує три основні форми (моделі) організації галузевого співробітництва у сфері медичного туризму: 1. Кластер медичного туризму - об'єднання бізнес-суб'єктів за моделлю холдингу. 2. Самостійно функціонуючі приватні компанії, акредитовані відповідно до місцевого законодавства просування послуг медичного та/або оздоровчого туризму, об'єднані в асоціації. 3. Некомерційні неурядові організації, включені в ту чи іншу модель співробітництва. У найбільш оптимальній схемі взаємодії в рамках будь-якої моделі співробітництва є орган управління, який займається повсякденними організаційними та управлінськими питаннями. За результатами опитування, представленого в Огляді, комерційні та некомерційні організації мають статус практично рівних часток. Вибрана модель взаємодії бізнес-суб'єктів безпосередньо впливає на джерела фінансування. Кластери та асоціації, як правило, фінансуються з кількох джерел. Дослідження показало, що асоціації та кластери медичного туризму мають або 100% державні, або 100% приватні джерела фінансування. У

поодиноких випадках існує комбіноване фінансування, де державні джерела забезпечують більшу частину фінансування.

Донорське фінансування (наприклад, схеми Європейського Союзу для європейських країн, орієнтованих на розвиток медичного туризму (Чехія, Угорщина, Німеччина та ін.)) також відіграє важливу роль у фінансовому забезпеченні діяльності суб'єктів ринку. Сильна ділова орієнтація кластерів та асоціацій підтверджується рівнем доходів, одержуваних від комерційної діяльності у загальному обсязі фінансування. Крім того, деякі організації стягують плату з нових членів за приєднання до асоціації. Відмінності у бізнес-моделях функціонування суб'єктів ринку медичного туризму обумовлюють не тільки вибір джерел фінансування, але й бюджет, що покриває поточну діяльність. Так, згідно з тим самим звітом отримані за підсумками дослідження результати свідчать про широкий розрив у річному бюджеті асоціацій та кластерів медичного туризму. Домінуючий річний бюджет становить менше 50 000 євро, що є відносно невеликою сумою для вирішення складних завдань, необхідних для ефективної роботи асоціації чи кластера. Говорячи про найважливіші фактори, що забезпечують ефективність діяльності, учасники дослідження виділяють такі: усунення бар'єрів під час взаємодії з урядовими організаціями; об'єднання туристичного та медичного секторів у асоціації та провадження спільної діяльності, взаємне розуміння функцій та напрямів активності кожного учасника ринку; підвищення економічної ефективності на основі об'єднання державних та приватних клінік з метою спільного просування та спільного покриття витрат рік (Medical Tourism Survey, 2020).

Велика кількість країн докладають значних зусиль для розвитку експорту медичних послуг. Розвиток в'їзного медичного туризму значно розвиває медичну галузь, і мультиплікативно відбивається на всьому високотехнологічному секторі (оснащення медичним обладнанням, підвищення кваліфікації медичних працівників, розвиток інформаційних технологій), а також збільшує ВВП країни. Перспективи розвитку ринку медичного туризму не викликають сумнівів, оскільки послуг даної сфери не лише затребувані клієнтами (пацієнтами). Але також слід мати на увазі, що медичний туризм – це тонкий сегмент всієї індустрії туризму. Галузева спеціалізація, фокусування на виключно медичному та оздоровчому профілі забезпечує компаніям - учасникам ринку безумовні конкурентні переваги, що позитивно впливають на поточні показники діяльності та дозволяють будувати оптимістичні прогнози щодо майбутнього розвитку всього ринку.

Список використаних джерел:

1. Katalin, Kiss. (2020). Analysis of Demand for Wellness and Medical tourism in Hungary, *Scientific Papers*. http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/147415/2/9_Kiss_Analysis_Apstract.pdf
2. Medical Tourism Index. 2019. MTI Overview. <http://www.medicaltourismindex.com/overview/>
3. Medical Tourism Survey 2020: Associations & Clusters. Berkhamsted-Vienna, 2018. P. 3.
4. Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S., Horsfall, D. & Mannion R.(2016). Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications: A scoping review. OECD.
5. Офіційний сайт компанії Мед-експерт. «Медична інформаційна система». <http://medexpert.ua/ua/>
6. The World Tourism Organization (UNWTO). 2020. <https://www.unwto.org/tourism-statistics-data>.

Chapter 10. LAW SCIENCES. PUBLIC ADMINISTRATION.
Część 10. NAUKI PRAWNE. ADMINISTRACJA PUBLICZNA

УДК 343.916[(477)]

**ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПОРЯДКУ КОРИСТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИМ
МАЙНОМ І ЙОГО ЗБЕРІГАННЯ**

*Лаврьонов Р. П., Адвокат, Національна асоціація адвокатів України, Аспірант КПУ
м. Запоріжжя, monoadvokat@gmail.com, ORCID - 0000-0002-3953-6318*

Анотація: Нині в Україні спостерігаються прогалини в питанні притягнення військовослужбовців та інших осіб за втрату військового майна. Актуальність даної теми полягає в дослідженні особливостей регулювання відповідальності за вчинення правопорушення проти порядку користування та зберігання військового майна. Особливої актуальності дана проблема простежується в умовах ведення повномасштабної війни. Метою даного дослідження являється необхідність з'ясування та становлення умов та особливостей настання відповідальності осіб за втрату військового майна. Серед основних завдань, які потрібно вирішити в межах даного дослідження необхідно виділити: з'ясування законодавчого регулювання відповідальності за втрату військового майна, а також встановлення видів такого майна; умови настання відповідальності за правопорушення проти порядку користування та зберігання військового майна.

Ключові слова: воєнний стан; військовослужбовець; відповідальність; втрата.

Вступ. Під поняттям «військове майно» необхідно розуміти державне майно, яке закріплюється за певними військовими частинами чи установами, які включені до складу Збройних Сил України (Karpenko, 2018).

Достеменно відомо, що військове майно складається із низки предметів та об'єктів, які до прикладу, наведені в рис. 1.

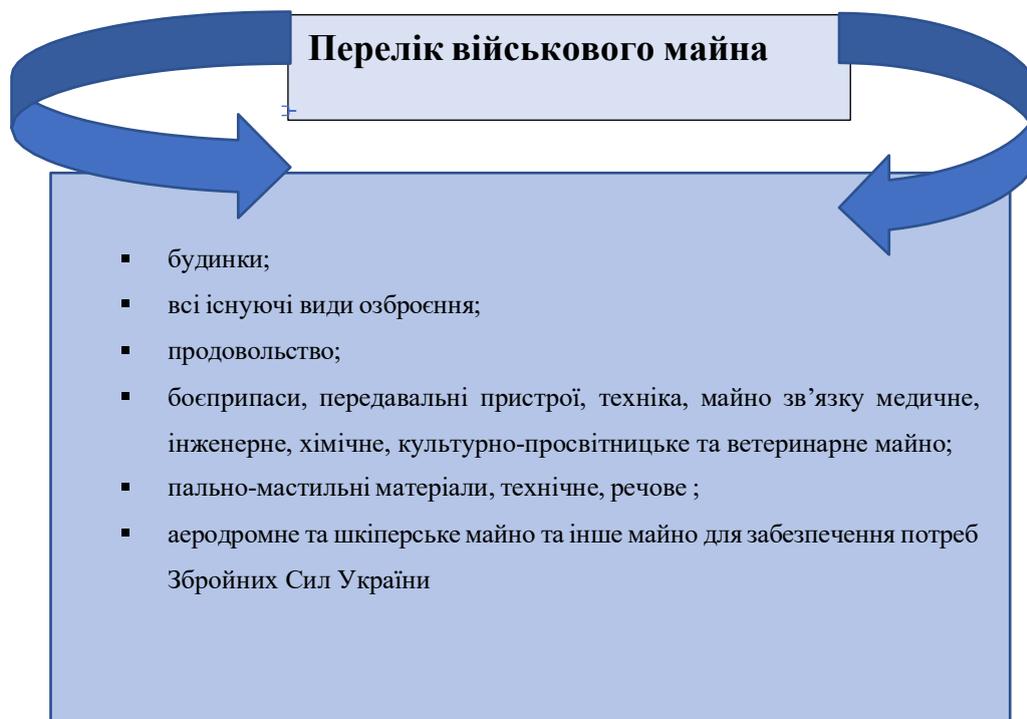

Рис. 1. Військове майно

Джерело: власна розробка автора

Результати дослідження. Проблема вчинення правопорушень у сфері використання за зберігання військового майна завжди була актуальною, протягом багатьох років і навіть століть у зв'язку із необхідним та обов'язковим забезпеченням збройних сил, що у свою чергу сприяло та впливало на обороноздатність країни та її територіальну цілісність і незалежність. Вагомим та важливим постає питання вчинення правопорушення проти порядку користування військовим майном і його зберігання, а також питання відповідальності військовослужбовців за втрату військового майна в умовах ведення бойових дій. Особливого значення та актуальності це питання набирає а реаліях сьогодення, коли на території України відбувається повномасштабна війна.

Правопорушення вчинені у зв'язку із користуванням чи збереженням військового майна вважаються військовими злочинами та регулюються кримінальним законодавством України, а особи які вчинили відповідні злочини підлягають кримінальній відповідальності. Під поняттям «військовий злочин» потрібно розуміти вчинені злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними (Gutorova et. al., 2011).

Статтею 413 Кримінального кодексу України регулюється та встановлюється відповідальність за втрату військового майна, яка включає в себе користування та зберігання військового майна (Кримінальний кодекс України, 2001). Окрім Кримінального кодексу України правопорушення пов'язане із втратою військового майна регулюється низкою законів України, Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, Статутом внутрішньої служби ЗСУ, Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України тощо (Верховна Рада України, 2001).

Карпенко (2018) під терміном користування військовим майном розуміє «ввірене військовослужбовцям майно, яке видається йому для виконання поставлених на нього завдань» У свою чергу під зберіганням військового майна необхідно розуміти належне поводження з військовим майном, яке дозволяє готовність до подальшого його використання.

Обов'язкою ознакою вчиненого злочину щодо порушення користування та зберігання військового майна повинна бути його втрата, тобто вихід військового майна із безпосереднього володіння військової частини, на балансі якої знаходилося відповідне майно. Втрата військового майна може відбутися в наслідку крадіжки чи знищення (свідоме або через необережність) як самим військовослужбовцем, так і сторонньою особою. Головною умовою для притягнення винної особи щодо втрати військового майна повинно бути наявність причинно-наслідкового зв'язку між втратою та порушенням умов збереження чи користування відповідним майном. Варто зазначити, що обов'язковою метою притягнення до відповідальності також є наявність вини. Якщо втрата військового майна відбулася не через безпосередні дії військовослужбовця (знищення, пошкодження, порушення умов користування чи зберігання), а як наслідок причин, які не залежали від військовослужбовця, то в його діях відсутній склад злочину і він не підлягає відповідальності. Як приклад можна навести справу втрати військовослужбовцем холодної зони під час перебування на території Донецької області у зв'язку із виконанням бойового завдання. Так, у даній справі касаційним суд скасував рішення суду першої інстанції у зв'язку з тим, що суд першої інстанції не зазначав у чому саме полягало порушення умов нормативно-правових актів щодо зберігання військового майна, а також не зазначив у чому саме полягала бездіяльність обвинуваченого та не обґрунтовано наявності прямої вини щодо втрати ножа (Постанова у справі № 225/1673/19, 2021).

Під час ухвалення рішення щодо винуватості особи у вчиненні правопорушення щодо втрати військового майна, суд повинен зазначити у чому саме полягає порушення умов користування чи зберігання військового майна, а саме обґрунтувати: які норми зберігання чи

використання майна були порушені; та зазначити є причинний зв'язок між вчиненим порушенням та наслідками.

У Кримінальному кодексі України закріплено положення, відповідно до якого, втрата чи пошкодження бойових припасів, зброї чи іншого військового майна, яке відбулося внаслідок порушення правил їх користування чи зберігання в умовах ведення бойових дій чи воєнного стану (Кримінальний кодекс України, 2001). Проте необхідно зауважити, що в законодавчих актах чи статутах ЗСУ не зазначається необхідність вчинення тих чи інших дій задля захисту збереження військового майна у випадку воєнного стану чи в умовах бойових дій. Відповідальність за втрату військового майна в умовах воєнного стану чи бойових дій може настати за умови умисного порушення правил користування чи зберігання такого майна. Тобто, для притягнення військовослужбовця до відповідальності за втрату військового майна в його діях обов'язково повинен бути склад злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона).

Відповідальність за порушення порядку користування військовим майном, чи його розтрата або знищення встановлена у низці країн світу. Так, у відповідності із законодавством Сполучених Штатів Америки військовослужбовця може бути притягнуто до відповідальності, якщо він без належних на то повноважень навмисно або через недбалість пошкоджує чи знищує військове майно; продає, втрачає чи утилізує військове майно (APPENDIX 2 UNIFORM CODE OF MILITARY JUSTICE, 2019).

Висновки. Отже, для встановлення факту порушення військовослужбовцем правил користування чи зберігання військового майна необхідним є з'ясування які саме праві акти були порушені військовослужбовцем та доведення його безпосередньої вини.

Список використаних джерел:

1. Gutorova, N., Savchenko, A., Pinchuk, M. (2011). Crimes against the established order of military service (military crimes). *Study guide "Law"*. Edu.Ua. Retrieved December 11, 2022, from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ViiskoviZlochini_2011.pdf
2. Верховна Рада України (2001). Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Karpenko, M. (2018). Crimes against the established order of military service (war crimes): theoretical and applied aspects. *Monograph. National Academy of Management University*. 420. <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/monogra-karpenko.pdf>

4. Постанова у справі № 225/1673/19. Провадження № 51-2137км21. (2021). <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=99556355&red=1000034a363124270ab330e4fd841ee4c44c5d&d=5>

5. APPENDIX 2 UNIFORM CODE OF MILITARY JUSTICE. Includes Updates from FY 18, 19, and 20 NDAA. 54. (2019). Retrieved December 11, 2022, from <https://jsc.defense.gov/Portals/99/Documents/UCMJ%20-%2020December2019.pdf>

УДК 343.98(477)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЇВ ІНФОРМАЦІЇ)

Сезонов В. С., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач сектору Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичний центру МВС, м. Харків, вул. Ковтуна, 34, Україна, SV26031985@UKR.NET, ORCID: 0000-0002-2580-2953

Анотація: Розглянуто проблеми теоретичних та прикладних криміналістичних досліджень в умовах війни на прикладі українського досвіду техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації. Зазначено, що повномасштабне вторгнення в Україну поставило задачі зі швидкого впровадження досягнень науки й техніки у сфері використання цифрових технологій. А електронні носії інформації стали одним із інформативніших засобів зберігання доказів та доказування. Розглянуті основні види електронних носіїв інформації та підходи до їх дослідження. Зазначено новітні цифрові технології, використання та дослідження яких потребує подальшого вдосконалення. Проаналізовано підходи в науці до техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації.

Ключові слова: техніко-криміналістичне дослідження документів, цифрові технології в криміналістиці, інноваційні криміналістичні дослідження в умовах війни, електронні документи в криміналістиці, дослідження електронних носіїв інформації

Вступ. Впливу від повномасштабної військової агресії зазнали всі сфери життя, в тому числі й криміналістика, яка зіштовхнулась з новими викликами в нових реаліях військових дій. Одночасно з розвитком цифрових технологій постають нові виклики у сфері техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації. Правоохоронні органи

потребують нові ефективні методи та інструменти виявлення, дослідження та використання доказів на електронних носіях інформації. А техніко-криміналістичні дослідження електронних носіїв інформації є важливими у використанні при зібранні доказової бази у злочинах, що скоєні під час війни, в тому числі військових злочинів. Експертні установи сьогодні активно впроваджують цифрові технології, розробляють нові методи дослідження, які зокрема, дозволяють автоматизувати пошук і обробку цифрової інформації (Кобилянський, 2022).

При цьому, на думку Степанюка (2022), методи та інструменти у сфері техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації не знайшли належного місця в сучасній науці. Технічний прогрес зумовлює необхідність вирішення експертних проблем техніко-криміналістичної експертизи документів на електронних носіях інформації, актуальним питанням є вдосконалення існуючих методик техніко-криміналістичної експертизи документів (Степанюк, 2022, с. 283).

Кобилянський (2022) зазначає, що попри намагання науковцями створити нову науку – цифрову чи електронну криміналістику, яка б займалась криміналістичними дослідженнями в злочинах, що вчиняються, використовуючи комп'ютерні засоби та системи, в науці відсутнє чітке розуміння завдань та предмета криміналістичного дослідження. Гутник та Хитра (2022, с. 137) виокремлюють предмет та об'єкт дослідження електронних документів. Так, предмет електронних документів має значну різницю від предмету аналогових документів, так як і об'єкт дослідження, який є достатньо специфічний статус оригіналу, та може існувати в декількох місцях одночасно.

Техніко-криміналістичні завдання виконують спеціалісти криміналістичної техніки, що вивчають та розробляють науково-технічно засоби, методи і прийоми для виявлення, дослідження документів з метою встановлення його справжності. (Кобилянський, 2022, с. 41). До криміналістичного дослідження документів відносять почеркознавство та техніко-криміналістичне дослідження документів (Кобилянський, 2022, с. 42). Сучасність створює нові виклики у криміналістиці, зокрема, злочини, що вчиняються в кіберпросторі мають як звичні для криміналістики сліди, так і новітні «цифрові» сліди, для дослідження яких необхідно використовувати широкий спектр експертиз комп'ютерної техніки, обладнання і засобів; програмних продуктів; технічної експертизи документів; відеозапису; документів та засобів у сфері інтелектуальної власності (Гутник & Хитра, 2022, с. 137).

Техніко-криміналістичне дослідження документів, як різновид криміналістичного дослідження документів, вивчає способи виготовлення документів та розробляє і вдосконалює методи, прийоми та засоби дослідження документів для встановлення їх справжності

(Кобилянський, 2022, с. 43). Дані, які використовують для проведення техніко-криміналістичних досліджень є даними, що потребують удосконалених технологій, зокрема використання програмного забезпечення «Magnet AXIOM», «Magnet Forensics», «Мобільний криміналіст», «Belkasoft Evidence Center». Це програмне забезпечення дозволяє отримати дані з програм обміну повідомленнями, електронної пошти, щодо історії відвідування в мережі Інтернет, геолокацію, видалені дані та інформацію (Гутник & Хитра, 2022, с. 137).

В рамках криміналістичного дослідження документів здійснюються розробки щодо огляду та долучення їх до матеріалів провадження, дослідження із застосуванням природничо-наукових методів, розроблення заходів, що ускладнюють підробку документів. Документи, як джерела розшукової, доказової та орієнтуючої інформації, зокрема в умовах військового стану, є об'єктами криміналістичного дослідження, що мають окрему вагу для суспільства. Криміналістика розглядає термін «документ» до таких об'єктів, як відеодокументи, фотодокументи, кінодокументи, фонодокументи, електронні документи (Кобилянський, 2022).

До носіїв електронних документів відносять об'єкти комп'ютерно-технічного дослідження: лазерні диски, системні блоки, сервери, дані з персональних комп'ютерів, портативні комп'ютери, всі інші комп'ютерні носії інформації, флеш-накопичувачі, планшетні комп'ютери, термінали мобільного зв'язку (комунікатори, мобільні телефони, smart-годиники, смартфони), відеореєстратори тощо (Гутник & Хитра, 2022, с. 137).

Наявність електронних документів, цифрових і електронних носіїв інформації якісно змінила злочинність, зумовила її транскордонний характер, ускладнила способи дослідження та вчинення злочинів, зокрема в сферах кредитування, страхування, заподіяння майнової шкоди, крадіжки, шахрайства, незаконне підприємництво за допомогою комп'ютерних технологій (Кобилянський, 2022).

Одним із сучасних новітніх електронних носіїв інформації є дані відео – та фотоспостереження з безпілотних літальних пристроїв, що надають можливості здійснювати електронний контроль за пересуванням осіб чи техніки, з можливостями ідентифікації людей. А засоби штучного інтелекту повинні активно впроваджуватись в роботу, для дослідження доказів в умовах війни (Шевчук, 2022, с. 44).

В умовах повномасштабного вторгнення техніко-криміналістичний напрям дослідження електронних засобів інформації є одним із перспективних напрямів протидії та розслідування злочинів. Шевчук (2022) говорить про «військово-польову криміналістику», як наступний напрямок наукового розвитку та запровадження інноваційних засобів дослідження доказів для здійснення оптимізації боротьби зі злочинністю. Сюди слід віднести такі техніко-

криміналістичні засоби, як дослідженні інформаційних технологій, електронних баз знань, методів збору і фіксації доказової інформації у злочинах, вчинених в умовах військового стану. Особливу увагу вчений акцентує на дослідженні електронних засобів інформації для електронної ідентифікації людини – за ознаками ходи, зовнішності, райдужної оболонки ока, ДНК.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що криміналістичні дослідження в умовах війни набули нового значення та нових викликів. Криміналістична наука потребувала вдосконалення з розвитком цифрових технологій, нових методик та засобів дослідження електронних носіїв інформації. А з початком військових дій, виникла ще більша необхідність у дослідженні цифрової інформації, та документів. Погоджуємось, що інноваційний підхід в криміналістиці є фундаментальним для інтеграції науки в умовах сучасного розвитку цифрових технологій, та має велике значення у розслідуванні злочинів, особливо які скоєні в умовах військового стану (Болкун, 2022, с. 30). Дослідження електронних носіїв інформації в умовах війни ставить перед експертами криміналістами нові важливі задачі, так як збільшується кількість злочинів на території України, змінюються засоби їх фіксації.

Список використаних джерел:

1. Болкун, К. А. (2022). Інновації в криміналістиці щодо питань боротьби зі злочинністю. *Сучасні підходи боротьби зі злочинністю: погляди молодих вчених*: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти, Кривий Ріг-26 листопада 2021 р.; КННІ ДонДУВС. Кривий Ріг, 28-32.
https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/41080/1/4_%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9A%D0%90_.pdf#page=22
2. Гутник, А. В., & Хитра, А. Я. (2022). Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи використання електронних документів у доказуванні: монографія. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4725>
3. Кобилянський, О. Л., & Корнеєва, В. А. (2022). Криміналістичне дослідження документів. *Dictum factum*, 1(11), 40-56. <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/217>
4. Степанюк, Р. Л., & Перлін, С. І. (2022). Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*, 3(99), 283-293. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.283-294>

5. Шевчук, В. М. (2022). Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди П 78 та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації* : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого. <https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/PDO-2022.pdf#page=40>

УДК 349.6+347.44(477)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЬОВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Казанчук І. Д., кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

З моменту проголошення незалежності України наша держава зіткнулася з важливою проблемою – це кризова екологічна ситуація, збільшення об'ємів шкідливого виробництва, нераціональне використання природних ресурсів, недосконалість законодавчої бази особливо щодо інституту відповідальності фізичної або юридичної особи за спричинення шкоди природі, слабкість державного та громадського контролю за забезпеченням екологічної безпеки та природокористування. І в умовах бойових дій на всій території України природоохоронна проблема отримала нові об'єми свого розвитку. Так, понад 2,4 млн гектарів лісів зазнали значних пошкоджень через пожежі. Під загрозою знищення опинилися близько 687 видів тварин та 857 видів рослин та грибів, зокрема й ті, що занесені до Червоної книги України (Стрілець, 28 Жовтня 2022).

В Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 року № 2697-VIII передбачено пріоритетність забезпечення всебічної охорони природних ресурсів, досягнення збалансованого розвитку важливих галузей господарства й промисловості, необхідність приведення українського адміністративного (природоохоронного) законодавства у відповідність до європейських норм (Відомості Верховної Ради України, 2019).

Як бачимо, ефективність функціонування органів виконавчої влади у сфері охорони і використання природних ресурсів, у тому числі забезпечення прав людини на сприятливе навколишнє природне середовище, безпосередньо пов'язані із створення дієвого механізму правового регулювання відносин у природоохоронній галузі. Так, діюча правова база, яка регулює сферу охорони і використання природних ресурсів на загальнодержавному і регіональному рівнях включає в себе чималу кількість нормативно-правових актів в Україні різної юридичної сили. При цьому суб'єктний склад відносин, які регулюються чинним законодавством в природоохоронній сфері, достатньо великий (Артеменко, 2018, с. 14). Враховуючи це, на нашу думку потребою часу є системний перегляд та внесення змін до діючого національного адміністративного законодавства в контексті розвитку євроінтеграційних процесів в Україні, а також оптимізація системи органів управління сферою охорони навколишнього природного середовища та правового регулювання діяльності суб'єктів використання природних ресурсів. Пріоритетними шляхами у виконанні цього завдання є:

1) розробка в новій редакції Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», приведення його положень у відповідність з нормами європейського (природоохоронного) законодавства;

2) внесення змін та доповнень до КУпАП в частині встановлення жорсткіших санкцій за порушення вимог лісового та водного законодавства, а також щодо встановлення адміністративної відповідальності за неподання, несвоєчасне подання, або за подання завідомо недостовірної інформації до єдиної державної системи електронного обліку природних ресурсів. Зокрема, слід зазначити, що в КУпАП відсутні склади правопорушень, які спрямовані на захист відносини приватної власності на ліси, натомість КУпАП містить склади правопорушень, які пов'язані з захистом і охороною державної власності (ст. 49) (Верховна Рада України, 2022). У цьому аспекті є необхідність законодавчого гарантування реалізації принципу рівності форм власності на природні ресурси. Тому доцільно внести у КУпАП окрему статтю щодо врегулювання питання захисту усіх форм власності;

3) внесення доповнень до Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо чіткого визначення переліку суб'єктів, уповноважених надавати екологічну інформацію на державному і регіональному рівнях з питань охорони природних ресурсів, окреслення видів їх відповідальності за ненадання або перешкоджання отриманню інформації, зокрема, про незаконні порубки лісів, проведені заходи щодо захисту і відновлення лісів;

4) розвиток електронного урядування на рівні регіонів з метою підвищення якості надання адміністративних послуг (створення державних екологічних реєстрів та забезпечення

доступу до публічної їх частини), системи безоплатної допомоги з одночасним забезпеченням системи моніторингу стану охорони навколишнього природного середовища;

5) згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» було скасовано терміни надання адміністративних послуг суб'єктами їх надання та терміни видачі дозвільними органами документів дозвільного характеру на час воєнного стану в Україні. Але зазначимо, що реєстр з отримання відповідних документів дозвільного характеру є частиною ланцюга надання послуги висновку про вплив на довкілля, який дозволяє здійснювати певні види діяльності. Отже, реалії життя доводять необхідність відкриття вказаного Реєстру, а також правового визначення чітких строків для отримання дозвільних документів суб'єктами бізнесу та господарювання, тим самим забезпечується їх право на природокористування;

6) щодо аспектів дотримання вимог закону України «Про оцінку впливу на довкілля» законодавцям слід переглянути політику щодо доступу до інформації з питань природоохоронної діяльності і юридично визначити види інформації;

7) всебічне впровадження Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» – для надання громадянам вільного доступу до інформації про стан довкілля та екологічні ризики/загрози; цифровізації процесу надання уповноваженими суб'єктами адміністративних послуг у природоохоронній сфері; комплексного впровадження механізмів електронного урядування та інформатизації органів державної влади у сфері раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Адже в умовах сьогодення досить повільно йде виконання вимог розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649 «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України, 2018), у тому числі із причини нерозуміння важливості розвитку системи електронних послуг в Україні уповноваженими органами.

Таким чином, сучасний стан адаптації національного законодавства до норм законодавства Євросоюзу часто обмежується декларативними нормами, у зв'язку з чим виникає потреба у належній правовій регламентації повноважень та компетенції державних органів у сфері охорони природних ресурсів, побудові концептуально нової правової системи щодо реалізації права громадян на сприятливе навколишнє природне середовище в умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Стрілець, В. (28 Жовтня 2022). Росія порушила всі міжнародні заповіді

збереження природи. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/rosiya-porushila-vsi-mizhnarodni-zarovidi-zberezhennya-prirodi-strilec/> (дата звернення 29.11.2022).

2. Відомості Верховної Ради України. (2019). Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. № 16. ст.70.

3. Артеменко, О. В. (2018). *Державна політика щодо природокористування у контексті забезпечення національної безпеки України*. автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Київ.

4. Верховна Рада України (2022). Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X (в ред. від 07.09.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 07.10.2022).

5. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України (2018). Про схвалення Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 825-р.. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-stvorennya-zagalnodержavnoyi-avtomatizovanoyi-sistemi-vidkrite-dovkillya> (дата звернення 07.10.2022).

УДК 338.244.47

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Олійник В. В.,

*доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Анотація: У роботі автором наголошено, що становлення громадянського суспільства в Україні, тобто становлення демократичної країни, де пріоритетом є верховенство права, права людини, а урядові відомства відокремлені, має супроводжуватися розвитком та вдосконаленням місцевої автономії. Основою місцевої автономії є розуміння територіальною громадою власних спільних інтересів, які можуть відрізнятися від інтересів інших територіальних громад і країн.

Ключові слова: територіальна громада, управління, місцева автономія.

Вступ. Поняття «територіальна громада» є відносно новим у сучасній науці державного управління в Україні, хоча традиція співіснування громад та прийняття консенсусних рішень в Україні існує вже давно.

У контексті децентралізованих владних відносин держава досліджувала складні соціальні системи, які діють на основі прийняття колективних рішень та реалізації колективних дій. Це вимагає вивчення умов ефективного управління державними ресурсами на місцевому рівні.

Огляд літератури. У Конституції України зафіксовано, що територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування [1]. Конституція регулює питання місцевого самоврядування на основі концептуальних положень громадської доктрини місцевого самоврядування.

Повноваження територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, які здійснюються безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування, визначаються статтею 143 Конституції України (рис.1)

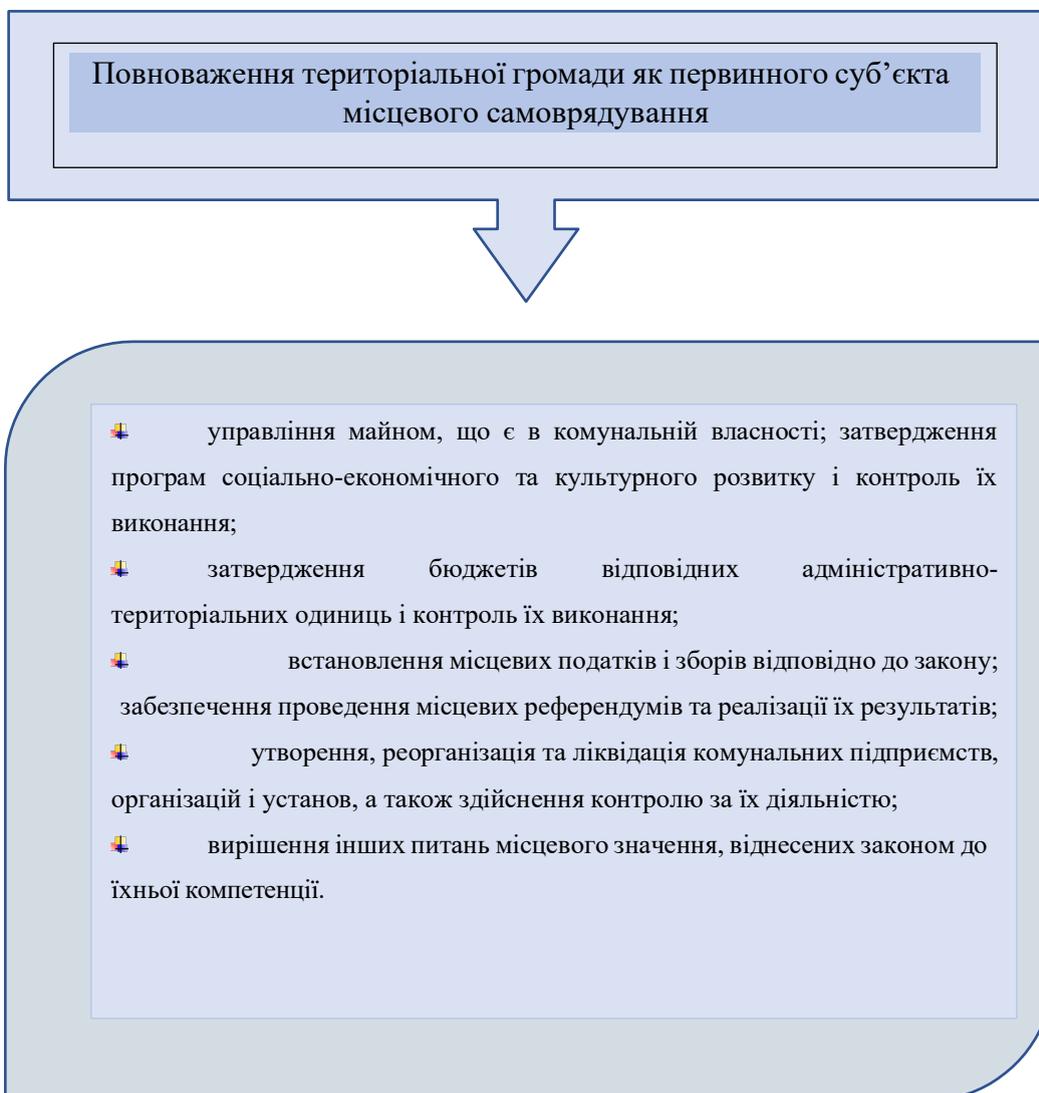

Рис. 1. Повноваження територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування

Джерело: узагальнено автором на основі Верховна Рада України (1996).

Для органів місцевого самоврядування особливо важливим є найбільш ефективне використання наявних ресурсів, тому процес прийняття рішень базується на принципах належного управління. Кращий європейський досвід територіального врядування характеризується зростанням ролі громадян у виробленні місцевої політики не лише через делегування повноважень виборним представникам, а й за допомогою різноманітних інструментів безпосереднього залучення громади. Водночас організації громадянського суспільства мають надавати наукову та експертну підтримку процесу вироблення політики. Акумулюючи та узагальнюючи місцеві інтереси, вони мають стати основними каналами участі громадян у процесі прийняття рішень (Бондарчук & Урбанович, 2016).

На шляху до децентралізації та реформування місцевої автономії в Україні ключовим керівним принципом є «Європейська хартія місцевої автономії», яка була ратифікована державою без застережень 15 липня 1997 року.

Хартія є ключовим міжнародно-правовим документом для країн-членів Ради Європи, бо містить стандарти організації місцевого самоврядування на основі місцевого самоврядування. Відповідно до статті 9 Конституції України Хартія є частиною національного законодавства (Верховна Рада України, 1996).

Європейська хартія місцевого самоврядування, визначаючи поняття місцевого самоврядування, акцентує увагу на відповідальності, а саме: «місцевим самоврядуванням слід вважати право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину місцевих справ і управляти нею, діючи в межах закону, беручи на себе всю відповідальність, в інтересах місцевого населення» (Рада Європи, 15 жовтня 1985).

Результати дослідження. Оскільки дотепер триває масштабна реформа місцевого самоврядування України, одним із головних її завдань є децентралізація, зміцнення організаційно-правової, економічної та фінансової незалежності місцевого автономного самоврядування, формування автономних та дієздатних територіальних громад, їх забезпечення необхідними матеріальними та фінансовими ресурсами та реформувати адміністративно-територіальний устрій країни.

Висновки. Отже, саме громада є однією з ключових складових організованого суспільства, її головною функцією є забезпечення існування на місцевому рівні на основі групових інтересів та особистих інтересів. Стратегія реформування місцевої автономії вимагає створення ефективного механізму управління на рівні територіальної громади. Важливим питанням сьогодні є ефективна організація регіонального та місцевого самоврядування в умовах децентралізованої системи державного управління.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України (1996). Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.12.2022).
2. Рада Європи (15 жовтня 1985). Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 16.12.2022).
3. Бондарчук, Л. В., & Урбанович, В. А. (2016). Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти. *Науковий огляд*, 11(21). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/650> (дата звернення: 16.12.2022).
4. Бакуменко, В. Д., Надолішній, П. І., Іжа, М. М., Арабаджи, Г. І. (2009). *Державне управління: основи теорії, історія і практика*. Одеса: ОРІДУ НАДУ.

CHAPTER 11. MEDICAL SCIENCES. Część 11. NAUKI MEDYCZNE

УДК:616.314.18-08-036.83-092.9:616.314-77

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ РЕАБІЛІТАЦІЇ РЕЦЕПТОРНОГО АПАРАТУ ПУЛЬПИ НА ЕТАПАХ ЛІКУВАННЯ НЕЗНІМНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ ПРОТЕЗІВ

Дюдіна І. Л.

канд. мед. наук, доцент кафедри ортопедичної стоматології,

Харківський національний медичний університет

Томілін В. Г.

канд. мед. наук, доцент кафедри ортопедичної стоматології,

Харківський національний медичний університет

Погоріла А. В.

*доцент кафедри ортопедичної стоматології, Харківський національний медичний
університет*

Мовчан О. В.

*канд. мед. наук, асистент кафедри ортопедичної стоматології, Харківський
національний медичний університет*

Анотація: В статті представлено результати експериментальних досліджень на лабораторних тваринах впливу на рецепторний апарат досліджуваного сполучення препаратів: вітчизняного адгезивного матеріалу та антигомотоксичного препарату «Траумель-С». В наслідок отриманих даних було визначено, що при використанні даного лікарського комплексу на протязі 30 днів, спостерігається повне відновлення відростків одонтобластів ушкоджених в наслідок проведеної операції препарування твердих тканин зубів, які є опорою незнімних конструкцій протезів.

Ключові слова: рецептори пульпи, одонтобласти, відновлення, адгезив, антигомотоксичний препарат.

Вступ. Відновлення рецепторного апарату зуба після операції препарування має важливе значення для профілактики виникнення запальних процесів у пульпі зубів, які використовуються під опору незнімних конструкцій протезів та для збільшення строків користування ними. Нині існує безліч методик спрямованих на зменшення чутливості препарованих інтактних зубів, що використовуються під опору незнімних конструкцій протезів. За допомогою цих методик кукси відпрепарованих зубів покривалися різноманітними матеріалами, тобто: провізорними коронками, які фіксувалися на одно або багатокomпонентні пасти, використовувались специфічні методи препарування, зубна кукса покривалась різноманітними препаратами та інше. Але не одна з цих запропонованих методик не приводила до відновлення, пошкоджених під час операції препарування твердих тканин, відростків одонтобластів (Абакаров, Логинова, & Сорокин, 2001; Павленко, Арендарюк, Павленко, & Ступницькая, 2003; Рамусь, 2000).

Результати дослідження. Авторами був проведений експеримент на лабораторних тваринах (білих щурах лінії WAG вагою 220–230 гр.), у кількості 15 осіб, яким були препаровані тверді тканини зубів під закладбнтм знеболенням. Після чого зуби покривалися вітчизняним светлозатверджуємим адгезивом з додаванням комплексного спеціалізованого антигомотоксичного препарату «Траумель-С». Після чого у 5 осіб, у яких були оброблені зуби вищезазначеним методом, зуби видаляли через 1 тиждень після покриття, в інших 5 – через 2 тижні і останніх 5 осіб – через 1 місяць. Потім була проведена декальцинація цих зубів за загальноприйнятою методикою, виготовлені мікроскопічні середовища, які вивчали під електронним мікроскопом.

Результати дослідження показали, що через 1 тиждень після покриття спостерігалася морфофункціональна деструкція дентину, декальцинація, розпушення, утворення порожнин. Слизова оболонка ясен мала слабо виявлений набряк. Кінцівки оброблених зубів мають рівні контури. При мікроскопічному дослідженні оброблених зубів виявляється вузька прозора гомогенна ділянка, в міжклітинній речовині якої не визначаються дентинові трубочки. Під цією зоною розташовується демаркаційний розділ – вузька базофільна лінія на межі з дентиновими трубочками. Дентин, що прилягає до цієї ділянки і розташований на відстані від пульпи, зберігає характерну будову – дентинові трубочки можливо чітко бачити, між ними розташовується міжклітинна речовина однорідна за забарвленням. Діаметр трубочок на ділянках нерівномірний – вони звужуються у напрямку до дентиномалевої межі

Через 2 тижні істотних змін не відбулося. Мікроскопічно відзначається збереження лінії демаркації, базофільна лінія, що відокремлює дентин з дентиновими трубочками від

аморфної ділянки. На зрізі зуба структура дентинових трубочок на основній частині зуба без порушень, однак виявляються невеликі ділянки, в яких трубочки мають широкий діаметр. Міжклітинна речовина дентину без патологічних порушень. Предентинова ділянка зуба помірно розширена, без патологічних змін. У пульпі зуба шар одонтобластів широкий, клітини, в основному, мають призматичну форму. Останні виявляються у високій щільності біля основи шару одонтобластів.

Виразний позитивний результат був виявлений через 1 місяць. Макроскопічно кінцівки препарованого зуба рівні. При мікроскопічному дослідженні виявляється вузька зона склерозу, в якій не визначаються дентинові трубочки. Дентинові трубочки, що прилягають до цієї ділянки мають нерівномірні просвітки і нечіткі контури. На іншій частині їх просвітки рівномірні, трубочки розташовані паралельними рядками. Одонтобласти формують безперервний шар, в поверхневому відділі якого виявляються поодинокі клітини з пикнотичними ядрами. На решта частині шару розташовуються одонтобласти призматичної та витягнутої форми з широким обідком цитоплазми і округлими гіпохромними ядрами.

Висновки. Таким чином, проведенні дослідження по вивченню впливу на структурну організацію препарування зуба з подальшою обробкою адгезивним матеріалом у поєднанні з антигомотоксическим препаратом «Траумель-С», показали, що використання цього комплексу препаратів сприяє зниженню прояви запального процесу у пульпі. Порівняно з попередніми серіями виявлено, що запальний процес у початковий термін спостереження має слабковиявлений характер і зникає до 14 днів після препарування зубів. Зміни в дентині, що мають місце на початковому терміні спостереження (7 діб), не прогресують на більш пізніших термінах дослідження (до 30 діб). Зміни в шарі одонтобластів носять адаптаційно-компенсаторний характер, що не призводить до порушення предентину та посилення деструктивних змін у дентині (Янішен & Дюдїна, 2016). Отримані дані доводять можливість відновлення рецепторного апарату інтактних зубів після операції препарування твердих тканин.

Список використаних джерел:

1. Абакаров, С. И., Логинова, Н. К., & Сорокин, Д. В. (2001). Реакция сосудов пульпы зубов на их препарирование для изготовления металлокерамических протезов. *Новое в стоматологии*, 2, 46–49.
2. Павленко, В. М., Арндарюк, В. Н., Павленко, М. А., & Ступницкая, Е. Н. (2003). Подготовка зубов пациентов при протезировании несъёмными протезами. *Современная стоматология*, (1), 97–99.

3. Рамусь, М. О. (2000). Особенности подготовки опорных зубов под металлокерамические протезы. *Український медичний альманах*, 3(5), 207–210.

4. Янішен, І. В., & Дюдїна, І. Л. (2016). Патогенетичні механізми розвитку змін у рецепторному апараті зубів під час препарування твердих тканин та вплив депульпування на їх витривалість до механічних навантажень (огляд літератури). *Вісник проблем біології і медицини*, 1(1), 62–66.

УДК 616.1/.4-058:618.2/.3-036-07

ІНДЕКС МАСИ ТІЛА ЯК ФАКТОР РИЗИКУ РОЗВИТКУ ГЕСТАЦІЙНОГО ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ В ГРУПІ ЖІНОК, ВАГІТНІСТЬ ЯКИХ НАСТАЛА ШЛЯХОМ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Блова О.Г.,

Аспірант кафедри сімейної медицини

Національного університету охорони здоров'я України

імені П.Л. Шупика

Анотація: проблема зайвої ваги в сучасному світі змушує жінок репродуктивного віку стикатися з певними труднощами при спробах завагітніти. З цієї причини пацієнтки часто звертаються за допоміжними репродуктивними технологіями. Для успішного настання природньої вагітності або позитивного результату допоміжних репродуктивних технологій, необхідно скорегувати вагу та нормалізувати індекс маси тіла. З метою запобігання розвитку ускладнень вагітності та пологів, а також подальшому збереженню якості життя породіллі, необхідно вчасно діагностувати та запобігати негативному впливу порушень обміну глюкози в організмі жінки ще на етапі підготовки до вагітності.

Ключові слова: природня вагітність, допоміжні репродуктивні технології (ДРТ), індекс маси тіла, прегравідарна підготовка, гестаційний цукровий діабет.

Вступ. Останнім часом проблема настання самостійної, природньої вагітності є напрочуд актуальною. Жінки репродуктивного віку зазвичай намагаються досягти певного соціально-економічного статусу перед плануванням сім'ї. Одночасно з досягненням стабільного соціально-економічного положення в суспільстві, настає період зниження

фізіологічної фертильності та активізації різноманітних соматичних захворювань, що в сукупності являють собою поняття «екстрагенітальна патологія вагітних». Це група захворювань, що не пов'язані з гінекологічними проблемами, та можуть бути поділені на дві підгрупи: ті, що не пов'язані з вагітністю, та ті, що асоційовані з нею (Медведь, 2016).

Серед екстрагенітальних патологій, що етіологічно не пов'язані з вагітністю, можна виділити декілька основних: серцево-судинні захворювання, системні захворювання сполучної тканини, бронхо-легеневі захворювання, захворювання шлунково-кишкового тракту, сечовидільної системи, цукровий діабет, інфекційні захворювання, пневмонії, гемобластози та ін. (Body & Christie, 2016).

Відомо, що істотна кількість жінок звертається до сімейного лікаря з метою спостереження вагітності без попередніх обстежень та проведення прегравідарної підготовки, в результаті чого супутні соматичні захворювання та несприятливі для перебігу вагітності стани діагностуються вже при вагітності, яка прогресує, що може бути причиною несприятливих її наслідків як для здоров'я жінки, так і для плода (Mao et al., 2015; Sermondade et al., 2019).

Досить широке застосування набувають методи допоміжних репродуктивних технологій серед жінок, в яких вагітність не настає природнім шляхом, що може призводити до маніфестації або погіршення перебігу супутньої соматичної патології, в тому числі за рахунок впливу гормональної підтримки такої вагітності, що необхідно враховувати сімейному лікарю при спостереженні таких пацієнок в жіночій консультації (Marchi et al., 2015).

Таким чином виділення найбільш значущих факторів ризику, які впливають на перебіг вагітності, розвиток ускладнень під час природньої вагітності, успіх процедури ДРТ та результат пологів у жінок із соматичними захворюваннями, яких спостерігає сімейний лікар, та удосконалення алгоритму спостереження за такими жінками в період вагітності для профілактики небажаних наслідків та ускладнень є актуальним завданням наукових досліджень в сімейній медицині.

Встановлено, що у жінок з ожирінням абдомінального типу, дуже часто мають місце інсулінорезистентність та гіперандрогенія, прискорюються процеси трансформації андрогенів в естрогени на периферії, порушена секреція гонадотропіну, зменшена кількість секс-зв'язуючого глобуліну, гормону росту, підвищений рівень лептину. Усі ці компоненти призводять до порушення процесів овуляції, що у свою чергу перешкоджає настанню природньої вагітності (Fabian et al., 2022). Відомо, що прогестерон має свій орган-мішень – матку. В матці прогестерон підтримує функції децидуальної оболонки та розслаблює гладку

мускулатуру міометрію та кровоносних судин. Окрім цього при нормальній кількості прогестерону відбувається взаємодія з кіллер-інгібуючими рецепторами через прогестерон-індукуючий блокуючий фактор (PIBF), що призводить до активації імунної відповіді матері на вагітність. Таким чином PIBF захищає міометрій від відторгнення ембріону. При малій кількості прогестерону виробляється мало PIBF та відбувається активація натуральних кіллерів. Шляхом активації Т-кіллерів та виробленням прозапальних цитокінів активується протромбіназа, яка сприяє тромбозу судин плаценти та втраті вагітності. При вісцеральному ожирінні, яке характерне для метаболічного синдрому, існує дефіцит прогестерону, що призводить до вищевказаних наслідків (Imterat et al., 2019).

Існує думка Verma et al. (2002) що ожиріння та гестаційний діабет в першу вагітність сприяють розвитку метаболічного синдрому у подальшому житті жінки. Тому раннє виявлення маркерів метаболічного синдрому та попередження розвитку гестаційного цукрового діабету необхідно для профілактики розвитку інсулінонезалежного цукрового діабету (типу 2) в подальшому житті таких жінок.

Беручи до уваги усі вищеназвані фактори, можна сказати що жінки з високим індексом маси тіла входять до групи високого ризику по розвитку акушерських патологій. Таким чином розробка методів ведення вагітності та безпечного пологорозрішення у таких жінок, а також навчання належної прегравідарної підготовки є актуальною проблемою сучасних досліджень.

Водночас повноцінна допологова діагностика, профілактика та терапія розвитку ускладнень, пов'язаних з підвищеним індексом маси тіла, наявністю метаболічного синдрому або інсулінорезистентністю, дозволяють досягти успіху у спробах ДРТ, подальшому виношуванню вагітності, знижують ризик материнської смертності, а також впливають на подальше життя та здоров'я жінки і новонародженого (Ranaweera, 2005; Kasim & Roshdy, 2014; Frankenthal et al., 2019).

Деякими дослідженнями також доведено, що існує зв'язок між масою тіла жінки до вагітності, гестаційним набором ваги і результатами вагітності. Було виявлено, що у жінок, які мали підвищений індекс маси тіла до вагітності, окрім гестаційного цукрового діабету, частіше виявлялись інфекції сечовивідних шляхів та анемія (Frankenthal et al., 2019; Rejali et al., 2015).

В одному з досліджень, проведеному серед 500 жінок, пацієток було класифіковано на декілька груп за показником ІМТ: жінки з нормальною вагою, з надлишковою, з ожирінням та надмірно високою вагою. Критеріями виключення були системні хронічні захворювання та Кесарський розтин в анамнезі. Після клінічної оцінки результатів дослідження було виявлено, що:

- Такі ускладнення вагітності, як гестаційна гіпертензія, гестаційний цукровий діабет, анемія були значно асоційовані з підвищеним ІМТ до вагітності. Тоді як інфекції СВШ не були пов'язані з даним показником.

- Постнатальні прояви у вигляді післяпологової кровотечі, гіпертермії, порушення лактації – тісно пов'язані зі збільшеним ІМТ, тоді як тромбофлебіт та ендометрит не мали такого зв'язку.

- Неонатальні результати: затримка внутрішньоутробного розвитку, передчасні пологи, низька маса тіла дитини при народженні та макросомія виявили зв'язок з підвищеним прегравідарно ІМТ, тоді як мертвонародження, розвиток РДС-синдрому та рання неонатальна смерть не були пов'язані з ІМТ (Deshmukh et al., 2016; Rejali et al., 2015; Billewicz, Kemsley, & Thomson, 1962).

Результати дослідження. За період з 2019 по 2020 рік на базі пологового будинку «Ісіда-IVF» було проведене ретроспективне порівняльне дослідження 90 амбулаторних карток жінок, які знаходились на обліку по вагітності у жіночій консультації. За допомогою аналізу даних, виконаних у програмі SPSS, пацієток було розподілено на три групи: перша – жінки з нормальним індексом маси тіла ($<25\text{кг}/\text{см}^2$), вагітність яких настала природнім шляхом, друга – жінки з нормальним індексом маси тіла ($<25\text{кг}/\text{см}^2$), вагітність яких настала шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій та третя – жінки з підвищеним індексом маси тіла ($>25\text{ кг}/\text{см}^2$), які завагітніли самостійно.

В дослідження не входили жінки з важкими соматичними патологіями, генетичними мутаціями в системі згортання крові, перенесеними в минулому онкологічними захворюваннями, серцево-судинними хворобами, важкою формою ожиріння або дефіцитом маси тіла; вагітність двійнею.

Критеріями включення в дослідження обрано: наявність усіх антропометричних вимірювань та обстежень жінок згідно Наказу №417 МОЗ України на момент постановки на облік в жіночій консультації, відсутність.

В ході аналізу кореляційних зв'язків між способом настання вагітності та виявленням певних захворювань під час неї, було з'ясовано, що у жінок з першої групи не було виявлено жодного випадку гестаційного цукрового діабету, в той час як в другій і третій групі цей показник склав 20% і 24% відповідно ($p<0,05$).

Проведений кореляційний аналіз між показником ІМТ до вагітності та застосуванням допоміжних репродуктивних технологій виявив, що підвищений ІМТ значно впливає на ризик розвитку гестаційного цукрового діабету як у випадку вагітності, що настала природнім шляхом, так і тієї, що настала за сприяння допоміжних репродуктивних технологій.

За результатами аналізу даних зроблено наступні висновки:

- Індекс маси тіла може виступати фактором ризику розвитку гестаційного цукрового діабету як при самостійній вагітності, так і тій, що настала після ДРТ.
- Підвищений індекс маси тіла не є остаточним предиктором розвитку гестаційного діабету за будь-якої вагітності.
- Підвищений ІМТ може сприяти розвитку інсулінорезистентності та метаболічного синдрому у жінок репродуктивного віку, що у свою чергу може призвести до зниження фертильності.
- Порушення обміну глюкози до вагітності (зайва вага, метаболічний синдром, інсулінорезистентність) можуть ускладнити її перебіг та несприятливо вплинути на її результати як для матері, так і для плода.

-

Список використаних джерел:

1. Медведь, В.І. (2016). Экстрагенитальная патология беременных как мультидисциплинарная проблема. *Медицинские аспекты здоровья женщины*, 3, 15-18.
2. Body, C., & Christie, J. A. (2016). Gastrointestinal diseases in pregnancy: Nausea, vomiting, hyperemesis gravidarum, gastroesophageal reflux disease, constipation, and diarrhea. *Gastroenterology Clinics of North America*, 45(2), 267–283. <https://doi.org/10.1016/j.gtc.2016.02.005>
3. Mao, L., Ge, X., Xu, Y., Huang, K., Pan, W., Zhou, S., ... & Tao, F. (2015). Pregestational body mass index, weight gain during first half of pregnancy and gestational diabetes mellitus: a prospective cohort study. *Zhonghua liu Xing Bing xue za zhi= Zhonghua Liuxingbingxue Zazhi*, 36(5), 416-420.
4. Sermondade, N., Huberlant, S., Bourhis-Lefebvre, V., Arbo, E., Gallot, V., Colombani, M., & Fréour, T. (2019). Female obesity is negatively associated with live birth rate following IVF: a systematic review and meta-analysis. *Human Reproduction Update*, 25(4), 439–451. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmz011>
5. Marchi, J., Berg, M., Dencker, A., Olander, E. K., & Begley, C. (2015). Risks associated with obesity in pregnancy, for the mother and baby: a systematic review of reviews: Obesity in pregnancy - a review of reviews. *Obesity Reviews: An Official Journal of the International Association for the Study of Obesity*, 16(8), 621–638. <https://doi.org/10.1111/obr.12288>
6. Fabian, D., Kubandová-Babel'ová, J., Kšňanová, M., Waczulíková, I., Fabianová, K., & Koppel, J. (2022). Overweight and fertility: What we can learn from an intergenerational mouse obesity model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13), 7918. <https://doi.org/10.3390/ijerph19137918>

7. Imterat, M., Agarwal, A., Esteves, S. C., Meyer, J., & Harlev, A. (2019). Impact of Body Mass Index on female fertility and ART outcomes. *Panminerva Medica*, 61(1), 58–67. <https://doi.org/10.23736/S0031-0808.18.03490-0>
8. Verma, A., Boney, C. M., Tucker, R., & Vohr, B. R. (2002). Insulin resistance syndrome in women with prior history of gestational diabetes mellitus. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 87(7), 3227-3235.
9. Ranaweera, U. D. H. J. (2005). Outcome of pregnancy in women with an increased body mass index, *V.112(6)*, 768-772.
10. Kasim, K., & Roshdy, A. (2014). Body mass index and pregnancy outcome after assisted reproduction treatment. *International Journal of Reproductive Medicine*, 2014, 1–5. <https://doi.org/10.1155/2014/257974>
11. Frankenthal, D., Hirsh-Yechezkel, G., Boyko, V., Orvieto, R., Ron-El, R., Lerner-Geva, L., & Farhi, A. (2019). The effect of body mass index (BMI) and gestational weight gain on adverse obstetrical outcomes in pregnancies following assisted reproductive technology as compared to spontaneously conceived pregnancies. *Obesity Research & Clinical Practice*, 13(2), 150–155. <https://doi.org/10.1016/j.orcp.2018.11.239>
12. Rejali, M., Ahmadi, S. S., Hassanzadeh, A., Yazdani, R., & Ahmadi, S. N. (2015). The relationship between weight gain during pregnancy and urinary tract infections in pregnant women of Shahrekord, by using the “Nested case-control study”, in 2013. *Journal of Education and Health Promotion*, 4, 84. <https://doi.org/10.4103/2277-9531.171797>
13. (Deshmukh et al., 2016) Deshmukh, V. L., Jadhav, M., & Yelikar, K. (2016). Impact of HIGH BMI on pregnancy: Maternal and foetal outcome. *Journal of Obstetrics and Gynaecology of India*, 66(Suppl 1), 192–197. <https://doi.org/10.1007/s13224-015-0825-3>
14. (Rejali et al., 2015) Rejali, M., Ahmadi, S. S., Hassanzadeh, A., Yazdani, R., & Ahmadi, S. N. (2015). The relationship between weight gain during pregnancy and urinary tract infections in pregnant women of Shahrekord, by using the “Nested case-control study”, in 2013. *Journal of Education and Health Promotion*, 4, 84. <https://doi.org/10.4103/2277-9531.171797>
15. Billewicz, W. Z., Kemsley, W. F. F., & Thomson, A. M. (1962). Indices of adiposity. *British journal of preventive & social medicine*, 16(4), 183.

УДК: 378:61

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

Косьяненко С. М.,

к. мед. н., доцент кафедри акушерства та гінекології №2 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна, ORCID: 0000-0002-8783-1573

Кливак В. В.,

к. мед. н., доцент кафедри акушерства та гінекології №2 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна, ORCID: 0000-0003-2825-884X

Медична освіта все більше приділяє увагу навчальній програмі, заснованій на когнітивній, психомоторній та емоційній сферах навчання студентів. У всьому світі спостерігається зрушення в методах медичної освіти в бік експериментального («практичного») медичного навчання - симуляції; однак застосування цієї концепції до реальних пацієнтів є менш прийнятним для суспільства та є предметом юридичних та етичних питань. Симуляція – це штучне представлення складного процесу реального світу з достатньою точністю з метою сприяння навчанню шляхом занурення, роздумів, зворотного зв'язку та практики за вирахуванням ризиків, властивих подібному досвіду реального життя. Медичне моделювання пропонує численні потенційні стратегії всебічного та практичного навчання та безпечнішого догляду за пацієнтами.

Ключові слова: медична освіта, моделювання, симуляція.

Метою нашої праці було оцінити місце моделювання в системі навчання студентів медиків. Ми провели оцінку ролі симуляції шляхом анкетування 260 студентів медиків під час симуляційного навчання у ВНМУ. 99,2% студентів написали, що симуляція повинна використовуватися частіше або повинна бути обов'язковою під час навчання.

Зараз загально визнано, що належне та своєчасне управління критичними подіями чи ситуаціями є основою клінічної компетентності. Це залежить від інтегрованої та згуртованої команди постачальників медичних послуг зі спільною належною орієнтацією на подію. З цією метою відбулася зміна парадигми в методології всіх рівнів медичної підготовки. Зараз наголос приділяється на повторюваній протокольній навчальній практиці належного управління клінічною ситуацією. Це має на меті зменшити похибку для несподіваних надзвичайних ситуацій, особливо тих, що відбуваються у незнайомих місцях (наприклад, на полі бою, на шосе чи в лікарні швидкої допомоги) (Sood & Adkoli, 2000).

Для цього типу навчання потрібні пацієнти, на яких можна продемонструвати прийняті освітні принципи та ефективно проілюструвати медичні концепції. Однак такі пацієнти не

завжди можуть бути доступні. Крім того, певні клінічні ситуації не вимагають затримки в управлінні під час навчання. Крім того, зараз охорона здоров'я розглядається як галузь, де більший акцент приділяється підзвітності, прозорості та гарантії якості. Це вимагає посилення професійного регулювання та суворішого контролю за типом медичної допомоги. Тому нові методи намагалися подолати розрив між традиційним «дидактичним» медичним навчанням (лекції, лабораторні роботи, консультації біля ліжка) та проблемно-орієнтованим навчанням. Симуляційна медична освіта має на меті забезпечити правильне ставлення та навички серед медичних працівників, щоб компетентно справлятися з реальними критичними ситуаціями в запланованому та встановленому порядку без шкоди для етичних та законних прав пацієнтів.

Симуляція означає штучне представлення складного процесу реального світу з достатньою точністю для досягнення конкретної мети, наприклад, під час навчання або тестування продуктивності. Мета полягає в тому, щоб полегшити навчання шляхом занурення («занурення в клінічний сценарій»), роздумів, зворотного зв'язку та практики за вирахуванням ризиків, властивих подібному досвіду в реальному житті (Ogden et.al., 2007). Екранні графічні симулятори забезпечують більш реалістичне представлення, та є портативним. Вони допомагають студенту повністю зануритися в ситуацію та вимагають активного «етапного управління» сценарієм у відповідь на втручання. Симуляційна медична освіта дозволяє впровадити протокольну практику в навчальну програму післядипломної підготовки (Goudar & Kotur, 2003).

Комунікативні навички можна покращити, продемонструвавши цінність спілкування та індивідуального підходу до кожного пацієнта. Моделювання також може створити модель безпеки пацієнтів, коли інновації впроваджуються в клінічне середовище.

Було проведено анкетування 260 студентів під час симуляційного навчання у ВНМУ. Студенти високо оцінили програму симуляції та вважали її цінним навчальним досвідом. Загалом 232 (89,2%) студенти визначили покращені комунікативні навички та навички командної роботи як ключові моменти навчання; 244 (93,8%) вважали, що вони навчилися краще підходити до проблеми, зокрема з точки зору використання системного підходу, а 255 (98%) вважали, що вони навчилися краще застосовувати свої теоретичні знання в клінічних умовах. 242 (93%) студента позитивно оцінили використання симуляції під час навчання, 258 (99,2%) студенти написали, що симуляція повинна використовуватися частіше або повинна бути обов'язковою під час навчання. 205(78,8%) студентів позитивно прокоментували реалістичність навчального досвіду, а 255(98%) студентів сказали, що вони цінують можливість здобути нові навички в безпечному середовищі.

Висновок. Навчання на манекенах, є місцем для критичного мислення та запитань щодо багатьох аспектів і компонентів симуляційної освіти. Ці запитання, у свою чергу, призведуть до емпіричного дослідження, яке забезпечить зворотний зв'язок щодо змін, які можуть бути необхідними для досягнення мети покращення професійної діяльності. Грунтуючись на такому дослідженні, симуляційне навчання можна вважати відповідальним за результати, тобто чи справді ці освітні методи призводять до зменшення кількості лікарських помилок чи ні, і чи значно покращилася здатність справлятися з помилками, які трапляються. Дискусійними є питання про те, чи покращиться результативність завдяки дидактичним лекціям перед симуляційними вправами, і чи може симуляційна освіта та оцінка допомогти фахівцям-практикам зменшити юридичні ризики в лікарській практиці.

Список використаних джерел:

1. Sood, R. & Adkoli, B. V. (2000). Medical education in India – problems and prospects. *Indian Academy of Clinical Medicine*, 1(3), 210–213.
2. Ogden, P. E., Cobbs, L. S., Howell, M. R., Sibbitt, S. J., & DiPette, D. J. (2007). Clinical simulation: importance to the internal medicine educational mission. *The American journal of medicine*, 120(9), 820–824. <https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2007.06.017>
3. Goudar, S.S. & Kotur, P.F. (2003). Trends in medical education. *Indian J Anaesthesia*, 47(1), 25–29.

УДК 355.4 – 036.86

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД, ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Волошенюк Т. В.

*старший викладач кафедри органічної хімії та фармації, Волинський національний
університет імені Лесі Українки, аспірант, Івано-Франківський національний медичний
університет*

Анотація: *Важкий психічний стан, який виникає, як наслідок одиначної або повторюваної психотравмуючої події – посттравматичний стресовий розлад викликає занепокоєння в умовах війни сьогодні та прояв його наслідків у майбутньому.*

Ключові слова: *стрес, посттравматичний, розлад, психотравма, роздратування.*

Вступ. На території України триває війна - це смерть, сльози, покалічені і понівечені людські долі. Згідно з офіційними даними ООН, перевірено та підтверджено 14 059 жертв серед цивільного населення. Внаслідок бойових дій, загинуло 5767 цивільних осіб, 8292 отримали поранення. Фактичні цифри, ймовірно, набагато більші (Varta1, 2022). За оцінкою експертів, кожна четверта людина матиме упродовж свого життя порушення у сфері психічного здоров'я. Захисну реакцію організму, яка виникла на зовнішні подразники називають стресом. Вона проявляється психічно, емоційно, фізично, та адаптує організм людини до змін (Center of Public Health of Ukraine, 2022).

Організму людини властивий механізм, який відповідає за підтримку рівноваги і внутрішнього балансу. Під час дії зовнішніх подразників рівновага може порушитися. Як наслідок, в організмі відбуваються захисні та пристосувальні реакції, які викликають підвищене збудження. Організм намагається захистити себе від впливу стресу, тому виникають відповідні реакції (Center of Public Health of Ukraine, 2022).

Здолати стрес не завжди вдається, тому він може спровокувати розвиток наслідкових захворювань. Стрес, який триває певний період часу, викликає занадто сильні роздратування нервової системи, проявляються різноманітні захворювання: мігрень, болі в спині, гіпертонія, цукровий діабет, та інші. Найбільш частими і вираженими при стресі є: прискорене серцебиття, головний біль, порушення сну, сексуальні порушення, депресія (Chernykh, 2018).

Як наслідок тривалої дії стресових чинників на організм людини, необхідно звернути увагу на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). ПТСР відносять до групи розладів, пов'язаних з порушенням адаптації та реакції на сильний стрес.

Результати дослідження. Посттравматичний стресовий розлад – це важкий психічний стан, який виникає, як наслідок одиначної або повторюваної психотравмуючої події (воєнних дій, тероризму, природних або техногенних катастроф, серйозних нещасних випадків, спостережень за насильницькою смертю, роль жертви знущань, сексуального насилля або іншого злочину що виходять за межі звичайного людського досвіду і загрозливих фізичній цілісності суб'єкта або інших людей).

ПТСР виникає як відстрочена або затяжна реакція на стресову подію або ситуацію (короткочасну або тривалу), яка має суб'єктивний характер погрози або катастрофи, які можуть викликати загальний дистрес майже у кожної людини (Chernykh, 2018). Це специфічна клінічна форма порушення процесу посттравматичної стресової адаптації.

Перші ознаки хворий відчуває приблизно через три місяці після пережитого стресу. Спеціалісти виділяють декілька видів ознак ПТСР та груп симптомів (рис. 1).

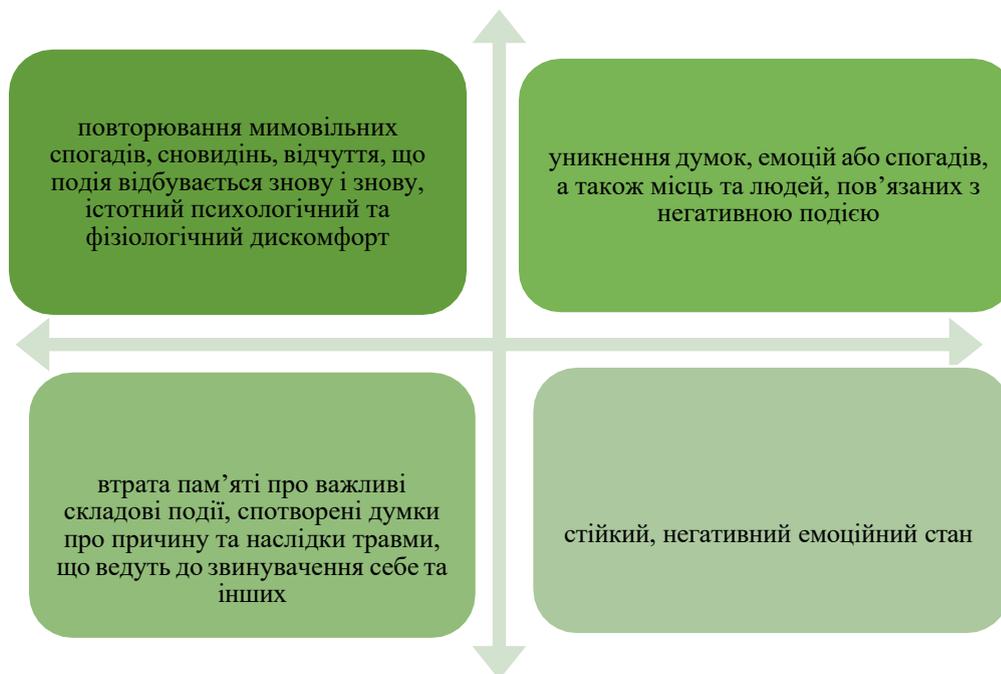

Рис. 1. Ознаки ПТСР та групи симптомів

Джерело: узагальнено автором на основі (Chernykh, 2018).

Хворих на гострий стресовий розлад турбують небажані важкі спогади та відтворення події, яка спричинила стрес. Тому повторювані сновидіння, в яких кожного разу відтворюється така подія, є досить характерною ознакою ПТСР (Emergency +, 2022). Часто ПТСР проявляється у нічному тривожному сні та може провокувати відчуття ізоляції, роздратування або почуття провини. При ПТСР має місце група характерних симптомів: переживання, високий рівень тривожності, випадання пам'яті про травмуючі події, небажання згадувати такі

події, або навпаки часто, повторне нагадування, уявлення і переживання травматичних, стресових ситуацій.

Переважно людина може справитися з психологічною травмою. Більшість учасників бойових дій не мають посттравматичного стресового розладу після психотравмуючої події. Основна частина тих, хто матиме прояви посттравматичного стресового розладу, відновиться без будь-якого лікування протягом шести місяців.

Для повернення людини до звичайного життя потрібно час і терпіння, як самого пацієнта, так і його родини та близьких, а саме:

- спілкування з рідними та близькими;
- поринути у рутину повсякдення;
- виконання приємних справ, що відновлюють настрій і сили;
- планування та структурування своєї життєдіяльності;
- пошук підтримки серед однодумців;
- звернення до духовних джерел підтримки;
- звертати увагу на власний стан фізичного та емоційного здоров'я.

У разі виникнення частих, небажаних та неприємних спогадів, поганого сну, безсоння, спонтанних проявів гніву, конфліктів з оточенням, поганого почуття, частого вживання алкоголю, знеболювальних чи інших медикаментів, викурювання більшої кількості цигарок необхідно звернутися по допомогу до фахівців (психологів, психіатрів).

Висновки. Отже, лікування ПТСР підбирають індивідуально з урахуванням особливостей хворого, типу патології та наявності або відсутності супутніх розладів. Найбільш ефективною вважається когнітивно-поведінкова терапія та гіпнотерапія. За показаннями психотерапію поєднують з медикаментозним впливом. Лікування ПТСР часто вимагає використання блокаторів, антидепресантів, транквілізаторів, нейролептиків. В якості допоміжних методів використовується лікувальний масаж.

Під час лікування шанси на одужання є високими для більшості осіб. Якщо раніше людина не переживала травмуючих подій і не мала проблем із психічним здоров'ям, імовірність покращення після лікування є досить висока.

Список використаних джерел:

1. *Oficiinyi sait Varta1* [Operational news portal Varta1]. (2022). Retrieved December 16, 2022, from <https://varta1.com.ua/> [in Ukrainian]
2. *Oficiinyi sait Center of Public Health of Ukraine* [Center of Public Health of Ukraine] (2022). Retrieved December 16, 2022, from <https://www.phc.org.ua/news> [in Ukrainian]
3. Chernykh, V. (ed.). (2018). *Pharmaceutical encyclopedia*. Kyiv: Morion [in Ukrainian]
4. *Oficiinyi sait Emergency +* [Emergency +]. (2022). Retrieved December 16, 2022, from <https://ns-plus.com.ua/> [in Ukrainian]

CHAPTER 12. AGRICULTURAL SCIENCES. VETERINARY SCIENCES.

Część 12. NAUKI ROLNICZE NAUKI WETERYNARYJNE

УДК 638.1:637.074

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛИШКОВИХ КІЛЬКОСТЕЙ ХЛОРООРГАНІЧНИХ ПЕСТИЦИДІВ У МЕДІ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ

Скрипка Г.А.,

кандидат ветеринарних наук, асистент кафедри ветеринарної гігієни, санітарії і експертизи, <https://orcid.org/0000-0002-1016-5891>

Найдіч О.В.,

кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри технології і переробки продукції тваринництва, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3326-7604>

Анотація: Досліджено вміст хлорорганічних пестицидів у меді натуральному різних вітчизняних операторів ринку. Встановлено, що всі зразки вітчизняного меду різних виробників за вмістом залишкових кількостей хлорорганічних пестицидів відповідають ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови».

Ключові слова: мед, якість, безпеність, хлорорганічні пестициди.

Постановка проблеми. Натуральний бджолиний мед це не тільки продукт, який має приємний смак та високу харчову цінність. Він володіє рядом терапевтичних і профілактичних властивостей, використовується як лікувальний засіб, а також може слугувати індикатором забруднення довкілля різними токсикантами, бо має виражені кумулятивні здатності щодо більшості поллютантів. Проведення ветеринарно-санітарного інспектування меду повинно бути направлено на показники безпеності, що унеможливить потрапляння токсичних речовин до столу споживача (Постоєнко, Лазарева, & Яремчук, 2019; Piven et al., 2020; Skrypka et al., 2021).

Негативна екологічна ситуація, яка на сьогодні склалася у доквіллі через надмірне використання засобів хімічного захисту рослин безпосередньо впливає на якість та безпечність натурального бджолиного меду. Багато пасічників проявляють недбалість та шахрайство під час виробництва цього продукту, тому моніторинг показників безпечності та якості меду займає актуальне місце у ветеринарно-санітарному контролі сировини тваринного та рослинного походження (Ковальчук & Федорук, 2008; Skrypka et al., 2021).

Метою роботи наших досліджень було визначення залишкової кількості хлорорганічних сполук, а саме пестицидів у зразках меду вітчизняних виробників, які реалізуються у торгівельній мережі м. Одеси. Було визначено залишки ГХЦГ та його ізомерів, а також ДДТ і його метаболітів згідно загальноприйнятих методичних рекомендацій та відповідних нормативних документів.

Матеріали і методи досліджень. Проведено токсикологічні дослідження 20 зразків вітчизняного меду різних виробників. Для визначення пестицидів використовували газорідинний хроматограф Agilent 7890 A GS System, очищення матриці відбувалося методом твердофазної екстракції на твердофазному екстракторі фірми Varian з використанням набивних патронів. Ідентифікацію ХОП здійснювали враховуючи час утримання пестицидів та методику зовнішніх стандартів.

Результати досліджень. Нами було встановлено, що всі досліджені зразки меду не містили залишків ХОП. Згідно межі детектування приладу, яка дорівнює 0,001 мг/кг, всі піки матриці на хроматограмі, які менші за цю величину, вважаються шумами і не обчислюються за калібрувальним графіком приладу. Таким чином, відповідно таблиці 1 видно, що усі дослідні зразки меду не містять залишків ХОП.

Таблиця 1

Результати дослідження щодо визначення залишкової кількості ХОП в зразках меду, М

$\pm m, n = 20$

Найменування показника	Результати випробувань	МДР за ДСТУ 4497:2005
ГХЦГ (альфа - ізомер), мг/кг	< 0,001	$\leq 0,005$ мг/кг
ГХЦГ (бета - ізомер), мг/кг	< 0,001	
ГХЦГ (гамма - ізомер), мг/кг	< 0,001	
ДДТ та його метаболіти ДДЕ, ДДД, мг/кг	< 0,001	$\leq 0,005$ мг/кг

Отже, дані результати випробувань свідчать про відповідність дослідних зразків щодо показників безпеки таких як, вміст залишків ХОП (ГХЦГ альфа, бета, гама – ізомери, ДДТ та його метаболіти ДДД і ДДЕ).

Висновки. Дослідні зразки меду різних вітчизняних виробників, що реалізуються у торгівельній мережі м. Одеси, не містять залишків хлороганічних пестицидів, вміст яких регламентується ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний. Технічні умови».

Список використаних джерел:

1. Ковальчук, І.І., & Федорук, Р.С. (2008). Медоносні бджоли та мед–біоіндикатори забруднення навколишнього середовища важкими металами. *Біологія тварин*, 10(1/2), 24-32. <http://archive.inenbiol.com.ua:8080/bt/2008/1/2.pdf>

2. Постоєнко В.О., Лазарєва Л.М., & Яремчук О.С. (2019) Основні показники оцінки якості і безпечності меду бджолиного в Україні та їх гармонізація з вимогами ЄС. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 12(52). 14-21. <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/23367.pdf>

3. Piven, O. T., Khimych, M. S., Salata, V. Z., Gutyj, B. V., Naidich, O. V., Skrypka, H. A., & Rud, V. O. (2020). Continuation of heavy metals and radionuclides in the honey with different production origin. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10(2), 405-409. doi: 10.15421/2020_117

4. Skrypka, H.A., Khimych, M. S., Salata, V.Z., Naidich, O.V., Gorobei, O. M., & Matviishyn, T.S. (2021). Monitoring of compliance of quality and safety of sunflower honey with the requirements of the national standard. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Veterinary sciences*, 23(103), 162–167. doi: 10.32718/nvlvet10323

УДК 631.14

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ

Статкевич О.І., доктор філософії

Статкевич А.О., здобувач

*Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ,
Україна*

Анотація: У статті розглянуто та проаналізовано динамічну тенденцію розвитку органічного ринку в Україні. Аналіз сучасних досліджень показав, що держава з поміж інших країн займає чільне місце та входить у топ 20 країн за площею органічних угідь. При цьому, розглядаються різні системи біологічного захисту рослин, які є основою екологічно-безпечного землеробства. Акцентовано на тих аспектах, які важливі при переході від інтенсивного до органічного землеробства. Розглянуто необхідність запровадження нової системи.

Ключові слова: ґрунти, органічний продукт, сільське господарство, землеробство.

Вступ. Відомо, що розвиток органічного ринку вважається одним із найбільш динамічним процесом у світі. За даними Grand View Research органічний сектор протягом 2018 – 2020 рр. зростав на 15 – 16% у рік. Очікується, що до 2025 року об'єм ринку може становити від 15 % до 20 % від світового фонду органічної сільськогосподарської продукції (Мироненко, 2018).

Експертний аналіз стану галузі в Європі та Україні показав, що існують фрагментарні дослідження, що стосуються технологій отримання сільськогосподарської продукції в системах органічного землеробства. У той час, як під органічне землеробство у світі уже використовують значні площі земель: в Австралії – понад 27 млн. га, Європі – близько 6 млн. га, Аргентині – 3 млн. га та у Китаї – 2 млн. га. Акцентуємо на тому, що внаслідок спільноти політики Євро Союзу, щодо підтримки фермерів, після переходу від звичайного до органічного виробництва, середній показник в країнах ЄС досяг 6 %. Зокрема, в Італії – 9,2 %, Австрії та Швейцарії частка таких земель є однією з найбільших – понад 13 %, тоді як в Україні лише 0,9 %. Беззаперечним лідером за площею органічних сільськогосподарських земель нині вважається Австралія, на яку припадає 61 % ринку (FIBL, 2021).

Результати дослідження. Відомо, що в Україні напрямок органічної продукції розпочав свій розвиток на початку 2000-х років. Для захисту інтересів підприємств, що займались органікою у 2002 році створили Асоціацію учасників біовиробництва «БЮЛан Україна» (Хасцька, 2019). У 2005 році в Україні сумісно з Державним секретаріатом Швейцарії (SECO) створили проєкт «Розвиток органічного ринку в Україні» (FiBL, Швейцарія). Мета проєкту полягала у посиленні конкурентоспроможності українського органічного сектору (FIBL, 2021). Надалі у 2007 році почав функціонувати український сертифікований орган Органік стандарт, який виконував сертифікацію органічної продукції за ЄС стандартами.

Звертаємо увагу на тому, що Україна отримує міжнародну підтримку для розвитку органічного ринку. Зокрема, від Державного секретаріату Швейцарії з економічних питань (SECO), Швейцарської агенції розвитку та співробітництва (SDC), Бернського університету прикладних наук (BFH), від Німецького Федерального міністерства продовольства та сільського господарства (BMEL), також допомога надходить від Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), через проєкт «АгроІнвест» у 2011 – 2016 рр. та проєкт «Розвиток сільського господарства та сільських територій» (ARDS) з 2016 року. Відмічається підтримка Міністерства закордонних справ Канади та Менонітської Асоціації Економічного розвитку (MEDA) через Український проєкт бізнес-розвитку плодоовочівництва (UHBDP) з 2014 року, а також продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), EU4Business та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) з 2016 року (FIBL, 2020).

За даними Федерації органічного руху України 2016 року, держава поміж інших країн займає чільне місце та входить у топ 20 країн за площею органічних угідь. Аналіз останніх досліджень та публікацій, таких учених як Прутська, Беляєва (2012), Трофімцева, Прокопчук (2017), Ковальчук, Забурмеха (2017), показав динамічну тенденцію розвитку органічного ринку в Україні. Якщо розглядати окремо кожного року починаючи з 2000-х років, то він стабільно набирає обертів. Зокрема, у 2005 р. 200 тис. євро, у 2007 р. – 500 тис. євро, у 2008 р. – 600 тис. євро, у 2009 р. – 1,2 млн. євро, у 2010 р. – 2,4 млн. євро, і продовжував зростати до 17,0 млн. євро у 2015 р. Особливо активно він розвивається в останні роки (Федерація органічного руху України, 2021).

Якщо розглядати карту органічного землеробства України (FIBL, 2020) майже у кожному куточку держави функціонують спеціалізовані господарства органічного землеробства. Насамперед великими масивами площ відмічаються такі області, як Одеська, Житомирська, Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоградська, Чернігівська та Хмельницька. З кожним роком ці ділянки збільшуються внаслідок великого попиту на українську органічну продукцію, значну частину якої відправляється на експорт.

При цьому, експорт органічної продукції успішно здійснюється на західні ринки. За даними органу сертифікації «Органік стандарт» Україна найбільшу частку в структурі виробництва органічної продукції займають зернові, зернобобові та олійні культури. На менших площах вирощують овочі, фрукти, зелень, виноград, баштанні культури. Зокрема, успішно реалізується така продукція: льон, горох, насіння гарбуза, горіхи, шипшина, журавлина, мука соняшникова, борошно твердої пшениці, брусниця, аронія, ромашка (сушена), малина, соняшникова олія, коноплі, кукурудза, соя, пшениця, яблука, гречка,

пшениця спельта, березовий сік, чорниця, ріпак, пшоно, овес, просо, люпин, ячмінь, гірчиця та ін. Для підтвердження якісних показників вся продукція проходить ряд досліджень у спеціалізованих установах, крім того, експертні висновки проводять фахівці високого рівня. Така продукція маркується спеціальними знаками та логотипами (Тіхонова, 2014; Айрапетов та ін., 2017).

Наразі, органічне землеробство є однією з форм ведення сільського господарства, що включає мінімальне використання синтетичних добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, кормових добавок, генетично модифікованих організмів та ін. При цьому, для регулювання чисельності фітофагів та бур'янів використовують біологічний метод, який передбачає застосування лабораторних культур ентомофагів та специфічних патогенів. Також використовують різноманітні агротехнічні заходи, такі як, сівозміна, обробка ґрунту, яка призводить до знищення бур'янів.

У біологічному захисті рослин в Україні успішно масово розмножують різноманітні види ентомофагів, які значно розширюють асортимент засобів регулювання чисельності фітофагів. Зокрема, багаторічна практика показала, що основний засіб біологічного контролю види роду *Trichogramma* spp. Яйцеїда масово колонізує проти фітофагів із ряду *Lepidoptera*, особливо спостерігається зараження яєць підгризаючих та листогризучих совок. Друге місце після трихограми серед ентомофагів відкритого ґрунту займає ектопаразит гусениць лускокрилих фітофагів габробракон *Habrobracon hebetor* Say. (Hymenoptera, Braconidae). В природі ектопаразит заражає понад 60 видів фітофагів.

Численні дослідження свідчать, що підсумкова ефективність біологічного захисту сільськогосподарських культур складає приблизно 83,4 %. Крім сприйнятої господарської ефективності, головна перевага запропонованих технологій в тому, що урожай відповідає всім необхідним санітарно-гігієнічним нормам і може бути складовою частиною дитячого та дієтичного харчування (Дрозда, Загайко, 2016).

Висновки. Аналіз всіх ланок виробничого процесу як єдиного цілого і буде першим кроком до уніфікації органічного землеробства, і це вимагає інтегрованого підходу як до різноманітних технологій, так і до конструювання. Уніфікація дозволяє не лише легко перебудуватися в залежності від потреби в конкретному заході захисту, але й дає можливість введення нових видів засобів без кардинальних змін.

Список використаних джерел:

1. Мироненко, О. (2018). *Органический рынок России. Итоги 2017 года. Перспективы на 2018 год.* [https:// www.rosorganic.ru](https://www.rosorganic.ru) .

2. ТОП 20 країн за площею органічних сільськогосподарських земель (включаючи землі у перехідному періоді) (2016). <https://ukraine.fibl.org>.
3. Хаєцька, О. (2019). Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні та світі. *Вісник ВДАУ, Серія: Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 6(2), 38 – 48.
4. Прутська, О., Беляєва, Н. (2012). Світовий досвід стимулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: економічні науки*, 1(2), 212 – 218.
5. Трофімцева, О., Прокопчук, Н. (2017) Органічний ринок в Україні. http://dspace.organic-platform.org:8080/xmlui/bitstream/handle/data/97/FiBL024_Organic_in_Ukraine_Trofimtseva_Prokopchuk-2017_UA%20-%20Daria%20Reisch.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
6. Ковальчук, С., Забурмеха, Є. (2017) Маркетингові цифрові технології у дослідженні споживачів органічної. *Журнал «Маркетинг і цифрові технології»*, 1(1), 34 -51.
7. Федерація органічного руху України (2019). *Регіональна підтримка органічного виробництва в Україні: найкраща практика та рекомендації*. <http://organic.com.ua>.
8. Тіхонова, Н. (2014). Формування категоріального апарату у сфері визначення різних типів харчових продуктів. *Економічний аналіз*, 3(15), 191-196.
9. Айрапетов, М., Грузінська, І., Смагіна, О. (2017). *Зелена книга. Ринок виробництва та обігу органічної продукції*. Київ: Офіс ефективного регулювання.
10. Дрозда, В. Ф., & Загайко, О. И. (2016). Интегрированная защита томатов от листогрызущих совок. *Защита и карантин растений*, (12), 28–30.

CHAPTER 13. CHEMICAL SCIENCES.

Część 13. NAUKI CHEMICZNE

УДК 547.859

СИНТЕЗ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОХІДНИХ [2,3- d]ТІЄНОПІРИМИДИНІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В МЕДИЦИНІ

Різак Г. В.

*Кандидатка фармацевтичних наук, Доцентка кафедри органічної хімії, Навчально-наукового інституту хімії та екології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 88000, Україна, Закарпатська обл., м. Ужгород, пл. Народна, 3, galina.rizak@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0230-2366*

Анотація: В роботі була проведена розробка препаративних методів синтезу похідних 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d] піримидину, дослідження будови винайдених речовин і проведенні їх фармакологічного аналізу. Здійснено віртуальний скринінг синтезованих етил 4-R-5-R'-2-амінотіофен-3-карбоксилатів, нітрилів 4-R-5-R'-2-амінотіофен-3-карбонових кислот, їх уреїдних похідних, 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину, їх алкільних, ацильних та ціанетильних похідних і продуктів їх хімічних перетворень.

Ключові слова: похідні [2,3-d] тієнопіримидину, органічний синтез, віртуальний скринінг, QSAR-аналіз.

Актуальність. Важливим завданням фармацевтичної науки є створення та дослідження досі невідомих біологічно активних речовин (БАР) на основі новітніх ефективних лікарських препаратів. Одним із перспективним класом таких сполук є похідні тієно[2,3-d]піримидину. Метою даної роботи була розробка нових БАР – похідних 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину; дослідження будови синтезованих речовин і проведення їх фармакологічного аналізу.

Результати та обговорення. Була проведена розробка препаративних методів синтезу похідних 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидинів. Створено препаративні методики синтезу уреїдних похідних 2-аміно-3-карбетокси(ціано)тіофену, натрієвих солей 2-окси-4-оксо(іміно)-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину, 2,4-діоксо- та

2-оксо-4-іміно-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину (Різак та ін, 2011a; Різак, та ін. 2011b, Різак та ін., 2012; Різак та ін., 2014). Виявлено, що досліджувані тієнопіримідини не вступають у перегрупування Дімрота та не взаємодіють з реактивами Грін'єра, на відміну від фууро- та бензопіримідинів. Встановлено, що алкілювання та ацилювання натрієвих солей 2-окси-4-оксо(іміно)-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину алкіл- та ацилгалогенідами відбувається за екзоциклічним атомом Оксигену в положенні 2 з утворенням 2-алк(ацил)окси-4-оксо(іміно)-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидинів.

При взаємодії 2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину з акрилонітрилом відбувається N-алкілювання за атомом Нітрогену в положенні 1 і утворюються нітрили 3-(2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримідин-1-іл) пропанових кислот, гідролізом яких у кислому середовищі одержано 3-(2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримідин-1-іл) пропанові кислоти, а взаємодією з гідроксиламіном – відповідні амідоксими (Торохтін, Різак, 2017).

Було здійснено віртуальний скринінг синтезованих етил 4-R-5-R'-2-амінотієфен-3-карбоксилатів, нітрилів 4-R-5-R'-2-амінотієфен-3-карбонових кислот, їх уреїдних похідних, 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-d]піримидину, їх алкільних, ацильних та ціанетильних похідних і продуктів їх хімічних перетворень (рис. 1).

Відповідно до отриманих результатів, проведено біологічні дослідження створених речовин щодо виявлення ними протимікробної, видільної, протизапальної активності та гострої токсичності. Проведено QSAR-аналіз для ряду синтезованих сполук (Торохтін, Різак, 2016).

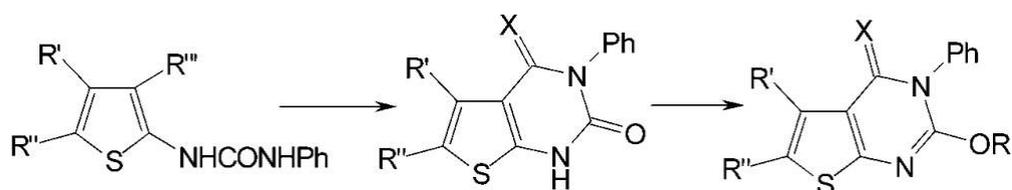

Рис. 1. Загальні формули досліджуваних сполук для віртуального скринінгу

Серед досліджуваних сполук були виявлені ті, які показали високий рівень діуретичної активності, а також проявили протизапальну дію. При переході від нециклічних похідних тієфену до циклічних тієно[2,3-d]піримидину спостерігалось підвищення рівня видільної активності. При цьому, алкілювання та ацилювання тієно[2,3-d]піримидину сприяло прояву діуретичного та протизапального ефектів. В таблиці приведені деякі характеристики залежності структури (функціональних груп) від біологічних показників (табл. 1).

Діуретична активність деяких похідних тієно[2,3-d]піримідину з групою -COOEt

Структура R' + R'' (R', R'')	Доза, мг/кг	Об'єм введеної рідини, мл	Об'єм сечі, мл
(-CH ₂ -) ₄	34,40	6,40	3,87
(-CH ₂ -) ₃	33,04	6,15	6,50
-CH ₃ -	31,84	7,05	7,33

Було проведено мікробіологічне дослідження синтезованих сполук на *Staphylococcus aureus* ATCC 26923, *Escherichia coli* ATCC 25922, *Pseudomonas aeruginosa* ATCC 27853, *Basillus subtilis* ATCC 6633 та *Proteus vulgaris* ATCC 4636. Встановлено, що найактивнішими досліджуваними сполуками були такі, які містили функціональні групи (аміно-, карбетокси- або ціано-), безпосередньо зв'язані з тіофеновим ядром (Різак, 2016).

Висновок. Таким чином, для сполуки 2-ацетилокси-4-оксо-3-феніл-5,6-диметилтієно[2,3-d]піримідину було встановлено високу діуретичну та протизапальну активності, низьку токсичність. Крім того, показано, що метод синтезу 2-ацетилокси-4-оксо-3-феніл-5,6-диметилтієно[2,3-d]піримідину є відносно доступним. Тому її рекомендовано для поглиблених фармакологічних досліджень. На досліджену сполуку розроблено проект МКЯ, отримано патент на винахід, а також патент на корисну модель.

Список використаних джерел

1. Різак, Г. В., Тимчук, Н. Ф., Щербак, А. А., Левашов, Д. В., Арзуманов, П. С., & Шемчук, Л. А. (2011). Діуретична та антиексудативна активність похідних тієно [2, 3-d] піримідинів. *Вісник фармації*, 3(67), 74-77.
2. Різак, Г. В., Шемчук, Л. А., Левашов, Д. В., Євсюкова, В. Ю., & Криській, О. С. (2011). Синтез 2-ацетилокси-4-оксо (іміно)-3-феніл-5-R-6-R'-тієно [2, 3-d] піримідинів та амідоксидів β-(2, 4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно [2, 3-d] піримідин-1-іл) пропіонових кислот та їх антимікробна активність. *Вісник фармації*, 4(68), 39-41.
3. Різак, Г. В., Тимчук, Н. Ф., Щербак, О. А., Шемчук, Л. А., Левашов, Д. В. (2012). Патент України на корисну модель UA 72647 U, C07D 417/00, A61K 31/505, A61P 7/10. Київ: База патентів України.

4. Різак, Г. В., Тимчук, Н. Ф., Щербак, О. А., Шемчук, Л. А., Левашов, Д. В. (2014). Патент України UA 104197 МПК С2. Київ: База патентів України.
5. Різак, Г. В., Левашов, Д. В., Чорних, В. П., Шемчук, Л. А. (2020) *Дослідження реакції ацилювання похідних тієно[2,3-d] піримідинів, які містять атом Оксигену в положенні 2*. Матеріали VII нац. з'їзду фармацевтів України «Фармація України. Погляд у майбутнє». Харків: Збірник наукових праць.
6. Торохтін, О. М., Різак, Г. В. (2017). *Використання похідних тіофену та піримідину в медичній практиці*. X Міжнар. міждисциплінарна наук.-практ. конф. Ужгород: Збірник наукових праць.
7. Торохтін, О. М., Різак, Г. В. (2016). Обґрунтування використання фармакологічних засобів (похідних тіофену та піримідину) в комплексному відновлювальному лікуванні. *Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія*, 4(88), 24-28.
8. Різак, Г. В. (2016). *Синтез, фізико-хімічні та біологічні властивості 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно[2,3-D]піримідинів*. Київ: Наукова думка.

CHAPTER 14. ENGINEERING SCIENCES

CZEŚĆ 14. NAUKI INŻYNIERSKIE

UDC 620.9:621.313

DEVELOPMENT OF ENERGY-EFFICIENT DRIVE SYSTEMS FOR INDUSTRIAL EQUIPMENT

Nikulin A.

Master's Degree, Lead mechanical engineer and industrial automation engineer LE&CO

Abstract: The relevance of the study lies in the growing demand of industry for energy-efficient drive systems capable of ensuring stable operation of units with minimal energy consumption. The aim of the article is to summarize modern technical and technological solutions for improving the efficiency of industrial drives. As a result of the review, the principles of drive system construction, energy efficiency parameters, innovative control technologies, and international standards requirements were analyzed. It was concluded that the comprehensive integration of high-efficiency motors, power electronics, and intelligent algorithms is a key condition for creating energy-saving industrial drives.

Keywords: high-efficiency electric motors; power converters; industrial automation; parameter optimization; energy-efficient technologies; digital models; frequency control.

Вступ

Проблема розроблення енергоефективних приводних систем для промислових агрегатів зумовлена зростанням потреби у зниженні енергоспоживання, підвищенні експлуатаційної надійності та забезпеченні сталості сучасних виробничих середовищ. На промислові приводні системи припадає значна частка загального споживання електроенергії, що робить їх оптимізацію важливим завданням для підприємств, які прагнуть знизити операційні витрати й відповідати дедалі суворішим екологічним та енергетичним нормам. Традиційні приводні рішення часто працюють зі значними механічними та електромагнітними втратами, обмеженою адаптивністю до змінних навантажень і недостатньою точністю керування, що в сукупності призводить до надмірного споживання енергії та прискороного зносу обладнання. З переходом світової промисловості до високоавтоматизованого й цифрово-інтегрованого виробництва обмеження застарілих приводних технологій стають дедалі помітнішими, що актуалізує потребу в упровадженні інноваційних підходів, здатних забезпечити динамічну ефективність у різних умовах експлуатації.

Актуальність розв'язання цієї проблеми ще більше посилюється швидким технологічним

прогресом у силовій електроніці, матеріалознавстві та інтелектуальних методах керування, які відкривають перед промисловими приводними системами широкі можливості для покращення їхніх характеристик. Сучасне виробництво потребує систем, які можуть автономно підлаштовуватися під зміну виробничих навантажень, підтримувати профілактичне обслуговування і зберігати стабільну ефективність навіть у режимах часткового навантаження. Високоєфективні електродвигуни, широкополосні напівпровідникові перетворювачі та стратегії керування на основі даних створили технологічну основу для архітектури приводів наступного покоління, а міжнародні стандарти енергоефективності спонукають промисловість до впровадження ефективніших рішень. У цьому контексті розроблення енергоефективних приводних систем є не лише засобом зменшення витрат на електроенергію, а й стратегічною передумовою підвищення конкурентоспроможності, подовження життєвого циклу обладнання та підтримки ширших цілей сталого промислового розвитку (Abdel-Hadi et al., 2021).

Кількісне оцінювання потенціалу енергоефективності електроприводних насосних агрегатів в усталених режимах виконано з використанням енергетичних балансів і методів вимірювання реальних втрат (Yaremak et al., 2021). Отримані висновки підтверджують, що значну частину економії можна досягти оптимізацією режимів експлуатації та модернізацією приводних вузлів без масштабної заміни базового обладнання, що робить запропоновані підходи доступними для широкого впровадження на промислових об'єктах. У комплексному дослідженні Quan et al. (2021) проведено систематичний аналіз технологій силових передач для енергоефективної важкої техніки. Автори детально розглядають три ключові аспекти: архітектурні рішення приводних систем, конструкційні матеріали та інтеграцію системних компонентів. У роботі представлено порівняльний аналіз електричних та гібридних силових установок, виявлено їх переваги та обмеження. Дослідники доводять, що оптимізація системної архітектури є критичним чинником для досягнення значного зниження питомих енергетичних витрат. Науково-прикладне значення цього огляду полягає в можливості екстраполяції виявлених закономірностей на стаціонарні промислові установки. Автори також формулюють універсальні принципи проєктування енергоефективних приводних систем, які можуть бути адаптовані для різних типів технологічного обладнання незалежно від галузі застосування.

Підходи до планування траєкторій, регулювання моменту та відновлення енергії під час гальмування в контексті оптимізації енергоспоживання промислових роботів узагальнено в праці Soori et al. (2021), що дає практичні сценарії для зниження споживання в роботизованих ланцюгах. Представлений аналіз демонструє, як методи оптимізації руху і рекуперації можуть бути адаптовані для приводів інших типів агрегатів, особливо там, де повторювані цикли руху визначають значну частку витрат енергії.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є узагальнення сучасних технічних і технологічних рішень щодо підвищення ефективності промислових приводів. Відповідно до мети, поставлено такі завдання: проаналізувати ключові теоретичні основи та принципи побудови приводних систем; узагальнити сучасні технічні рішення й інноваційні підходи до підвищення їх енергоефективності; оцінити вплив інтелектуальних технологій керування та силової електроніки на оптимізацію енергоспоживання; визначити перспективні напрями розвитку енергоощадних приводних систем у промислових умовах.

Результати дослідження

Теоретична та науково-технічна база енергоефективних приводних систем ґрунтується на сукупності інженерних принципів, що визначають способи генерації, перетворення та використання механічної енергії промисловими установками з мінімальними втратами. Сучасні приводні системи побудовані на основі оптимізованої взаємодії джерела живлення, перетворювача енергії, підсистеми передачі та архітектури управління, що забезпечує стабільне виробництво обертового моменту, точне регулювання швидкості та високу експлуатаційну надійність. Загальні принципи побудови таких систем передбачають мінімізацію механічного тертя та електромагнітних втрат, адаптацію параметрів приводу до змінних умов навантаження та інтеграцію інтелектуальних стратегій управління, здатних динамічно оптимізувати продуктивність. Промислові приводи мають функціонувати в широкому діапазоні потужностей, взаємодіяти з автоматизованими виробничими лініями та підтримувати високу експлуатаційну готовність, що потребує ретельного планування механічної конструкції, теплового режиму та електричних інтерфейсів (Reddy & Raghavaiah, 2022).

Енергоефективність механічних та електромеханічних приводів визначається низкою параметрів, що відображають як внутрішні характеристики системи, так і зовнішні умови експлуатації. До основних параметрів належать механічна ефективність, яка залежить від коефіцієнтів тертя та якості змащення, електрична ефективність, на яку впливають втрати в статорі та роторі, температура обмотки та магнітна насиченість, а також ефективність на рівні системи, що відображає сукупні характеристики силової електроніки, датчиків та пристроїв керування. Додаткові показники, як-от коефіцієнт потужності, гармонійні спотворення, пульсації крутного моменту та швидкість динамічної реакції, також впливають на загальне енергоспоживання приводу. Здатність системи підтримувати високу ефективність в умовах часткового навантаження стає дедалі важливішою для сучасних галузей промисловості, де виробничі цикли не завжди є постійними (Yaremak et al., 2021). Приводні системи можна класифікувати за типом використовуваного перетворювача енергії та методами керування рухом. Серед механічних перетворювачів енергії традиційні асинхронні двигуни продовжують широко застосовуватися завдяки своїй надійності, тоді як синхронні двигуни з постійними

магнітами та двигуни опору забезпечують вищу ефективність і керованість. Електромеханічні приводні системи можна також розрізнити за наявністю архітектури з прямим приводом, редукторних передач або гібридних структур, що поєднують електричні та гідравлічні компоненти. Щодо методів керування системи приводів варіюються від простих конфігурацій із розімкненим контуром до складних приводів із векторним керуванням або прямим керуванням крутним моментом, кожна із цих конфігурацій забезпечує різний рівень точності роботи та оптимізації енергоспоживання. Сучасні класифікації враховують також ступінь автоматизації та цифровізації, що відрізняє звичайні приводи від інтелектуальних або кіберфізичних приводних рішень, інтегрованих у промислові мережі (Lukashuk et al., 2018). Технології, спрямовані на зниження енергоспоживання в приводних системах, інтенсивно розвивалися протягом останніх десятиліть. Системи на основі інверторів, які перетворюють електричну енергію за допомогою широтно-імпульсної модуляції, забезпечують точне регулювання швидкості й обертового моменту двигуна, зменшуючи втрати енергії під час роботи на фіксованій швидкості. Крім того, сервоприводи підвищують ефективність завдяки високоточним датчикам і контурам зворотного зв'язку в режимі реального часу, які мінімізують надлишковий вихідний обертовий момент і оптимізують продуктивність у динамічних системах. Частотно-керовані приводи є найефективнішими в системах зі змінним профілем навантаження, зокрема в насосах, вентиляторах і компресорах, де регулювання швидкості двигуна відповідно до реальної потреби може зменшити споживання енергії більш ніж удвічі. У цьому контексті інтелектуальні алгоритми, що базуються на модельному прогнозувальному керуванні, нечіткій логіці, нейронних мережах і машинному навчанні, дають змогу системі адаптуватися до коливань, прогнозувати попит на енергію й підвищувати відмовостійкість, що призводить до ефективнішого використання електроенергії та подовження терміну експлуатації обладнання (Quan та ін., 2021). Взаємозв'язок між типом приводу, параметрами його ефективності та застосовними технологічними рішеннями відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні характеристики, що визначають ефективність сучасних систем електроприводу
(Reddy, & Raghavaiah, 2022; Johansson, & Thollander, 2018)

Аспект	Характеристика
Тип системи електроприводу	Асинхронні двигуни, синхронні двигуни з постійними магнітами, двигуни опору, сервоприводи
Параметри ефективності	Механічні втрати, електромагнітні втрати, коефіцієнт потужності, гармонійні спотворення, тепловий режим
Методи керування	Розімкнуте керування, векторне керування, пряме керування моментом, інтелектуальне адаптивне керування

Сукупність цих теоретичних і технічних принципів становить науково обґрунтовану основу для дослідження функціонування та оптимізації енергоефективних електроприводних систем. Безперервний прогрес у галузі силової електроніки, розвиток алгоритмів керування та гармонізація міжнародних стандартизаційних вимог сприяють розробленню інженерних рішень, які не лише мінімізують витрати електроенергії, а й забезпечують підвищення продуктивності, посилення показників надійності та загальну стійкість промислових процесів у довгостроковому періоді. Сучасна парадигма розроблення енергоефективних електроприводних систем визначається досягненнями теорії електротехніки, інтеграцією цифрових технологій та методами оптимізації на основі великих даних, які внутрішньо перетворюють принципи енергоспоживання та керування в промислових процесах. Серед пріоритетних напрямів дослідження виділяється широке запровадження високоефективних електромашин, що переважають традиційні конструкції завдяки зменшенню електромагнітних і механічних втрат, а також адаптивності до сучасних методик керування. Синхронні двигуни з постійними магнітами, синхронні асинхронні двигуни та асинхронно-індукторні машини репрезентують новітнє покоління електромеханічних пристроїв з оптимізованими магнітними системами, вдосконаленою геометрією роторів та мінімізованим потоком розсіювання, які забезпечують стійку й високу енергетичну ефективність за варіабельних режимів функціонування. Такі машини утворюють технічну основу сучасних промислових установок, де визначальними факторами стійкої експлуатації є висока питома потужність обертального моменту, обмежене тепловиділення та сумісність зі складними електронними системами керування (Solnørdal & Foss, 2018). Інтелектуалізовані системи керування електроприводом займають центральне місце в оптимізаційних процесах функціонування сучасних електромеханічних установок. Ці системи все більше спираються на адаптивні алгоритми керування, які здійснюють моніторинг відхилень у параметрах роботи системи, автоматично коригують параметри керування та забезпечують енергоспоживання, оптимальне відносно змінних режимів навантаження. Методологія штучного інтелекту й машинного навчання дозволяє виявляти закономірності експлуатаційної поведінки електромашин, кількісно оцінювати процеси деградації та генерувати рекомендації щодо коригування режимів, що недосяжно за допомогою традиційних методів класичної теорії керування. Методи предиктивної аналітики розширюють можливості систем керування, надаючи приводам здатність передбачувати експлуатаційні вимоги, виконувати превентивну підготовку до критичних навантажень і планувати технічне обслуговування на основі ймовірностей

виникнення несправностей, отриманих з аналізу великих обсягів операційних даних. Такий інтелектуальний рівень керування трансформує електропривід із пасивного виконавчого компонента на активного агента енергоспоживання, суттєво підвищуючи енергетичну ефективність і надійність промислових процесів. Енергоефективні електронні перетворювачі мають визначальний вплив на вдосконалення конструктивно-технічних параметрів сучасних електроприводних систем. Інновації в топології силових перетворювачів, у тому числі багаторівневі інвертори напруги, резонансні та матричні схеми перетворення, забезпечують формування якісніших профілів вихідної напруги, істотне зниження втрат електроенергії в разі перемикання напівпровідникових ключів та поліпшення показників електромагнітної сумісності. Інженерні досягнення в розробленні широкозонних напівпровідникових матеріалів, зокрема карбіду кремнію (SiC) і нітриду галію (GaN), уможливили функціонування перетворювачів за підвищених частот комутації та температурних режимів без втрати енергетичної ефективності та з мінімізацією габаритних розмірів. Ці переваги відкривають нові горизонти для мініатюризації конструкцій, оптимізації теплового режиму та компактної інтеграції перетворювачів в обмежені виробничі простори. Сучасні тренди розвитку засвідчують перехід до модульної, масштабованої архітектури електронних перетворювачів, здатних адаптуватися до різноманітного спектра промислових завдань без істотного конструктивного перероблення (Cooremans & Schöenberger, 2019). Інтеграція електроприводних систем у промислові цифрові екосистеми являє собою трансформаційну тенденцію, яка відповідає концептуальним принципам Індустрії 4.0. Завдяки синхронізації приводів із платформами промислового моніторингу на основі інтернету речей виробники отримують доступ до реальних даних щодо обертового моменту, динамічних коливань, теплотворення, інтенсивності зносу та енергоспоживання в режимі реального часу, що експоненціально підвищує точність діагностування та оптимізує оперативне планування обслуговування. Технологія цифрових двійників сприяє встановленню повної прозорості функціонування системи через створення віртуальних еквівалентів компонентів електропривода, які відтворюють поведінку конструкцій у контрольованих умовах, підтримують сценарне тестування та верифікацію оптимальних параметрів системи до їх впровадження в промислові установки. Такий інтегрований підхід прискорює прийняття управлінських рішень, скорочує період некритичних простоїв і забезпечує реалізацію гнучких, енергоощадних виробничих стратегій у високоавтоматизованих виробничих середовищах.

Висновки

У здійсненому дослідженні систематизовано сучасні технічні й технологічні рішення, спрямовані на підвищення енергоефективності промислових приводних систем, що забезпечило можливість комплексного оцінювання їх впливу на функціонування виробничих

агрегатів. Результати аналізу теоретичних засад і принципів побудови приводів засвідчили, що рівень енергоефективності визначається сукупністю конструктивних, електромеханічних та інформаційно-керувальних параметрів, які формують здатність системи підтримувати оптимальні режими роботи за змінних навантажень. Установлено, що зменшення енергетичних втрат у приводних ланцюгах, підвищення точності регулювання та застосування адаптивних методів керування істотно покращують показники енергоспоживання обладнання. Запровадження моніторингових систем сприяє зростанню надійності приводів і подовженню їхнього експлуатаційного ресурсу. Узагальнення інноваційних підходів підтвердило, що найбільша ефективність забезпечується в разі інтеграції вискоелективних електродвигунів, сучасних силових перетворювачів та інтелектуальних алгоритмів керування, які дають змогу здійснювати динамічну оптимізацію роботи приводів у реальному часі. Установлено, що цифровізація виробничих процесів, зокрема впровадження концепцій Industry 4.0, розширює можливості для точнішого прогнозування технічного стану приводів, підвищення стабільності їх функціонування та формування ефективних систем енергоменеджменту. На підставі проведеного аналізу доведено, що комплексна модернізація приводних систем є ключовим чинником скорочення енергоспоживання в промисловості. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з розробленням адаптивних цифрових платформ керування, здатних до самонавчання та автономної оптимізації енергоефективності промислових приводів у змінних виробничих умовах.

Література

- Abdel-Hadi, A., Salem, A. R., Abbas, A. I., Qandil, M., & Amano, R. S. (2021). Study of energy saving analysis for different industries. *Journal of Energy Resources Technology*, 143(5), Article 052101. <https://doi.org/10.1115/1.4048249>
- Cooremans, C., & Schönerberger, A. (2019). Energy management: A key driver of energy-efficiency investment? *Journal of Cleaner Production*, 230, 264–275. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.04.333>
- Johansson, M. T., & Thollander, P. (2018). A review of barriers to and driving forces for improved energy efficiency in Swedish industry—Recommendations for successful in-house energy management. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 82, 618–628. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.09.052>
- Лукашук, Ю., Бем, І., & Левченко, О. (2018). Енергоефективність пневмосистем в рамках можливостей промислової революції 4.0. *Mechanics and Advanced Technologies*, 2(83), 87–93.
- Quan, Z., Ge, L., Wei, Z., Li, Y. W., & Quan, L. (2021). A survey of powertrain technologies for energy-efficient heavy-duty machinery. *Proceedings of the IEEE*, 109(3), 279–308. <https://doi.org/10.1109/JPROC.2021.3051555>
- Reddy, B. K., & Raghavaiah, N. V. (2022). Smart energy-efficient techniques for large-scale

process industries. In *Design and development of efficient energy systems* (pp. 67–100). Wiley.
<https://doi.org/10.1002/9781119761785.ch6>

Solnørdal, M. T., & Foss, L. (2018). Closing the energy efficiency gap—A systematic review of empirical articles on drivers to energy efficiency in manufacturing firms. *Energies*, *11*(3), Article 518.
<https://doi.org/10.3390/en11030518>

Яремак, І. І., Бацала, Я. В., & Яремак, Р. О. (2021). Оцінка потенціалу енергоефективності електроприводних насосних агрегатів в усталених режимах роботи. *Oil and Gas Power Engineering*, *2*(36), 88–97. [https://doi.org/10.31471/1993-9868-2021-2\(36\)-88-97](https://doi.org/10.31471/1993-9868-2021-2(36)-88-97)

